

UNIVERZITET SINGIDUNUM
DEPARTMAN ZA POSLEDIPLOMSKE STUDIJE

MASTER RAD

***UPOTREBA KONCEPTA FER VREDNOSTI U FINANSIJSKOM
IZVEŠTAVANJU JAVNIH DRUŠTAVA U REPUBLICI SRBIJI***

MENTOR:

doc. dr. Vule Mizdraković

KANDIDAT:

Mirjana Mijoković 2015/422094

Beograd, 2017. godine

SADRŽAJ

1	UVOD	4
2	PREDMET ISTRAŽIVANJA	6
2.1	Problem istraživanja	7
2.2	Ograničenja u istraživanju	7
3	CILJ ISTRAŽIVANJA	8
4	HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	8
5	METODE ISTRAŽIVANJA	9
6	PREGLED LITERATURE	10
7	ZAKONSKA REGULATIVA VEZANA ZA POSLOVANJE JAVNIH DRUŠTAVA	20
7.1	OSNOVE FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA U REPUBLICI SRBIJI	20
7.1.1	Pojam i podela pravnih lica i preduzetnika	20
7.1.2	Usvajanje, dostavljanje i odgovornost za finansijske izveštaje	22
7.2	EKSTERNA REVIZIJA I OBAVEZNOST REVIZIJE FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA U REPUBLICI SRBIJI	23
7.2.1	Revizija finansijskih izveštaja	24
7.2.2	Korisnost i obaveznost vršenja revizije finansijskih izveštaja	24
7.2.3	Međunarodni standard revizije 540 (MSR 540)	25
	Revizija računovodstvenih procena, uključujući računovodstvenu procenu fer vrednosti i povezana obelodanjivanja	25
7.3	ODREDBE ZAKONA O TRŽIŠTU KAPITALA KOJE SE ODOSE NA REVIZIJU FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA	28
7.4	OBAVEZE JAVNIH DRUŠTAVA	29
8	VREDNOVANJE U FINANSIJSKOM IZVEŠTAVANJU	30
8.1	OSNOVICE ZA VREDNOVANJE VREDNOSTI	31
8.2	DEFINICIJA FER VREDNOSTI	33
9	ANALIZA ZAHTEVA MEĐUNARODNIH STANDARDA FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA	36
9.1	Međunarodni računovodstveni standard 16 (MRS 16)	37
9.2	Međunarodni računovodstveni standard 32 (MRS 32)	38
9.3	Međunarodni računovodstveni standard 38 (MRS 38)	38
9.4	Međunarodni računovodstveni standard 39 (MRS 39)	39
9.5	Međunarodni računovodstveni standard 40 (MRS 40)	39

9.6	Međunarodni računovodstveni standard 41 (MRS 41)	40
10	FORENZIČKO RAČUNOVODSTVO	41
10.1	PRAVNE OSNOVE FORENZIKE	43
11	RIZIK POSLOVANJA I EVALUACIJA RIZIKA	48
12	SPECIJALNI BILANSI	52
12.1	POJAM, VRSTE , UZROCI KRIZE I REORGANIZACIJA.....	53
12.2	METODE ISPITIVANJA KRIZE, OCENA PODOBNOSTI I FINANSIJSKE MERE SANACIJE.....	58
12.3	PRESTANAK POSTOJANJA PRIVREDNIH DRUŠTAVA I FINANSIJSKO IZVEŠTAVANJE	61
12.4	PREVARE U POSLOVANJU I FINANSIJSKO IZVEŠTAVANJE PRIVREDNIH DRUŠTAVA.....	63
13	METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA PRIMENE FER VREDNOSTI.....	67
14	REZULTATI ISTRAŽIVANJA	68
15	ZAKLJUČAK	72
	Literatura.....	74

1 UVOD

Dovođenje do udruživanja kapitala uslovio je razvoj društva, što je najuočljivije u industriji i bankarstvu. Akcionarska društva su izuzetno rasprostranjena forma te centralizacije. U kapitalističkim zemljama većina krupnih privrednih društava ima formu akcionarskih društava. Rasprostranjivanje akcionarskih društava dobija naročitog maha u drugoj polovini devetnaestog veka. Akcionarsko društvo je oblik investicionog privrednog društva, čiji je kapital nastao ulaganjem većih ili manjih suma niza investitora koji se javljaju kao vlasnici određenog broja akcija, srazmerno iznosu uloga koji su u njega uložili. Akcija je hartija od vrednosti koja čini određeni deo kapitala akcionarskog društva čije posedovanje daje njenom vlasniku pravo učešća u upravljanju društvom i dobijanje odgovarajućeg dela njegovog profita. Prethodno zavisi i od toga kojom vrstom akcije raspolaže akcionar. Na definisan broj akcija je izdellen akcijski kapital, a to se određuje uputstvima akcionarskog društva.

Javna društva kapital formiraju emitovanjem i prodajom akcija (povlašćenih – prioritetnih i običnih – redovnih). Potrebno je napraviti razliku između osnovnog i sopstvenog kapitala akcionarskog društva. Od osnovnog kapitala svakako širi pojam obuhvata sopstveni kapital. Sopstveni kapital obuhvataju osnovni kapital, ažio, rezerve, preneti dobit i neraspoređena dobit. Kada posmatramo osnovni kapital najmanji iznos mu je određen zakonom i njega obuhvataju akcijski kapitali na osnovu prioritetnih akcija i na osnovu redovnih akcija (Škarić-Jovanović, 2007).

Tržište akcija bi trebalo da bude što efikasnije. Savršeno (perfektno) efikasno tržište predstavljalo bi upravo tržište na kojem su prodavaci i kupci brojčano dovoljno zastupljeni, a u odnosu na celo tržište svaki od njih je dovoljno malen. A to bi podrazumevalo da odlučujuće ne utiču na kretanje cena. Likvidno je ujedno i efikasno tržište, što bi podrazumevalo, da je elastično, široko i duboko (Jeremić, 2013).

Organizovano mesto trgovanja je berza koja je regulisana pravilima i propisima, a koristi se za sjedinjavanje naloga prodavaca i kupaca vrednosnih hartija. Berzu čine elementi koji trebaju da ispune postavljene kriterijume za dobijanje odobrenja od organa berze za učlanjenje. Brokери su posrednici u trgovini za račun drugih, dok dileri trguju za svoj račun i u svoje ime. Isključivo se trguje vrednosnim hartijama na berzi, koja prikazuje organizovano trgovanje vrednosnim hartijama (Hadžić, 2013). Privredno društvo pojavom na berzi dobija vid besplatne reklame, jer postaje poznato široj javnosti. Podaci o njegovom poslovanju objavljuju se u medijima, kao i cene njegovih akcija. Privrednom društvu čije se akcije listiraju na berzi služi kao marketinška poruka. Superiorno rangirane obveznice obično imaju slabe prinose, jer imaju visok stepen investitorske uverenosti o isplaćivanju obaveza na vreme. Obveznice koje imaju niži stepen sigurnosti u rangiranju imaju veću kamatu da bi onaj ko emituje akcije privukao investitore i nadoknadio im rizik ulaganja (Jeremić, 2013).

Predmet našeg ispitivanja je provera upotrebe postupka fer vrednosti u praksi, privrednih društava koja imaju svoje akcije na Beogradskoj berzi. Primerak ispitivanja biće određeni broj javnih društava od ukupno 312 privrednih društava čije su akcije emitovane na dan 16.10.2015.

godine iz različitih oblasti privređivanja. Privredna društva koja će činiti uzorak istraživanja biće odabrana metodom slučajnog izbora. Javna društva predstavljaju temelje razvoja ekonomije jedne države i sadrže mnoge prednosti uzimajući u obzir druge pravne forme. Jedna od tih prednosti jeste uvećanje sopstvenog kapitala, a da se pri tome ne zadužuju dodatno iz pozajmljenih izvora. Emitovane akcije se mogu koristiti kao gotovinski ekvivalent, umesto gotovine kao sredstva plaćanja, ili za povećanje učešća u kapitalu drugog društva, koje bi kao krajnji rezultat imalo preuzimanje istog (Jeremić & Terzić, 2014). Ako je tržište likvidno vlasnici akcija mogu ih prodati na berzi i na taj način pretvoriti u gotovinu. Ako je tražnja za akcijama na berzi značajna to može da dodatno motiviše zaposlene i može biti dobar znak da privredno društvo ima kvalitetnu upravu. Za razvijena tržišta ovo je uobičajen način prikupljanja dodatnog kapitala, dok je za tržišta u razvoju ovo ne tako česta pojava. Razlozi za predhodno su lošija uspešnost poslovanja, nelikvidnost i niži stepen kvaliteta finansijskog izveštavanja. Nasuprot tome, u razvijenim ekonomijama, a na osnovu njihove društvene koristi, od javnih društava se očekuje da pripremaju kvalitetne finansijske izveštaje. Uvođenjem Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja i Međunarodnih računovodstvenih standarda u zakonsku regulativu iz oblasti finansijskog izveštavanja, kvalitet finansijskog izveštavanja bi trebao da bude podignut na viši nivo. Jedan od novih koncepata vrednovanja imovine predstavlja koncept fer vrednosti, čija je upotreba povećana u prethodnom periodu.

U našem istraživanju proveravamo je li odabrana privredna društva vrednuju imovinu privrednog društva po postupku fer ili nabavne vrednosti. Međunarodni standard 13 fer vrednost definiše kao cenu dobijenu pri prodaji imovine, ili je plaćena pri prenosu obaveza na datum odmeravanja u redovnoj transakciji među tržišnim učesnicima (IASB, 2014). Ova zamena izvodi se u komercijalnim kao i tržišnim prilikama. Prilikom iskazivanja obaveza, njihov iznos će biti utvrđen po istom principu. Fer tržišnu vrednost osim procenitelja i sudova upotrebljavaju i ostale regulatorne i kontrolne institucije, u predmetu finansijskog izveštavanja i računovodstva (Poznanić & Cvijanović, 2011). U ovom istraživanju, fokus će biti na načinu procene vrednosti imovine i uspešnosti poslovanja uzorkovanih javnih društava. Nabavna vrednost predstavlja stvarnu faktornu vrednost uz dodavanje zavisnih troškova nabavke.

Prilikom upotrebe Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja u nekim segmentima je olakšano zakonsko regulisanje, ali su se sa druge strane pojavili problemi u vezi sa procenjivanjem i prosuđivanjem. Agencija za privredne registre (APR) nam pomaže da dođemo do finansijskih izveštaja privrednih društava. Privredna društva koja posluju na razvijenim tržištima imaju bolju dostupnost podacima pa samim tim i kvalitetnije procene vrednosti. Veliki potencijal i značaj imaju redovni godišnji finansijski izveštaji privrednih društava. Za proveru ekonomske i poslovne snage privrednog društva kao i njegovog razvoja koristimo analizu finansijskih izveštaja. Donošenjem kvalitetnih odluka na finansijskim tržištima, kao i u privrednim društvima značajan alat je analiza finansijskih izveštaja.

2 PREDMET ISTRAŽIVANJA

U našem radu predmet istraživanja je poslovanje privrednih društava čije se akcije kotiraju na Beogradskoj berzi, njihovi javno objavljeni godišnji finansijski izveštaji. Naše istraživanje obuhvatiće finansijske izveštaje privrednih društava sa poslovanjem u Republici Srbiji. Sa sajta Agencije za privredne registre uzeti su finansijski izveštaji za posmatrane periode. Finansijski izveštaji po godinama privrednih društava pri analizi njihovog razvoja čine značajan izvor informacija. Prilikom analiziranja finansijskih izveštaja, veoma bitnu važnost čini njihova verodostojnost, a u vezi je sa ažurnosti knjigovodstva, zatim upotrebe računovodstvenih standarda i tačnosti uprave privrednih društava. Najviše zainteresovani korisnici finansijskih izveštaja su akcionari privrednih društava (vlasnici), kupci akcija, dobavljači, mogući investitori, banke, zaposleni kao i državni organi.

Ocenjivanje finansijskih izveštaja predstavlja najvažniji deo u planskim merama za omogućavanje finansijske i poslovne postojanosti privrednih društava (Škarić-Jovanović, 2011). Ona pokazuje kako su privredna društva poslovala u proteklom periodu i ukazuje na to kako unaprediti odnosno korigovati rezultate u narednom periodu radi održivog poslovanja. Informacije koje su dobijene pomoću finansijskih izveštaja najviše doprinose poboljšanju budućeg poslovanja privrednih društava. Ova analiza obuhvata analizu seta redovnih finansijskih izveštaja koje javna društva moraju sastavljati makar jednom godišnje i učiniti ih dostupnim javnosti:

1. Bilans stanja,
2. Bilans uspeha,
3. Izveštaj o ostalom rezultatu,
4. Izveštaj o novčanim tokovima,
5. Izveštaj o promenama na kapitalu i
6. Napomene uz finansijske izveštaje.

Navedeni su međusobno zavisni izveštaji i njihovom se samo zajedničkom analizom stiče potpuna situacija o uspešnosti privrednih društava. Ovlašćeni revizori iskazivanjem svog nezavisnog mišljenja verifikuju tačnost podataka objavljenih u izveštajima. U analiziranom periodu (2013-2014), reviziju finansijskih izveštaja privrednih društava iz uzorka privrednih društava sa akcijama emitovanim na Beogradskoj berzi su radile mnoge revizorske kuće, a među njima i velika četvorka.

2.1 Problem istraživanja

U našem istraživanju proveravamo da li posmatrana privredna društva vrednuju imovinu privrednog društva po postupku fer ili nabavne vrednosti. Međunarodni standard 13 pokazuje da cena po fer vrednosti a naplaćena bi bila prilikom prodaje imovine ili koja je prilikom prenosa obaveza plaćena na datum odmeravanja u transakciji koja je redovna između učesnika na tržištu (IASB, 2014). Sastavni deo našeg problema ispitivanja je procena finansijskih izveštaja privrednih društava emitovanih akcija na Beogradskoj berzi od ukupno 312 privrednih društava, kao i metoda za procenu vrednosti imovine i njihova konkretna primena.

2.2 Ograničenja u istraživanju

Finansijski pokazatelji nisu jedini dokaz i merilo uspešnog poslovanja, oni pomažu i u razumevanju finansijske pozicije privrednih društava. Zapravo, moramo znati da pokazatelji ne daju kompletan prikaz ukupnog poslovanja privrednih društava. Pokazatelji u finansijama omogućavaju da se traže pravi zahtevi, ali ne pružaju u celosti odgovore na ta zahteve. Zaključci su doneti na osnovu raspoloživih podataka, njihova validnost zavisi od potpunosti i tačnosti finansijskih izveštaja, pri čemu se oni mogu sastavljati primenom Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja (MSFI) standarda i biti izloženi reviziji.

Ograničenja se javljaju u toku ispitivanja vrednosti, a ona se vide u pretpostavkama i predikcijama nastavka poslovanja. Ne postoje dva ista privredna društva, niti posluju pod istim uslovima i u istom okruženju, to će biti reflektovano i kroz procenu vrednosti imovine. U toku našeg ispitivanja uočena su mnoga ograničenja. Za 2014. godinu finansijski izveštaji nam nisu dostupni, određeni broj vrednosnih hartija je isključen sa Beogradske berze, zatim u napomenama navedene su kvantitativne informacije u obliku vrednosti imovine prikazane u jedinicama mere novčano, a izostale su kvalitativne informacije. U napomenama određene vrednosti nisu navedene jasno i precizno.

3 CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj našeg istraživanja predstavlja doprinos postojećoj literaturi vezano za upotrebu fer vrednosti i analizu njenog uticaja na poslovanje javnih društava. Naše istraživanje obuhvata dvojake ciljeve: društveni i naučni. Društveni cilj istraživanja obuhvata bolje razumevanje primene koncepta fer vrednosti u privrednim društvima i eventualnih negativnih i pozitivnih posledica koje njegova primena može imati. Naučni ciljevi istraživanja uključuju naučni opis najznačajnijih elemenata procesa merenja fer vrednosti, uz pokušaj naučnog objašnjenja uzroka i posledice primene koncepta fer vrednosti, kao što je uticaj na rezultat poslovanja.

Jedan od ciljeva ovog rada je ukazivanje na značaj određivanja vrednosti od strane ovlašćenih nezavisnih procenitelja, koji su za to adekvatno edukovani i kompetentni. Društveni značaj ovog rada se ogleda u rezultatima našeg istraživanja i mogu poslužiti poslovnim partnerima privrednih društava, potencijalnim investitorima i onima koji su vezani za donošenje ekonomskih odluka oko uspešnosti privrednih društava.

4 HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

U XXI veku eri nauke, tehnologije i računara, pojedinac ne priznaje tačnost nečega sve dok se ne izvrši adekvatno testiranje. Istraživanje započinje formulisanjem osnovne hipoteze dok je cilj svakog istraživanja da uz pomoć dostupnih podataka opovrgnemo ili dokažemo ranije formulisane hipoteze. Hipoteze se testiraju poznatim statističkim metodama, a da bi se tretirale kao kompletne sprovede se kao istraživačka studija (Žižić, et al., 2007).

U statističkim terminima hipoteza predstavlja tvđenje koje istraživači proveravaju. Provera hipoteza predstavlja značajan deo statističkog zaključivanja koje omogućavaju tačnost i pouzdanost rezultata. Proveravamo da li su greške koje se javljaju pri uzorkovanju značajne ili slučajne pojave, zapravo da li su veće od dozvoljene statističke greške.

Osnovni zadatak našeg ispitivanja je proveravanje primene postupka fer vrednosti u praksi, privrednih društava sa akcijama emitovanim na Beogradskoj berzi.

H₁: Imajući u vidu značaj koji imaju u ekonomiji jedne privrede, javna društva uglavnom koriste fer vrednost za vrednovanje imovine.

H₂: Javna društva koja primenjuju fer vrednost u poslovanju su rentabilna, imaju pozitivan rezultat i veću vrednost ukupne imovine

H₃: Imajući u vidu značaj koji imaju u ekonomiji jedne privrede, javna društva imaju pozitivno mišljenje revizora.

H₄: Velika četvorka je u najvećem broju odabrano revizorsko društvo javnih društava.

H₅: Analiza odabranih finansijskih pokazatelja javnih društava ukazuje na održivost poslovanja.

5 METODE ISTRAŽIVANJA

U našem istraživanju bile su upotrebljene opšte, naučnoopšte, metode i tehničko prikupljanje podataka. Opštenaučne: komparativni postupak i statistički, a od osnovnih metoda bile su primenjene sintetičke i analitičke metode. U cilju opovrgavanja ili dokazivanja postavljenih hipoteza korišćene su sledeće primenjene metode (Stamenković, 2015):

- ❖ Komparativna metoda - prilikom upoređivanja podataka, uočavanjem njihovih sličnosti i razlika.
- ❖ Statističko – matematički postupak - pri izračunavanju finansijskih indikatora, za grafičko i tabelama prikazanih rezultata.
- ❖ Metoda deskripcije - za rezultate istraživanja prikazane opisno.
- ❖ Metod indukcije i dedukcije - za zaključivanje od opšteg ka posebnom i obrnuto.
- ❖ Metoda dokazivanja - proveru istinitosti tvrdnji uz adekvatne argumente.
- ❖ Metoda sinteze - za spajanje jednostavnih delova u složenije elemente i zaključke u celinu.
- ❖ Metoda analize - kada se složeni pojmovi dele na imajuće elemente i posmatranje zasebnih elemenata ponaosob u vezi sa drugim elementima.

Empirijski deo našeg istraživanja obuhvata prikupljanje i analizu podataka iz finansijskih izveštaja, korišćena je računovodstvena i ekonomska literatura (knjige, udžbenici, naučni i stručni časopisi, publikacije) kao i podaci koji su dostupni na Internetu. Primenom navedenih metoda trudili smo se da zadržimo sistematičnost, pouzdanost, opštost i objektivnost kao osnovna načela metodologije naučnog istraživanja (Kuba & Koking, 2004).

6 PREGLED LITERATURE

Mnogi autori su se bavili istraživanjem i analizom primene fer vrednosti u privrednim društvima i njihovim finansijskim izveštajima i kako primena fer vrednosti utiče na njihovo poslovanje. U radu koji su napisali Rossi, Allini, Macchioni, Ronen (2015), u ovom istraživanju fer vrednost primenjena u finansijskom izveštavanju je u centru navedenih rasprava, mnogi naučnici razmatraju pitanja koja su relevantna i korisna. U radu se razmatra prikladnost te primene u zemljama, kao što je Italija, gde su zajmodavci glavni izvor finansiranja i stoga su „primarni korisnici finansijskog izveštavanja“ (Rossi, et al., 2015). Naime, tvrdi se da je fer vrednost potencijalno korisna u zemljama koje prihvataju napredna tržišta kapitala. Sa rasprostranjenim vlasništvom kapitala nije toliko korišćena, pa čak i potencijalno dovodi u zabludu u zemljama kao što je Italija. Diskusija se zasniva na pregledu literature o predviđanju kreditne sposobnosti. U literaturi, glavni informacioni ulazi u velikoj meri ignorišu fer vrednost bez obzira da li merena kao izlazna vrednost ili na neki drugi način. U suštini, ideja da su fer vrednosti pogodne za sve zemlje entiteta, bez obzira na razlike u vlasničkoj strukturi i načinu finansiranja, može se javiti potreba da se preispita. Obelodanjivanje fer vrednosti je važno za određivanje stvarne vrednosti kada su poverioci glavni korisnici finansijskog izveštavanja.

U radu koji su napisali Zi, Hassan, Emdong (2014), njihova ranija istraživanja u Maleziji pokazuju da fer vrednost investicionih nekretnina nije vrednost relevantna u različitim industrijama. Za razliku od onih industrija, Malaysian Real Estate Investment Trust (MREIT-s) je industrija kapitalno intenzivna gde investicione nekretnine čine većinu MREIT-s ukupne aktive (Zi, et al., 2014). Pored toga ova industrija je podvrgnuta strogom praćenju od strane Komisije za hartije od vrednosti koja zahteva da MREIT-s usvoji model fer vrednosti i revalorizuje njihove investicione nekretnine najmanje jednom u tri godine. S toga, rezultati iz prethodnih studija se ne mogu generalizovati u ovoj industriji. Prema tome, ova studija istražuje da li fer vrednost investicionih nekretnina je vrednost relevantna u MREIT industriji. Takođe istražuje karakteristike uticaja odbora o cenama akcija MREIT-s. Sekundarni podaci su dobijeni iz godišnjih izveštaja od 12 navedenih MREIT-s na berzi Malezije od 2006-2011. godine i analizirani korišćenjem višestruke regresione analize. Rezultati ukazuju da su informacije o fer vrednosti investicionih nekretnina značajno povezane sa određenim delom cena MREIT-s. Međutim primena fer vrednosti (revalorizacionih rezervi), koja je prikazana u bilansu uspeha ne utiče značajno na cenu akcija.

U radu koji su napisali Kouki, Hsini, Tabassi (2016), proučavali su fer vrednost finansijskih instrumenata počevši od analize kvaliteta važnosti računovodstvenih informacija. Posebno su pokazali interesovanje za vrednost, relevantnost i rizike prihoda koji sadrže finansijske instrumente vrednovane po fer vrednosti. Da bi to uradili, uporedili su tri nivoa prihoda poznate kao računovodstveni standard „s istorijom“. Tri glavna nivoa su u punoj fer vrednosti – izmerene vrednosti prihod (sve – fer vrednost, promene priznate u bilansu), parcijalno fer vrednost predstavlja merenje prihoda ili sveobuhvatne dobiti (neke promene fer vrednosti su priznate u prihodima), i merenje prihoda istorijskog troška ili neto prihoda (i bez fer vrednosti merenja postoje). Empirijski testovi vrednosti su pokazali da neto prihod nije relevantna vrednost, puna fer vrednost prihoda je važnija od sveobuhvatnog prihoda. Studija je pokazala relevantnost rizika, ako se prihodi mere primenom fer vrednosti (Kouki, et al., 2016).

Računovodstvo je usko vezano za razvoj finansijskog tržišta. Vrednovanje finansijskih instrumenata je izazov na finansijskom tržištu. Potreba da se izvrši procena ovih finansijskih sredstava i obaveza na njihove realne vrednosti se određuje pomoću novog pojma prezentacija računovodstvenih informacija, što je fer vrednost.

U radu koji su napisali Liu i Cao (2016) sa razvojem tržišne ekonomije, sama renta je postala novi pravac istraživanja u oblasti računovodstva. Pozadina međunarodne konvergencije i ekvivalent računovodstvenih standarda, uvođenje odmeravanja fer vrednosti postaje vruća tema. U poslednjih nekoliko godina, računovodstvo fer vrednosti se često upotrebljava, da spreči nanošenje teških oštećenja na uredno i zdravo funkcionisanje tržišta (Liu & Cao, 2016). Na osnovu računovodstvene teorije traženja rente, u radu se sprovodi istraživanje o posledicama razumnog ponašanja fer vrednosti u traženju rente, u kombinaciji sa fer vrednosti merenja atributa, i izradu konkretnih predloga i kontra predloga za suzbijanje iznuđivanja fer vrednosti u računovodstvu, da se poboljša kvalitet računovodstvenih informacija, u cilju zaštite interesa investitora kao i stabilnost tržišnog ambijenta. Iz perspektive fer vrednosti rad ima za cilj da analizira pozadinu i uzroke računovodstva traženja rente, i ističe relevantne političke preporuke.

U radu koji su napisali Fahnestock i Bostwick (2011), tokom nedavne finansijske krize računovodstvo fer vrednosti dobilo je svoj deo krivice za slom. Bilo je onih koji su tvrdili da sistem merenja koji koristi računovodstvo fer vrednosti nije u vezi sa novčanim tokovima, pravilno radilo na tržištu, ali ne na tržištu koje zahteva prinudne likvidacije, nivo jedan obuhvata citirane cene, nivo dva obuhvata uporedne cene, dok nivo tri obuhvata neaktivno tržište, a to je bez uporednih cena, gde računovođe nisu u potpunosti opremljeni da učestvuju. Ovi faktori uključuju finansijske nepismenosti, preteranu moć, brojne špekulacije opušteni kreditni standardi, inovacije hipoteka, neuspeli propisi, nekvalifikovani dužnici, i pohlepni investicioni bankari i institucionalni investitori. Računovodstvo fer vrednosti može pogoršati problem, ali ta tvrdnja, služi samo kao semafor. Kao takvo samo nekolicina onih u finansijskoj areni koji su čvrsto shvatili računovodstvo fer vrednosti, a većina ljudi u finansijskoj zajednici je proučavala tradicionalni model odnosno osnovni model koji se zasniva na gotovini, računovodstvo fer vrednosti menja priznanja i kriterijum merenja na koje su korisnici finansijskih izveštaja navikli. Autori su došli do zaključka da računovodstvo fer vrednosti nije prikladno primenjivati na gotovinu, upravljanje poslovima je vođeno kao da su nerealizovani dobiti po fer vrednosti preko računovodstva realizovani u obliku gotovine (Fahnestock & Bostwick, 2011). Računovodstvo fer vrednosti zamagluje suštinsku vrednost firme u korist tržišne vrednosti, i nije odražavalo dovoljno nadzornu funkciju upravljanja, i akteri su dobro pripremljeni za adekvatno analiziranje učinaka prethodnih lica koja koriste računovodstvo fer vrednosti. Autori smatraju da računovodstvo fer vrednosti nije u potpunosti apsorbovano u programe na koledžima, finansijski udžbenici su namenjeni za deceniju iza u odnosu na menjanje prirode finansijskih izveštaja, još uvek se uče isti stari pokazatelji učinka koji se ne mogu primeniti na trenutne finansijske izveštaje. Jedini finansijski izveštaj koji prevazilazi fer knjigovodstvenu vrednost i tradicionalni računovodstveni model je izveštaj o novčanim tokovima. Trebalo bi da se poveća i naglasak stavi na izveštaju o tokovima gotovine, kako u praksi tako i u obrazovanju. U saopštenju novčani tok treba da se pojavi kao istaknuti finansijski izveštaj, jer prevazilazi kako tradicionalni računovodstveni model tako i model fer vrednosti i omogućava zainteresovanim stranama da bolje procene iz dana u dan operacije poslovanja.

U radu koji su napisali Chen i Gavius (2016), ova studija istražuje promene u politici dividendi preduzeća nakon usvajanja računovodstvenih pravila fer vrednosti. Na uzorku izraelskih firmi koje usvojenim Međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja (MSFI), dokumentuje se dramatično povećanje u isplati firmi koje distribuiraju dividende po osnovu revalorizacije je od 32% ostvarenih prihoda u periodu pre MSFI do 115% u periodu nakon upotrebe MSFI (Chen & Gavius, 2016). Osim toga, otkriva se da firme plaćaju dividende od neostvarenih prihoda koji su agresivniji kako u svojoj poreskoj knjizi pokazuju izveštaji. Prelaz iz obračuna troškova zasnovan na računovodstvu fer vrednosti je ponudio firmama mogućnost da povećaju svoje isplate dividende sve dok ne postoji zakon koji zabranjuje isplatu dividendi na osnovu nerealizovanih prihoda. Koristeći uzorak od 508 izraelskih javnih preduzeća koje je usvojilo IFRS u 2007. godini, dokumentuje znatno povećanje dividendi distribucije u firmi koja priznaje pozitivne revalorizacione zarade. Takođe je utvrđeno da je ovo povećanje direktno povezano sa priznatim revalorizacionim dobicima. Dokazi dalje otkrivaju da firme koje plaćaju dividende od nerealizovanih prihoda su više finansijski zadužene i manje inovativne od firmi koje ne plaćaju dividende od nerealizovanih prihoda. Naime, čini se da firme naduvavaju svoju knjigu zarada na jednoj strani i smanjuju svoje oporezive prihode za svoje poreske prijave s druge strane, da olakšaju isplatu dividendi od nerealizovanih prihoda. Distribuciju dividendi treba realnije razrediti prema finansijskim resursima firme, time se povećava rizik za sve zainteresovane strane firme, posebno nosioce duga. Buduća istraživanja treba da istraže dodatne aspekte plaćanja dividende od neostvarenih prihoda. Od posebnog interesa treba da bude efekat ove politike dividendi na solventnost firme. Uvidom u posledice isplate dividendi od neostvarenih prihoda u smislu mere tržišta (na primer uticaj na dug troška firme) i u pogledu mere računovodstva (na primer uticaj na buduće performanse firme zasnovane na računovodstvu) može obezbediti dodatni uvid u ova intrigantna pitanja.

U radu koji su napisali Chiqueto, Silva, Colossal, Carvalho (2015), svrha ovog rada je da traži da se razjasni da li fer vrednost brazilskih banaka hartija od vrednosti je relevantan za investitore u vreme krize. Po metodologiji prikupljene su informacije za četrnaest kvartala, od 2007. do 2010. godine. U to vreme posmatrani uzorak banaka je korišćen u svrhu objašnjavanja vrednosti akcija po osnovu amortizacije troškova i fer vrednosti hartija od vrednosti, knjigovodstvena vrednost kapitala i finansijska kriza. Povratak na akcije je pokazao nedostatak na osnovu ostvarenih i neostvarenih dobitaka i gubitaka na hartije od vrednosti, prilagođen prihodima i krizi (Chiqueto, et al., 2015). Rezultati su pokazali da je fer vrednost relevantna. Rezultati potvrđuju hipotezu da je, tokom krize, došlo do smanjenja značaja za fer vrednost hartija od vrednosti u odnosu na računovodstvenu praksu koja je usvojena u Brazilu i nije precizirala kako proceniti fer vrednost, u skladu sa SFAS 157, a nije ni on zahtevao obelodanjivanje hijerarhije fer vrednosti, kao u utvrđenim Međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja. Vrednost ove studije pruža empirijske dokaze o važnosti fer vrednosti tokom finansijske krize u Brazilu. Ova studija je tražila da se ispita kako je merenje brazilskih banaka hartija fer vrednosti, i dobiti i gubici nastali od ovih procena, utiču na cenu akcija od ovih entiteta u odnosu na amortizovanu vrednost, tokom finansijske krize. Rezultati studije su potvrdili hipotezu da fer vrednost brazilskih banaka hartija od vrednosti je statistički relevantno za donošenje odluka investitora. S druge strane, relevantnost fer vrednosti hartija od vrednosti je utvrđeno da se smanjuje tokom finansijske krize. Ovi zaključci potvrđuju hipotezu da postoji pad u relevantnosti fer vrednosti. Jer, iako Brazil trenutno prolazi kroz proces približavanja MSFI, u periodu od ove studije, računovodstvena praksa usvojena u Brazilu nije objektivno odredila kako

treba da se procenjuje fer vrednost, u skladu sa SFAS 157 - fer vrednost merenja. Drugim rečima, bilo je kombinovanih smanjenja značaja i pouzdanosti fer vrednosti tokom finansijske krize, kao rezultat su povećane teškoće u proceni pouzdanosti i objektivnosti u ovom periodu i zato što ne postoji dovoljno računovodstvenih informacija koje su dostupne na brazilskom tržištu investitorima i ukazuje na nivo subjektivnosti korištenih u merenju fer vrednosti hartija od vrednosti. Drugo objašnjenje za smanjenje značaja i pouzdanosti fer vrednosti, u toku finansijske krize, može biti činjenica da u periodima nestabilnosti, fer vrednost postaje manje relevantna i pouzdana, ne samo kao rezultat subjektivnosti primenjene za merenje aktiva i pasiva, ali i kao rezultat visokog sistematskog rizika na kojima su izloženi svi finansijski agenti, zauzvrat, mogu da promene odnos između varijabli.

U radu koji je napisao Kawshalya (2014), kao posledica uvođenja Šri Lanka računovodstvenih standarda (SPFRS i LKAS) kompatibilnih sa Međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja (MSFI), institut ovlašćenih računovođa Šri Lanke je na snazi od 01. januara 2012. godine kao kompanija koja je registrovana kao finansijska kompanija za javne odgovornosti, treba da primenjuje ceo set odredbi SPFRS/LKAS koji se sastoji od 09 SPFRSs, 29 LKASs i 15 IFRICs. Shodno tome, finansijski izveštaji za godinu završenu 31. marta 2013. su prvi set finansijskih izveštaja pripremljenih od obe kompanije kompatibilan sa Šri Lanka računovodstvenim standardima i stoga su se u pripremi ovih finansijskih izveštaja preduzeća susrela mnoga pitanja u vezi sa odstupanjem u odnosu sa zahtevima računovodstvenih standarda. Sa njima, se u ovom izveštaju razgovara do detalja o jednom od glavnih pitanja koja su identifikovana tokom priprema finansijskih izveštaja ove kompanije (Kawshalya, 2014). Od ove godine pa na dalje kompanija će usvojiti fer model vrednosti za naknadno vrednovanje investicionih nekretnina. Onda je to pitanje određivanja fer vrednosti investicionih nekretnina u odsustvu procene od strane kvalifikovanog procenjivača. U takvoj situaciji diskontovanih budućih metoda novčanih tokova dozvoljeno je od strane računovodstvenih standarda kako to može da se uradi je takođe objašnjeno u ovoj studiji slučaja. U cilju prevazilaženja ovog problema, kompanija može implementirati nekoliko alternativa na osnovu Šri Lanki računovodstvenog standarda (LKAS) 40. U ovom standardu, koji pominje da se odrede fer vrednosti investicione nekretnine, kvalifikovan procenitelj nije uvek od suštinske važnosti kao što sledi, entitet se podstiče, ali nije potrebno da se utvrdi fer vrednost investicije imovine na osnovu procene procenitelja koji je nezavisan koji poseduje stručne kvalifikacije koje su relevantne i priznate i ima nedavna iskustva na lokaciji i kategoriji investicione koja se vrednuje.

U radu koji su napisali Hsu i Lin (2016), mnogi su tvrdili da merenje finansijskih instrumenata po fer vrednosti možda ne odražavaju finansijsko stanje firme. Studija otkriva da menadžeri manipulišu otkrivanjem odmeravanja fer vrednosti. U ovoj studiji nastoje da obezbede dokaze o podsticaju menadžera da manipulišu sa ispitivanjem otkrivanja merenja fer vrednosti da li bi otkrivanje manje relevantno odmeravanje fer vrednosti se odnosi na šanse zarade menadžmenta. Nalazimo da kod firmi sa više nivoa tri aktive i pasive (na primer vrednosti manje relevantne za merenje fer vrednosti) je veća verovatnoća da prepoznaju pozitivne nerealizovane dobitke koji imaju za cilj da se pobeđe prognoze analitičara. Pored toga smatraju da samo firme sa slabim korporativnim upravljanjem otkrivaju više nivoa tri i priznaju obaveze fer vrednosti. Cilj je zadovoljiti se prijavom nerealizovanih dobitaka u prihodima ili pobediti prognoze analitičara. Ovi dokazi ukazuju da menadžeri manipulišu u upravljanju obelodanjivanjem odmeravanja fer vrednosti da bi zarade prijavili putem usvojene opcije fer vrednosti (Hsu & Lin,

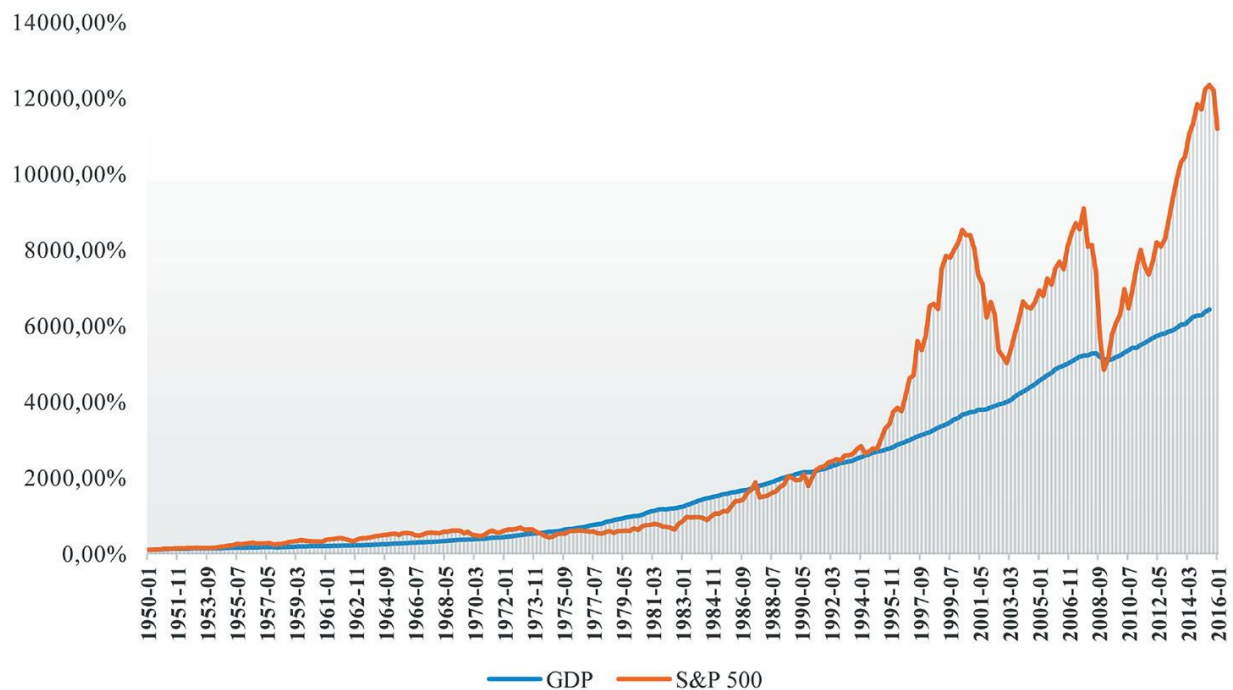
2016). Ovaj rad daje dokaze o podsticaju menadžera da prikazuju manje vrednosti odgovarajućem nivou tri merenja fer vrednosti. Smatraju da menadžeri imaju podsticaj da manipulišu nivoom tri odmeravanja fer vrednosti kada je firma usvojila FAS 159 u isto vreme. Pošto FAS 159 omogućava čvrsto priznavanje nerealizovanih dobitaka (gubitaka) u prijavljenim prihodima, menadžeri u firmama gde je više zastupljen nivo tri finansijskih instrumenta imaju veće šanse da manipulišu nivoom tri odmeravanja fer vrednosti i prijave zaradu i priznaju nerealizovane dobitke (gubitke) na promene u odmeravanju fer vrednosti. Redovnim usvajanjem FAS 159 na uzorku kvartalnih izveštaja nalaze da je verovatnije da prizna nerealizovane dobitke i da pobedi konsenzus prognoze analitičara u firmama sa više nivoa tri finansijske aktive i pasive. Pored toga, smatraju da je verovatnije da prizna nerealizovane dobitke za upravljanje zaradama da ispuni cilj ili pobediti prognoze analitičara samo kada je slabo korporativno upravljanje firmom sa više nivoa tri obaveze fer vrednosti.

U radu koji je napisao Vijayalakshmi (2012), u ovom radu je cilj da se prover i rasvetli uticaj fer vrednosti računovodstva i bankarstva industrije u opštem i u indijskom bankarstvu naročito u svetlu kretanja i približavanja Međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja u svetu. U svetlu kritika protiv fer vrednosti doprinela je drugorazredna kriza koju je izazivala finansijska kriza, članak je analizirao prirodu i uticaj fer vrednosti računovodstva, s obzirom na nedavne najave indijskih verzija MSFI od strane regulatora u Indiji i njegovom uticaju prema spornim pitanjima kao što su, povećanje sistemskog rizika i njegov uticaj na investitore. Dalje, članak ukazuje na oblasti u kojima indijska bankarska industrija potrebno je da se fokusira pre i posle sprovođenja fer vrednosti računovodstva i njihove posledice na finansijske izveštaje banaka. Iako metoda merenja fer vrednosti podrazumeva da banke vrednuju svoju imovinu i angažuju sadašnje tržište i na taj način naglašava spiralu cena na dole (Vijayalakshmi, 2012). S obzirom na to, pristup može biti da, pravilo bi trebalo da omogući bankama i finansijskim institucijama sa kojima se trguje sredstvima da izdvoji vrednu rezervu koja se povećava i odražava preterane procene tokom rasta i posluži kao dobra prepreka protiv vraćanja na niske vrednosti tokom padova. Prema tome, vrednosti nekih sredstava ponuđenih kao obezbeđenje za pokretanje ekonomskog ciklusa. U takvim slučajevima poželjan je veći obim u računovodstvenim pravilnicima kako bi se omogućilo izveštavanje o konzervativnim procenama, na osnovu budućih i merljivih indikatora. Dopuštajući bankama da koriste svoje pretpostavke, relevantno se mogu dobiti tržišni podaci, kao što su zatezne kamate, brzina plaćanja, a ne treba zanemariti ni kamatne stope. Oni zaključuju, fer vrednost računovodstveni standard je dobar prvi korak ka stvaranju poboljšanih smernica za procenu fer vrednosti. Ipak, potreban je veliki deo rada da se uradi kako bi se pouzdanije procenila fer vrednost, dokazala, i proverila.

U radu koji su napisali Nicolae i Pepi (2013), finansijska kriza koja je počela 2008. godine dovela je do rasprave o plusevima i minusima računovodstva fer vrednosti. Ova debata predstavlja novi početak za računovodstvo fer vrednost koje ide napred i pritiska standardni set za produženje računovodstva fer vrednosti u drugim oblastima. U ovom istraživanju našli su četiri važna pitanja kao pokušaj da se napravi smisao kontraverzi. Prvo, mnogo kontraverzi izaziva rezultat konfuzije oko pitanja računovodstva fer vrednosti. Drugo, postoji opravdana zabrinutost u vezi implementacije računovodstva fer vrednosti, to je jasno da se ovi problemi odnose na odredbe računovodstva fer vrednosti u računovodstvenim propisima. Treće, istorijski trošak računovodstva kao nabavna vrednost nije lek. Četvrto, i ako je teško da se izbegne

računovodstveni standard, samo po sebi pitanje implementacije predstavlja potencijalnu zabrinutost, posebno u odnosu na sudske sporove kada se koristi računovodstvo fer vrednosti i kada su dostupne pouzdane procene fer vrednosti po niskoj ceni i kada oni prenose informacije o operativnim performansama. Troškovi izgradnje pouzdane procene fer vrednosti se očekuje da bude ključni poprečni presek determinanta izbora između dve računovodstvene prakse, nabavna vrednost i fer vrednost (Nicolae & Pepi, 2013). Isijavanje svetlosti u tamnim uglovima računa jedne firme, računovodstva fer vrednosti onemogućava sumnjive prakse rukovodilaca u skrivanju realnosti računa. Zagovornici računovodstva fer vrednosti tvrde da je tržišna vrednost nekog sredstva ili obaveze važnija od nabavne vrednosti. Po kojoj je kupljena ili nastala zbog toga što joj tržišna vrednost odražava iznos na koji to sredstvo ili obaveza može da se kupi u trenutnoj transakciji između voljnih strana. Merenje je sistem koji odražava cene transakcije stoga će dovesti do boljih uvida u profilu rizika firmi koji su trenutno na snazi, tako da investitori mogu da ostvare bolje tržište.

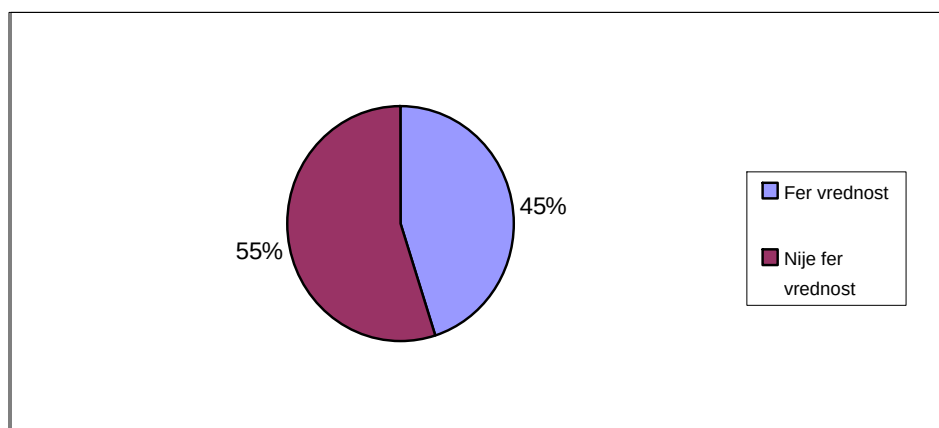
U radu koji su napisali Mizdrakovic i Stanisic (2016), u jednom ranijem radu koji se zalagao da se fer vrednost na tržištu računovodstva uvećava tokom finansijske krize stvaranjem povratne sprege između ličnosti iz finansijskih izveštaja i finansijskih tržišta. Autori su predložili jednostavan način za procenu kako je precenjena berza u SAD, što je uključivalo i upoređivanje između fiksnih baznih indeksa S&P 500 i nominalnog BDP – a u SAD (US GDP). U ovom radu ponovljena je uloga koja se očekuje da će igrati računovodstvo fer vrednosti u stvaranju i pucanju finansijskih mehurića, stavljajući ga u kontekst teorije refleksivnosti i skoro samo ispunjenja ravnoteže (Mizdrakovic & Stanisic, 2016). Preispituje se nivo američke berze, koja pokazuje da je berza znatan mehur (treći u poslednje dve decenije). Koji je nedavno formiran i da se značajna tržišna korekcija može desiti u 2016. U ovom radu stavljeni su argumenti u vezu sa implementacijom računovodstva fer vrednosti kao osnova za procenu vrednosti sredstava. Korišćenjem teorije mogućnosti nastanka greške (*fallability*), fleksibilnosti i principa ljudskih neizvesnosti, objasnili su zašto fer vrednost nije pouzdana, proverljiva, objektivna, neutralna i konzervativna vrednost koja će se koristiti za finansijsko izveštavanje u te svrhe. Međutim, složili su se da fer vrednost ima visoku relevantnost snage kada se koristi za investicione odluke sa druge strane, i da te informacije treba shvatiti sa rezervom za izveštaje procene, a ne za finansijske izveštaje. Efekti primene računovodstva fer vrednosti na finansijska tržišta su primenljiva što je uočeno u toku velikih depresija, ali mi smo svedoci tih efekata ponovo. Koristeći korelaciju nominalnog BDP i S&P 500 od 1950-2015. godine primetili su stvaranje još jednog balona imovine.

Slika 1: Kretanje nominalnog BDP-a SAD i S&P 500 od 1950. do 2016. godine (Mizdrakovic & Stanisic, 2016)

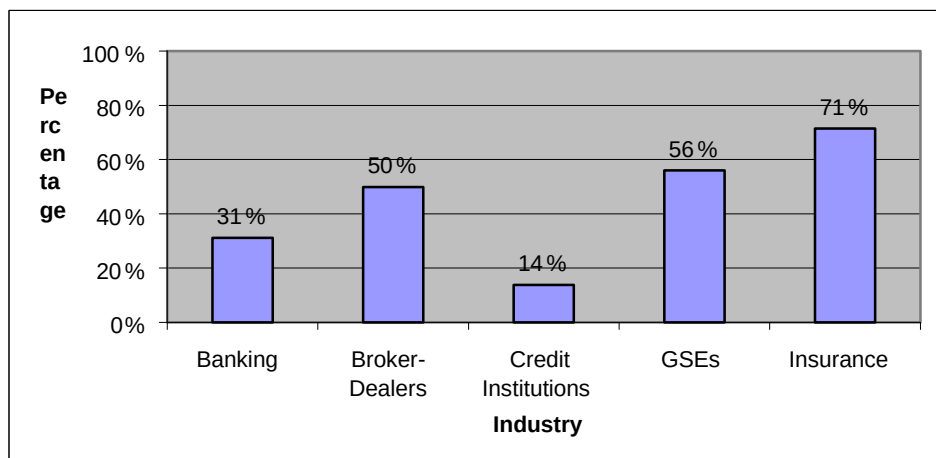
Četiri izazova o primeni fer vrednosti kada ne postoje tržišne transakcije (U.S. Securities and Exchange Commission, 2009):

1. Da je računovodstvo fer vrednosti potencijalno nepouzđano u odsustvu aktivnog tržišta, što dovodi i do smanjenja uporedivosti i pouzđanosti finansijskih izveštaja.
2. Da će računovodstvo fer vrednosti povećati volatilnost prijavljenih prihoda.
3. Ne postoji jednak tretman u vrednovanju kada privredno društvo nastavlja sa poslovanjem.
4. Fer vrednost procenjuje pravu ekonomsku vrednost kada su finansijska tržišta u depresiji.

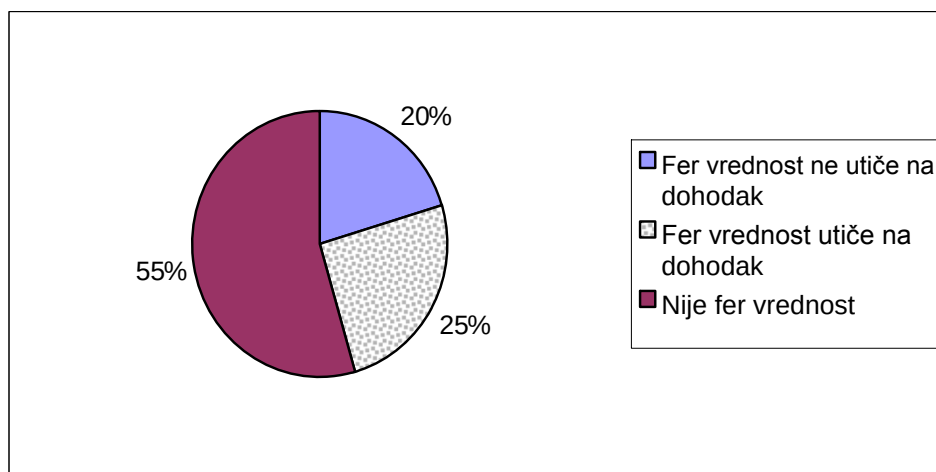
Slika 2: Procenat sredstava iskazanih po fer vrednosti prvi kvartal 2008. godine (U.S. Securities and Exchange Commission, 2009)

Možemo zaključiti na osnovu dobijenih podataka da procenat sredstava na koja je primenjena fer vrednost iznosi 45% dok sredstva na koja nije primenjena fer vrednost procentualno iznose 55%.

Slika 3: Procenat sredstava iskazanih po fer vrednosti u industriji za prvi kvartal 2008. godine (U.S. Securities and Exchange Commission, 2009)

Možemo zaključiti na osnovu dobijenih podataka da se u bankarstvu primenjuje fer vrednost 31%, brokeri i dileri primenjuju fer vrednost 50%, kreditne institucije primenjuju fer vrednost 14%, u hartijama od vrednosti primenjena je fer vrednost 56% i osiguranja primenjuju fer vrednost 71%.

Slika 4: Procenat imovine čije promene fer vrednosti utiču na dohodak poređeno sa procentom sredstava čije promene fer vrednosti ne utiču na dohodak i procenat sredstava gde nije

registrovana fer vrednost za prvi kvartal 2008. godine (U.S. Securities and Exchange Commission, 2009)

Možemo zaključiti na osnovu dobijenih podataka da procenat imovine čije promene fer vrednosti utiču na dohodak iznose 25%, dok procenat sredstava čije promene fer vrednosti ne utiču na dohodak iznose 20% i procenat sredstava gde nije primenjena fer vrednost iznosi 55%.

U radu koji je napisao Aryan (2016), MRS 16 nekretnine, postrojenja i oprema navode računovodstveni tretman za većinu tipova nekretnina, postrojenja i opreme, koja se u početku merila po istorijskom trošku, naknadno odmeravanjem ili korišćenjem istorijskog troška ili revalorizacionog modela. Postoji veliko neslaganje u kvalitetu merenja fer vrednosti za nefinansijska sredstva, posebno, nivo tri procene. Ova studija ima za cilj da testira percepciju jordanskih revizora o kvalitetu fer vrednosti za merenje nekretnina, postrojenja i opreme (Aryan, 2016). Pri tome 265 upitnika je poslato jordanskim eksternim revizorima, samo 163 upitnika su vraćena, a to je stopa odgovora 61,5%. Rezultati pokazuju da jordanski revizori vole fer vrednost za finansije. Dok za nekretnine, postrojenja i opremu koriste istorijski trošak za pružanje korisnih informacija. Ova studija je pokazala da jordanski revizori vide da računovodstvo fer vrednosti poboljšava relevantnost finansijskih podataka. To podrazumeva da fer vrednosti računovodstva mogu predstaviti kvalitetne informacije obezbeđujući visoku prediktivnu vrednost i visoke povratne informacije. Tako bi rezultati obračuna fer vrednosti mogli da pruže informacije koje pomažu korisnicima finansijskih izveštaja u predviđanju efekata prošlosti, sadašnjosti i budućih događaja. Nakon usvajanja Međunarodnog standarda finansijskog izveštavanja, posebno kada se koristi merenje fer vrednosti za finansijsko izveštavanje. Jordanski revizori smatraju da računovodstvo fer vrednosti može da poboljša razumljivost finansijskih izveštaja. To podrazumeva da su revizori shvatili značaj računovodstva fer vrednosti pružajući korisnicima finansijskog izveštavanja korisne informacije o finansijskoj situaciji privrednog društva.

U radu koji su napisali Du, McEnroe, Stevens (2014), ovaj rad je imao zadatak da proveri da li je manje precizana (ili neprecizana) procena koja može da poveća poverenje i poboljša percepciju investitora u pouzdanost fer vrednosti. Glavna kritika računovodstva fer vrednosti je njegov nedostatak u pouzdanost koju vidi investitor. U ovom eksperimentu je korišćena metodologija slučajnog uzoraka u kojoj se upravlja podsticajima i manipuliše preciznošću informacija. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da pouzdanost utiče podsticajno na menadžment, kao i preciznost podataka. Fer vrednost ima najvišu ocenu u pouzdanosti a ona je iskazana kao procena menadžmenta sa određenim nivoom poverenja. Dalja analiza ukazuje da veća pouzdanost se reprezentuje kroz vernost jer učesnici smatraju da procena sa određenim nivoom poverenja bolje odgovara da se izbegne nesigurnost pri merenju budućih novčanih tokova. Vrednost ove studije je da se ispita da li je manje precizana (ili neprecizana) procena koja može da poveća poverenje i poboljša percepciju investitora u pouzdanost fer vrednosti. Zbog subjektivnosti i neizvesnosti u procenama fer vrednosti, manje je precizna procena fer vrednosti ali ne može se posmatrati kao manje pouzdana (Du, et al., 2014). U stvari, koristeći precizan format za predstavljanje procene fer vrednost ne može biti prikladna (ni pouzdana ni verodostojana), jer preciznom procenom ne uspeva da obuhvati svoju osnovnu neizvesnost u buduće tokove gotovine. Manje precizan format mogao bi predstavljati manje kredibilan izbor za fer vrednost, jer odražava nesigurnost i subjektivnost, kao i efikasno komuniciranje procene računovodstva o varijabilnosti budućih tokova gotovine. Računovodstvo fer vrednosti je često

kritikivano zbog nedostataka pouzdanosti i zbog visokog stepena neizvesnosti i subjektivnosti ugrađenog u odmeravanje fer vrednosti, ne može mnogo da se uradi na poboljšanju pouzdanosti njegovog sadržaja i informacija, s obzirom na profesiju koja postoji kao merna tehnika, međutim oni govore o pažljivom izboru njenog korisnika. Njihovi dokazi pružaju određenu podršku ovim pretpostavkama. U principu, učesnici veruju u fer vrednost.

Studija koju je napisala Egger, čije je prvo i osnovno razumevanje Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja. Zatim, čitalac treba da dobije kratak pregled nastanka i razvoja koncepta fer vrednosti (Egger, 2010). Poseban akcenat je stavljen na utvrđivanje fer vrednosti, zbog mogućih poteškoća prilikom kontrole. Cilj je takođe da se pokaže da je kontrolom pogođeno odmeravanje fer vrednosti u različitim oblastima. Način na koji su različite oblasti pogođene fer vrednost se upotrebljava kao naknadno uspostavljanje reda koji treba sprovesti u ovom poslu. Pregled potencijalnih mogućnosti ali i potencijalnih rizika koji mogu nastati iz merenja fer vrednosti, pruža čitaocu mogućnost da formira mišljenje o ovoj temi. Fer vrednost se koristi sve više zato što je to sada svetski standard IFRS (International Financial Reporting Standard) i to je uglavnom za veća privredna društva. Sva privredna društva u Nemačkoj su zadužena da naprave godišnji finansijski izveštaj po njihovom zakonu HGB (Handelsgesetzbuch) gde koriste nabavne vrednosti (Anschaffungskosten).

Globalna ekonomska kriza potiče iz SAD kao hipotekarna kriza, objašnjena kombinacijom različitih faktora. Često predstavljano mišljenje, da je međunarodno računovodstvo dovelo do prenosa krize, a posebno u globalnom bankarskom sistemu. Ovo gledište je suprotno odmeravanju fer vrednosti finansijskih instrumenata, jer razmatra svaku oscilaciju na tržištu koja dovodi do značajne nestabilnosti u bilansima (Gelen, 2010). Ova studija prvo ispituje pozadinu tih kritika i objašnjava poreklo i razvoj finansijske krize u 2008. godini. Naknadnim analizama, autor smatra da su računovodstveni uslovi i finansijski instrumenti u skladu sa MSFI doprineli izbijanju i prenošenju krize. U tom cilju, konsolidovani finansijski izveštaji pet najvećih nemačkih banaka se analiziraju u smislu uticaja merenja fer vrednosti finansijskih instrumenata kao primer finansijskih izveštaja. Takođe, procenjuje u kojoj meri je merenje fer vrednosti odgovorno za ogromne gubitke banaka nastalih u krizi 2008. godine. Autor je u svojoj temi pisao o Međunarodnim računovodstvenim standardima u vreme trajanja svetske ekonomske krize. Koliko je poznato, empirijska studija slične prirode nije rađena u toj privredi. Potrebni statistički podaci iz finansijskih izveštaja o radu velikih banaka najviše zbunjuju, kao vizuelna reprezentacija rezultata testa. Finansijska kriza daje autoru odgovor na veoma kontraverzna pitanja o računovodstvu fer vrednosti. Rezultati koji su praćeni i ostvareni u nedavnoj prošlosti su bacili senku na računovodstvenu praksu evidencije finansijskih instrumenata. Fer vrednost je tržišna vrednost kada je tržište likvidno.

7 ZAKONSKA REGULATIVA VEZANA ZA POSLOVANJE JAVNIH DRUŠTAVA

7.1 OSNOVE FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA U REPUBLICI SRBIJI

Podzakonski propisi i Zakon o računovodstvu koji su doneti za postupanje po zakonu čine zakonsku regulativu iz finansijskog izveštavanja, postoje i drugi zakoni kojima se finansijsko izveštavanje reguliše na određeni način, kao što su: Zakon o porezu na dobit, Zakon o privrednim društvima, Zakon o finansijskom lizingu, Zakon o reviziji... Kako se vrši organizacija finansijskog izveštavanja u pravnim licima uređuje Zakon, potom na koja pravna lica se odnosi, ali i druga pitanja vezana za finansijsko izveštavanje. Profesionalnu regulativu čine tumačenje standarda i standardi, donose ih određene profesionalne organizacije, a koji su uključeni u zakonsku regulativu finansijskog izveštavanja prema Zakonu o računovodstvu Republike Srbije. Akta od opšteg značaja koja donosi preduzetnik, odnosno pravno lice predstavljaju internu regulativu, ona obuhvata (Skupština Republike Srbije, 2013):

- određene smernice i uputstva za evidenciju knjiga poslovanja i organizaciju računovodstva,
- politike u računovodstvu za priznavanje, rashoda i prihoda i vrednovanje obaveza i imovine,
- ostala pitanja sastavljanja finansijskih izveštaja i vođenja poslovnih knjiga, a koje propisuje Zakon o računovodstvu uređivanjem opšteg aktom pravnog lica, odnosno preduzetnika.

7.1.1 Pojam i podela pravnih lica i preduzetnika

S obzirom da pravna lica i preduzetnici imaju obavezu finansijskog izveštavanja, kao prvo ćemo definisati pravna lica / preduzetnike, njihovu podelu izvršiti prema veličini i slične pojmove približnije objasniti. Podrazumevamo pod pojmom pravna lica (Skupština Republike Srbije, 2013):

- društva u privredi,
- Narodna banka Srbije,
- druge finansijske institucije i banke,
- osiguravajuća društva,
- finansijskog lizinga davaoci,
- za upravljanje dobrovoljnim društvima penzijskih fondova i penzijske fondove,
- za upravljanje društvima investicionih fondova i investicione fondove,

- društva dilersko-brokerska i berze,
- društva faktoring,
- udruženja,
- udruženja koja stiču dobit uz obavljanje delatnosti,
- Usklađeno sa posebnim propisima pravna lica koja koriste zakonske odredbe o računovodstvu RS, ali i ovim Zakonom utvrđena druga pravna lica.

Preduzetnicima i pravnim licima se zahteva da se razvrstaju na velika, srednja, mala i mikro pravna lica, za svaki period izveštavanja. Navedenu informaciju je neophodno da dostave skupa sa finansijskim izveštajima APR-u. Kriterijumi za razvrstavanje preduzetnika i pravnih lica su:

- Broj zaposlenih prosečan (po mesecima zbir ukupnog broja zaposlenih, uzimajući i one u inostranstvu, u poslovnoj godini deli se sa brojem meseci);
- poslovni prihodi godišnji i
- vrednost poslovne imovine prosečna (na kraju i na početku izveštajnog perioda aritmetička sredina vrednosti).

Velikim pravnim licima se smatraju berze i brokersko – dilerska društva, osiguravajuća društva, Narodna banka Srbije, druge finansijske institucije i banke, finansijskog lizinga davaoci, penzijski dobrovoljni fondovi, dobrovoljnim penzijskim fondovima društva za upravljanje, zatvoreni i otvoreni fondovi investicioni, društvo koje upravlja investicionim fondovima, kao i faktoring društvo. Preduzetnici se automatski sa druge strane smatraju mikro pravnim licima. Zakonske odredbe isključuju:

- budžete i budžetskih sredstava korisnike,
- organizacije socijalnog osiguranja koje je obavezno, kada nije drugačije uređeno dodatnim propisima,
- zgrade za stanovanje,
- verske zajednice i crkve, osim u oblasti obavljanja privredne ili neke druge delatnosti, kako je uređeno obavljanje tih delatnosti u skladu sa propisima.

Veoma je značajno određivanje veličine pravnog lica, koje određuje način i sadržinu sastavljanja godišnjih finansijskih izveštaja.

7.1.2 Usvajanje, dostavljanje i odgovornost za finansijske izveštaje

Skupština usvaja finansijske izveštaje ili organ pravnog lica koji je za to nadležan, ili preduzetnik. Pošteno i istinito iznošenje položaja u finansijama kao i poslovanje pravnog lica prema uspešnosti, zakonski zastupnik je odgovoran, upravljački i nadzorni organ u vezi sa zakonom pravnog lica, zapravo preduzetnik, lice zaduženo za sastavljanje finansijskih izveštaja i vođenje poslovnih knjiga. Preduzetnik / pravno lice uređuje samostalno stručnu spremu, iskustvo u vezi sa radom i druge zahteve za lice koje je zaduženo za sastavljanje finansijskih izveštaja i vođenje poslovnih knjiga. Finansijske izveštaje potpisuje Zakonski zastupnik pravnog lica potpisuje finansijske izveštaje, zapravo preduzetnik (Skupština Republike Srbije, 2013).

Preduzetnici odnosno pravna lica, obavezni su da godišnje izveštaje koji moraju biti redovni dostave Agenciji za privredne registre za godinu izveštavanja, zbog potrebe opšteg oglašavanja, naredne godine do 30. juna najkasnije. Pravna lica, kojima je poslovna godina različita od kalendarske, obavezna su da dostave Agenciji za izveštajnu godinu redovne godišnje finansijske izveštaje, zbog javnog objavljivanja, od dana kada su ti izveštaji sastavljeni najkasnije u roku od šest meseci.

Zakonom o reviziji Republike Srbije koji se odnosi na pravna lica koja su obavezna izvršiti reviziju finansijskih izveštaja, obavezna su dostaviti u originalu i revizorski izveštaj pored navedene dokumentacije. U vezi sa Zakonom o reviziji RS i Međunarodnim standardima revizije mora biti sastavljen izveštaj koji se traži. Izveštaji u finansijama koji su obuhvaćeni predmetom revizije prilažu se uz revizorski izveštaj. Agencija javno objavljuje na ovoj internet stranici: www.apr.gov.rs, dostavljenu dokumentaciju i podatke iz računski tačnih i potpunih finansijskih izveštaja u delu Registra finansijskih izveštaja. Za poslednja tri izveštajna perioda u punoj ili skraćenoj formi na navedenom internet sajtu mogu se naći finansijski izveštaji za preduzetnike i pravna lica.

Nadzor nad preduzetnicima i pravnim licima, za evidentiranje poslovnih promena u poslovnim knjigama u smislu provere ispravnosti, vrši Poreska uprava Republike Srbije. Nadzor nad drugim finansijskim institucijama i bankama, društvima za osiguranje, za upravljanje dobrovoljnim penzijskim fondovima društvima i dobrovoljnim penzijskim fondovima, davaocima finansijskog lizinga, evidentiranja poslovnih promena u skladu ispitivanja tačnosti u knjigama poslovanja, obavlja Narodna banka Srbije.

7.2 EKSTERNA REVIZIJA I OBAVEZNOST REVIZIJE FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA U REPUBLICI SRBIJI

Savremeno društvo je postalo „informaciono“ i „društvo znanja“. Donosiocima ekonomskih odluka neophodne su tačne informacije, dok je nastajanje tih informacija uslovljeno kvalitetnim upravljačkim informacionim sistemom. Postoji direktna veza između dobrih poslovnih odluka i dobrog upravljanja valjanim informacijama. Revizija javnosti obezbeđuje pouzdanost i sigurnost informacija. Revizija ovom ulogom omogućava (Krsmanović, 2011):

- a) Da informacije budu javne i
- b) Štiti ekonomske interese vlasnika.

U Republici Srbiji, eksterna revizija finansijskih izveštaja je zakonski regulisana za:

- Finansijske izveštaje redovne srednjih i velikih pravnih lica,
- Redovne finansijske izveštaje opštih društava,
- Redovne finansijske izveštaje pravnih lica kojima dohodak za prethodni finansijski period prelazi 4,4 miliona evra i
- Konsolidovane finansijske izveštaje, koje sastavlja matično pravno lice (Skupština Republike Srbije, 2013).

Uočljive karakteristike eksterne revizije finansijskih izveštaja su da ona nije besplatna. Privredni subjekat plaća naknadu za vršenje revizije, dok rezultate eksterne revizije, pored vlasnika klijenta revizije, prvenstveno koriste eksterni korisnici finansijskih izveštaja. Obveznik revizije direktno plaća trošak eksterne revizije finansijskih izveštaja. Izveštaj nezavisnog revizora predstavlja dokument rezultata rada nezavisne revizije finansijskih izveštaja ovlašćenog licenciranog revizora. Najčešće koristi od eksterne revizije za obveznika revizije su (Vićentijević & Stefanović, 2014):

- unapređenje sistema internih kontrola,
- povećanje kvaliteta finansijskih izveštaja i procesa finansijskog izveštavanja i
- eventualno otkrivanje kriminalnih radnji

Eksternu reviziju provode ovlašćeni revizori, koji u tom poslu treba da budu kompetentni i nezavisni. Eksterni revizori ne mogu biti zaposleni u privrednom društvu u kojima vrše reviziju. Eksterna revizija ima različite ciljeve prema objektu ispitivanja i može da bude revizija finansijskih izveštaja ili revizija poslovanja.

7.2.1 Revizija finansijskih izveštaja

Revizija može biti interna i eksterna. Kada se kaže revizija, uglavnom se misli na eksternu reviziju finansijskih izveštaja, koja je postupak ocene i provere (Skupština Republike Srbije, 2013):

- finansijskih izveštaja i
- metoda i podataka primenjenih u toku sastavljanja tih finansijskih izveštaja.

Uz pomoć prethodnog postupka, nezavisno stručno mišljenje daje eksterni revizor, koje može biti modifikovano i pozitivno (uzdržavajuće mišljenje, mišljenje sa rezervom i negativno mišljenje). Ova mišljenja se odnose na to je li finansijski izveštaj u aspektima značajnim materijalno imaju pošten i istinit pregled stanja u finansijama kao i rezultate upravljanja pravnog lica, i izradu finansijskih izveštaja u skladu sa odgovarajućom regulativom (koja je već navedena kao profesionalna, zakonska i interna).

Za redovne godišnje finansijske izveštaje eksterna revizija je obavezna:

- pravnih lica koja su velika,
- pravnih lica koja su srednja,
- nezavisno od njihove veličine, u vezi sa zakonom kojim se određuje tržište kapitala društava koja posluju javno,
- preduzetnika, pravnih lica kojima je dohodak ostvaren u prošloj upravljačkoj godini u dinarskoj protivvrednosti ide preko 4.400.000€ (zakonska revizija).

Pravna lica koja su matična a sastavljaju finansijske izveštaje koji su konsolidovani obavezna je eksterna revizija finansijskih izveštaja koji su konsolidovani u vezi sa zakonom kojim se propisuje računovodstvo (revizija zakonska). Kod ostalih pravnih lica, koja ovde nisu navedena dobrovoljna je eksterna revizija.

7.2.2 Korisnost i obaveznost vršenja revizije finansijskih izveštaja

Ukoliko ne odgovaraju realnom stanju informacije prikazane u finansijskim izveštajima, korisnici finansijskih izveštaja mogu doneti neodgovarajuće poslovne odluke jer su bili u zabludi. Na navedenom primeru, pozajmicu može odobriti finansijska institucija, a da privredno društvo nije u stanju da se dodatno zaduži u realnosti. Od izuzetne važnosti je da finansijski izveštaji privrednog društva koje ih je pripremiло predstavljaju fer ili realnu sliku poslovanja tog privrednog društva. Svi korisnici finansijskih izveštaja kao i celokupna društvena zajednica imaju korist od takvih finansijskih izveštaja. Osnovni instrument postizanja visokog poverenja korisnika predstavlja takva eksterna revizija finansijskih izveštaja.

Revizija može biti interna i eksterna našto je važno skrenuti pažnju. Čim pomenemo reviziju, prvenstveno mislimo na eksternu reviziju finansijskih izveštaja, koja je postupak ocene i provere (Skupština Republike Srbije, 2013):

- finansijskih izveštaja i
- metoda i podataka koji se upotrebljavaju prilikom sastavljanja ovih finansijskih izveštaja

Pravna lica matična koja izrađuju konsolidovane finansijske izveštaje obavezna je eksterna revizija konsolidovanih finansijskih izveštaja u vezi sa zakonom kojim se propisuje računovodstvo (revizija zakonska). Kod ostalih lica pravnih, koja ovde nisu pomenuta eksterna revizija je dobrovoljna.

7.2.3 Međunarodni standard revizije 540 (MSR 540)

Revizija računovodstvenih procena, uključujući računovodstvenu procenu fer vrednosti i povezana obelodanjivanja

Cilj procene fer vrednosti je utvrđivanje na datum odmeravanja cena na osnovu koje je izvršena stalna razmena prenosa obaveze ili prodaje među tržišnim učesnicima po trenutnim uslovima tržišta (a to bi bila izlazna cena iz pogleda saučesnika na tržištu sa obavezom ili poseduje imovinu na datum odmeravanja) (IASB, 2014). Svrha donošenja MSR 540 navedeno je jer revizor mora nabaviti potreban broj pravih revizorskih argumenata da su procene računovodstva realne, gde su uključene procene računovodstva fer vrednosti u finansijskim izveštajima, kao i adekvatna potrebna prikazivanja (SRRS, 2015).

MSR 540 obuhvata navedene delove:

- odgovarajuće aktivnosti i procedure za procenu rizika,
- procena rizika i identifikovanje materijalne greške,
- odgovor postupaka revizije na procenjeni rizik materijalne greške,
- suštinsko ispitivanje daljih postupaka kao odgovor na značajne rizike,
- definisanje pogrešnih iskaza i ocena računovodstvenih procena,
- računovodstvene procene i njihovo obelodanjivanje,
- pristrasnost rukovodstva i mogući pokazatelji,
- izjave rukovodstva u pisanoj formi,

- dokumentovanje uz pomoć dokumentacije (SRRS, 2015).

Vrednovanje bazirano na naslućivanju a ne mogu pri tome na tržištu da se provere kao i neke računovodstvene procene karakteriše relativno visok stepen neizvesnosti. Revizor može posmatrati relevantne kontrole, uključujući stručnost i iskustvo lica koja kreiraju računovodstvene procene:

- kako uprava procenjuje tačnost, značajnost i potpunost informacija uz pomoć sačinjavanja računovodstvenih ocena;
- odobrenje i pregled računovodstvenih ocena prilikom određivanja procene od strane menadžmenta po nivoima;
- odvajanje obaveza lica odgovornih za računovodstvene procene i lica koja vrše osnovne transakcije.

Stepen neizvesnosti treba da proceni revizor kojem je podložno fer vrednovanje. Na osnovu ocenjenih rizika koji mogu izazvati materijalnu grešku, trebao bi revizor odrediti da li uprava primenjuje relevantne potrebe za računovodstvene ocene fer vrednosti, i da li je došlo do izmena u metodama i procenama računovodstva njihovog ocenjivanja u poređenju sa ranijim periodom.

Postupak procene je kompleksan i zahteva posedovanje posebnih znanja iz određene oblasti, najbolje je koristiti rezultate stručnjaka za posmatranu oblast. Revizor bi trebao da deluje u vezi sa Međunarodnim standardom revizije 620 Korišćenje rezultata rada stručnjaka (Rupić & Bonić, 2015). Pomenuti stručnjak bi trebao da ima odgovarajuća znanja iz oblasti procene vrednosti, iskustvo sa procenom predmeta procene i adekvatnu licencu. Stručnjak može biti zaposlen kod klijenta revizije ili kod revizora. Izuzetnu odgovornost revizor treba da posveti na priznavanje procene koja može biti neizvesna i njeno pravilno merenje.

U finansijskim izveštajima se javljaju fer vrednosti koje utiču na njihovo utvrđivanje na veći broj načina, koje uključuje i merenje po fer vrednosti:

- posebnih delova kapitala, kao što je računovodstveno evidentiranje, merenja, priznavanja i prezentacije određenih finansijskih instrumenata sa osobinama instrumenata kapitala, a to mogu biti obveznice koje posednik može pretvoriti u obične akcije emitenta;
- posebne obaveze ili sredstva, kao što su vrednosne hartije, a mogu se prodati na tržištu ili ako se izmiruje obaveza finansijskim instrumentom, može biti periodično ili redovno od tržišta ka tržištu.
- posebnih obaveza ili sredstava koji su stečeni prilikom poslovnog spajanja. Kao što je utvrđivanje gudvila na početku prilikom kupovine privrednog društva u okviru poslovnih kombinacija koje se zasniva na merenju fer vrednosti stečenih obaveza ili sredstava i fer vrednosti koja je data kao naknada;

- posebnih obaveza ili sredstava koje su prilagođene fer vrednosti jednokratno. Merenje fer vrednosti i broj korekcija za grupu sredstava ili pojedinačno sredstvo, a koje su se desile prilikom utvrđivanja umanjenja vrednosti sredstva, u određenom okviru finansijskog izveštavanja.
- pridruživanje obaveza i sredstava. U nekim slučajevima merenje grupe ili klase obaveza i sredstava traži pridruživanje fer vrednosti pojedinačnih stavki obaveza i sredstava u domenu određene grupe ili klase. Kao što je merenje kreditnog portfolija koji je diverzifikovan a zasnovan je na fer vrednosti određenih oblika zajmova sadržanih u portfoliju.
- kao i informacije date u napomenama uz finansijske izveštaje ili date uz dopunske informacije, one ipak nisu priznate u finansijskom izveštaju (SRRS, 2015).

Tabela br. 1 Brojčani prikaz angažovanih revizorskih društava

Ostala revizorska društva	283
Velika četvorka	26
Ukupno	309

Možemo da uočimo na osnovu prikazanih podataka da je ukupan broj angažovanih revizorskih društava 309 od toga iz velike četvorke je 26 revizorskih društava dok ostalih 283 ne pripadaju velikoj četvorci.

Tabela br. 2 Brojčani i procentualni prikaz angažovanih revizorskih društava sa primenjenim metodama

	Ostala revizorska društva	Velika četvorka	Ukupno
Privredna društva koja koriste metod nabavke	229 - 91%	23 – 9%	252 – 100%
Privredna društva koja koriste metod revalorizacije	40 – 93%	3 – 7%	43 – 100%
Ukupno	269 – 91%	26 – 9%	295

Na osnovu prikazanih podataka možemo uočiti da su 252 analizirana privredna društva koristila metod nabavke, a od toga 229 privrednih društava ili 91% reviziju su im vršila revizorska društva van velike četvorke, a kod 23 privredna društva ili 9% reviziju su vršila revizorska društva iz velike četvorke. Takođe možemo uočiti da su 43 analizirana privredna

društva koristila metod revalorizacije, a od toga 40 privrednih društava ili 93% reviziju su im vršila revizorska društva van velike četvorke, a kod 3 privredna društva ili 7% reviziju su vršila revizorska društva iz velike četvorke. Ukupno je analizirano 295 privrednih društava i uočavamo da je 269 privrednih društava ili 91% angažovalo revizorska društva van velike četvorke, a 26 privrednih društava ili 9% je angažovalo za reviziju veliku četvorku.

7.3 ODREDBE ZAKONA O TRŽIŠTU KAPITALA KOJE SE ODNOSU NA REVIZIJU FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA

Nadzorne mere nakon uključivanja hartija od vrednosti na tržište hartija od vrednosti član 49.

Kada se vrednosne hartije uključe na tržište koje je regulisano, ovlašćena Komisija da (Sl. glasnik RS, 2016):

- 1.) izdavaocima uradi pregled poslovanja, njegovih zavisnih društava ili društava koje ga kontroliše u Republici Srbiji, da li izdavalac primenjuje odredbe zahtevanog poglavlja radi utvrđivanja i provere ako je to potrebno;
- 2.) naloži izdavaocu tih finansijskih instrumenata u svrhu zaštite tržišta i investitora uz iznošenje svih značajnih informacija u celini, a mogu uticati na promenu instrumenata u finansijama i njihovu vrednost;
- 3.) obustavi kratkotrajno, ako postoji osnovana sumnja u povredu tačaka ovog poglavlja ili Komisijaskog akta, zahteva od tržišta koje je regulisano da na kraći rok spreči razmenu finansijskih instrumenata u koliko je društvo od javnog značaja u situaciji prema mišljenju Komisije da bi interesi investitora mogli biti narušeni trgovanjem;
- 4.) na osnovu poglavlja XIII ovog zakona preduzme druge sankcije i mere.

Komisija može da konsultuje organizatora tržišta pri odluci o kratkotrajnoj zabrani ili obustavi na regulisanom tržištu obavljanje trgovine.

7.4 OBAVEZE JAVNIH DRUŠTAVA

Godišnji izveštaji član 50.

Godišnji izveštaj obavezno je da formira javno društvo, dostavi ga Komisiji i objavi u javnosti, a ukoliko su vrednosne hartije tog društva predmet trgovine dostavlja ovaj izveštaj tržištu koje je regulisano, nakon završetka svake poslovne godine i to najkasnije četiri meseca, obezbedi dostupnost u vremenu od pet godina celokupnoj javnosti izveštaj o godišnjem izveštavanju u finansijama od dana objave.

Godišnji izveštaj obuhvata (Sl. glasnik RS, 2016):

- 1.) uz izveštaj revizora godišnje finansijske izveštaje;
- 2.) o poslovanju društva godišnji izveštaj;
- 3.) za sastavljanje godišnjeg izveštaja izjavu odgovornih lica, uz navođenje njihovih imena, obaveza u društvu od javnog značaja i radna mesta, kao i njihovu informisanost, uz primenu odgovarajućih međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja sastavljen godišnji finansijski izveštaj i da prikazuje objektivne i istinite informacije o obavezama, imetku, poslovanju i položaju u finansijama, gubicima i dobitima, izmenama na kapitalu društva od javnog interesa i tokovima gotovine, i uključujući njegova društva prikazana u konsolidovanim izveštajima.

Obavezan sadržaj godišnjeg izveštaja o poslovanju društva:

- 1.) tačan prikaz rezultata poslovanja i društva u razvoju, a posebno stanje finansija gde je zatečeno, kao i važne informacije koji služe za ocenu imovinskih prilika društva;
- 2.) u narednom periodu prikaz željenog razvoja društva, promene poslovne politike društva, pretnjama i rizicima kojima je izloženo upravljanje društvom;
- 3.) nakon proteka poslovne godine za sve važnije događaje koji su nastupili za koje se izveštaj priprema;
- 4.) sa povezanim licima sve značajnije poslove;
- 5.) na polju razvoja i istraživanja aktivnosti društva.

Ukoliko je društvo steklo sopstvene akcije u međuvremenu od sačinjavanja prethodnog godišnjeg izveštaja, prikazuju se uslovi rasta u godišnjem izveštaju, početna vrednost i broj ličnih akcija, potom kod akcija bez nominalne vrednosti računovodstvena vrednost, akcije sa imenima lica od kojih su stečene, označavanje isplate u iznosima koje je društvo steklo na osnovu toga, ili da budu naznačene ako su bez naknade zarađene, i posredovanje ukupanog broja ličnih akcija društva. Na osnovu zakona kojim se utvrđuje revizija i računovodstvo sastavlja se finansijski izveštaj društva koje je javno.

Na osnovu zakona kojim se uređuju revizija i računovodstvo obavlja se u finansijskim izveštajima revizija, zajedno sa godišnjim finansijskim izveštajem objavljuje se javnosti u celini i revizijski izveštaj koji potpisuje odgovorno lice koje se bavi revizijom finansijskih izveštaja. Propisi navedenog člana koriste se na adekvatan način na društvo od javnog značaja, a ono je u obavezi da formira konsolidovani finansijski izveštaj.

Postupak i sadržinu objavljivanja godišnjih finansijskih izveštaja bliže uređuje Komisija. Pri obavljanju revizije kod istog javnog društva Zakon propisuje obavezu rotaciju glavnog revizora svakih 5 godina.

8 VREDNOVANJE U FINANSIJSKOM IZVEŠTAVANJU

Računovodstveni standardi su obavezujuća pravila o načinu računovodstvenog obuhvatanja transakcija, sastavljanju i prikazivanju finansijskih izveštaja. Naime, MSFI primenjuju se na sastavljanje i prikazivanje finansijskih izveštaja za opštu upotrebu privrednih subjekata čija su delovanja usmerljena ka postizanju dobiti. Standardi daju objašnjenje (Petrović, 2013):

1. Priznavanjima i vrednovanjima elemenata u finansijskim izveštajima,
2. Obelodanjivanjem i prikazivanjem elemenata u finansijskim izveštajima.

I: Priznavanje obuhvata određeni vremenski period, određuje gde se neka promena dešava u bilansima stanja ili uspeha u nekom od finansijskih izveštaja (uzmimo za primer neko privredno društvo koje je nabavilo automobil, upotrebiće se kao sredstvo za prevoz, neophodno je da procenimo kako tretirati ovo ulaganje kao sredstvo ili rashod za privredno društvo). Za dve vrste priznavanja standardi prave razliku (Mijoković, 2016):

- a) Priznavanje na početku – kada se radi o prihvatanju kojim se neki deo upisuje u knjige poslovanja na primer prilikom kupovine opreme.
- b) Priznavanje naknadno – kada se radi o priznavanju za stavku već navedenu u finansijskim izveštajima. Radi se: 1. tokom godine kada se neki poslovni događaj dogodi u vezi sa postojećom stavkom kao primer navodimo pojavljivanje troškova koji su dodatni; 2. pri isteku godine poslovanja, za postojeće stavke kontroliše se i dalje ispunjenje uslova za priznavanje.

II Vrednovanje obuhvata određivanje u stavu sa knjiženjem iznosa na primer za proces proizvodnje vezano za materijalne troškove. U vezi sa momentom kada se dešava, vrednovanje koje može biti početno i naknadno (Mijoković, 2016):

- a) Vrednovanje na početku - sadrži vrednost koja se upisuje u knjige poslovanja po prvi put (u navedenom primeru vrednost nabavke automobila).

b) Naknadno vrednovanje - obuhvata određivanje vrednosti za neku stavku koja već postoji u finansijskim izveštajima (na primeru našeg automobila, možemo se odlučiti da vrednujemo automobil primenom fer vrednosti). Takođe, naknadno vrednovanje podrazumeva određivanje kako će troškovi koji su dodatni a stvoreni su korišćenjem sredstva se uključiti u pomenutu vrednost ili će se prikazati u obliku rashoda (na primeru našeg automobila, zamena dela manje vrednosti ili zamena motora).

Vrednovanje može da se podeli na (Mijoković, 2016):

1. Merenje - se vrši bez bilo kakvih procena npr. utvrđivanje nabavne vrednosti (na primer, vrednost stolica možemo dobiti kao proizvod broja stolica i pojedinačne vrednosti). Ovaj vid vrednovanja je objektivniji, jer stavovi i rasuđivanje lica koja učestvuju u vrednovanju ne utiču na visinu vrednosti.
2. Procenjivanje - obuhvata određena procenjivanja (troškove prodaje, fer vrednost sredstava, upotrebne vrednosti sredstava, vek korišćenja sredstva). Procenjivanje može da se podeli na dva dela:
 - a) Početno vrednovanje - zapravo kao određena vrednost na samom početku koja ulazi u poslovne knjige. U tom slučaju obuhvatamo nabavnu vrednost.
 - b) Naknadno vrednovanje – određivanje vrednosti u finansijskim izveštajima u toku godine u bilansu stanja (u slučaju manjka, oštećenja, rashodovanja ili zbog prodaje). Primer bi bio obračun amortizacije osnovnog sredstva.

III Prezentovanjem (prikazivanjem) uključuje prikazivanje u napomenama ili u finansijskim izveštajima. Može da se predstavi u vidu teksta ili pomoću tabela.

IV Objavljivanje (obelođanjivanje) kada se u finansijskim izveštajima daju dodatna obrazloženja u pisanoj formi. Obelođanjivanje podrazumeva i objavljivanje računovodstvenih politika, korišćenih u finansijskom izveštavanju i izradi finansijskih izveštaja.

8.1 OSNOVE ZA VREDNOVANJE

Faktor stabilizacije u svetskoj ekonomiji vekovima je bilo računovodstvo. Kvalitetnije računovodstvo imaju društva u privredi koja primenjuju Međunarodne računovodstvene standarde, troškovi kapitala su niži, gubici se blagovremeno prepoznaju dok knjigovodstveni iznosi imaju veću vrednost i relevantniji su (Barth, et al., 2008). Možemo da uočimo da je finansijska kriza u svetu imala veći uticaj za Sjedinjene Američke Države (SAD), nego na evropske zemlje, prema Škarić-Jovanović (2009). Veliki broj autora, kao profesorka koja se bavi računovodstvom Barth (2008), ukazuje na vrednost Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja (MSFI) i predlažu da SAD uvedu MSFI umesto, ili kao neka vrsta opšte dopune prihvaćenim računovodstvenim principima (GAAP). Bilans stanja su preuveličali, a celokupno povećanje vrednovanja aktive može da se primeni pri novim zaduženjima. Bilans uspeha treba da obuhvati nerealizovani profit, kao i gubitke koji se neće realizovati. Pouzdanost kao princip obično se predstavlja kao kvalitet podataka koje omogućava izuzimanje bilo koje greške i tačno prikazuje da predstavi očekivano. Fer vrednost kao tržišna vrednost u normalnim tržišnim

uslovima trebalo bi da predstavlja vernu procenu. Ponekada su potrebne subjektivne procene i prognoze uprave kada su nelikvidna tržišta i postoji nedostatak transakcija sličnih sredstava. Ovo može dovesti do manipulacije i procenjene vrednosti sa pogrešnim proračunima (Stanišić, et al., 2013).

Pojavom krize u institucijama štedno- kreditnim u SAD-a nabavna vrednost ili istorijski trošak u uslovima porasta rizika finansiranja prikazala je sliku koja je bila iskrivljena po finansijskim vrednostima aktive koja je bila na raspolaganju tim institucijama, a to je navodilo investitore na pogrešnu procenu vrednosti kapitala u njihovom vlasništvu, što je doprinelo netačnoj proceni likvidacionog rizika. Korišćenjem istorijskog troška, odnosno nabavne vrednosti data je ona vrednost koju su imali finansijski instrumenti u momentu nabavke, a to je zapravo bila mnogo izraženija vrednost od vrednosti koju su na tržištu imali ti instrumenti, po cenama na tržištu određeni. U vezi sa tim ocenjena vrednost aktive bila je za većinu investitora ogroman problem. Fer vrednosti podrazumevaju vrednosti koje bi pod datim uslovima trebale da obezbede vrednovanje koje je pošteno za obaveze ili imovinu.

Raznovrsne mogu biti osnove vrednovanja vrednosti, na primer (Mijoković, 2016):

- a) Fakturna vrednost - predstavlja množenje fakturne cene i nabavljene količine (fakturna cena x nabavljena količina),
- b) Nabavna vrednost - čini zbir fakturne vrednosti i zavisnih troškova nabavke. Zavisni troškovi raspoređeni su na pojedinačne zalihe po vrstama uglavnom pomoću dva ključa: 1.težina (utovar, istovar, prevoz); 2.fakturna vrednost (provizija i osiguranje),
- c) Cena koštanja - predstavlja sabiranje celokupnih troškova koji nastaju formiranjem posebnih učinaka u vezi (Petrović, 2012). Zavisno od toga šta u cenu koštanja uključujemo samo troškove proizvodnje ili troškove prodaje i proizvodnje diferenciramo:
 - prodajnu i
 - prizvodnu cenu koštanja.
- d) Istorijski trošak - koncept istorijskog troška prethodi, hronološki posmatrano, konceptu fer vrednosti. A to predstavlja vođenje po nabavnoj vrednosti ili ceni koštanja.
- e) Fer vrednost – je pravična, i možemo je definisati kao neku vrednost po kojoj se može prodati imovina ili obaveza izmiriti u slobodnoj razmeni između obaveštenih i voljnih učesnika (IASB, 2014).
- f) Rezidualna vrednost- ili nekog sredstva prodajna vrednost, pošto to sredstvo u potpunosti amortizujemo.
- g) Nadoknativ iznos – prikazuje upotrebnu ili fer vrednost umanjenu za prodajne troškove zavisno od vrednosti koja je veća (MRS 16).
- h) Upotrebna vrednost – ili vek korišćenja je:
 - 1) Period vremena za koji je za upotrebu raspoloživo sredstvo;
 - 2) Proizvodne jedinice po broju od kojih se očekuje da proizvedu to sredstvo (MRS 16).

Vrednost na početku može da se meri kao nabavna vrednost i cena koštanja. Nabavna vrednost obuhvata stvarnu fakturnu vrednost kojoj su dodati zavisni troškovi nabavke. Zavisni

troškovi nabavke se dele na pojedinačne vrste materijala uglavnom pomoću dva ključa (Škarić-Jovanović, 2007):

- a) Težine (utovari, istovari, prevozi),
- b) Vrednost po fakturi (provizija i osiguranje).

Pri pominjanju nabavne vrednosti moramo napomenuti da fakturnu vrednost treba smanjiti za (Mijoković, 2016):

- a) Popuste komercijalne (rabati i bonifikacije),
- b) Finansijski popust (kasa skonto).

Rabat je komercijalni popust a može se odobriti u slučaju:

- a) Kupili veliku količinu robe (količinski rabat),
- b) Kupili robu van sezone (sezonski rabat).

Bonifikacija je od strane snabdevača sniženje cene zato jer nam je u odnosu na ugovorenu poslao robu slabijeg kvaliteta. Isto se predstavljaju u knjigovodstvu rabat i bonifikacija. Plaćanje obaveze pre roka dospeća koje nam daje snabdevač je popust kasa skonto. On nije smanjenje cene već je samo interes koju nam snabdevač plaća zato što se koristi našim parama od momenta plaćanja do momenta dospeća obaveze. Sama obavest je odobreni kasa skonto, a jedini način za korišćenje je da se u dogovorenom roku obavi plaćanje (na kasi popust). Suština kasa skonta je da se postojeća obaveza izmiri sa manjom količinom novca.

8.2 DEFINICIJA FER VREDNOSTI

Finansijski izveštaji čine najvažniju bazu podataka o poslovanju društava u privredi, a za korisnike informacija njihov značaj stalno raste. Povećan je broj korisnika finansijskih izveštaja u savremenim uslovima, kao i broj njihovih zahteva.

Fer vrednost predstavlja onu cenu koja se prima prilikom prodaje imetka zapravo isplaćena pri premeštanju obaveze u toku redovne transakcije. Pri kupovini imovine plaća se ova cena, a prikazuje izlaznu cenu koja je sa ulaznom cenom u suprotnosti. Utvrđivanje fer vrednosti obaveza i sredstava i uzimanje u obzir karakteristika koji bi razmatrali učesnici na tržištu. Te karakteristike uključuju stanje i lokaciju za slučaj imovine, ali i svako ograničenje koje podrazumeva njenu prodaju ili korišćenje. Tržišta koja su u padu, cene su obično na manjem nivou u vezi sa cenama iz prošlosti u poređenju sa mišljenjem entiteta o vrednosti (Škarić-Jovanović, 2011).

Kada se pominje fer vrednost podrazumeva se jedna od mogućih osnova za vrednovanje. U poslednjim godinama zauzima posebno mesto u finansijskom izveštavanju. Investitori postaju najvažniji korisnici finansijskih izveštaja. Cilj upotrebe fer vrednosti predstavlja po finansijama i po imovini položaj društva u privredi da bude što realniji, zapravo da se u stanju bilansa prikaže stvarano finansijsko i imovinsko stanje koji će investitorima omogućiti realan prikaz njihovog bogatstva.

U bilansu uspeha upotreba fer vrednosti doprinosi da pored gubitaka koji nisu realizovani imamo i nerealizovane dobitke. U prvi segment izveštaja ulazi neoporezovi dobitak u obračun raspodeljivog i oporezivog rezultata, dok se ostali ukupan rezultat obračunava u drugom delu izveštaja.

Iznos za koji se neka imovina može razmeniti između prodavaca i kupaca je fer tržišna vrednost ako su oni voljni za izvršenje razmene, zapravo nisu pod prinudom, relevantnim informacijama raspolazu o uslovima i predmetu razmene i razmenu izvode pod komercijalnim ili tržišnim uslovima (Poznanić & Cvijanović, 2011).

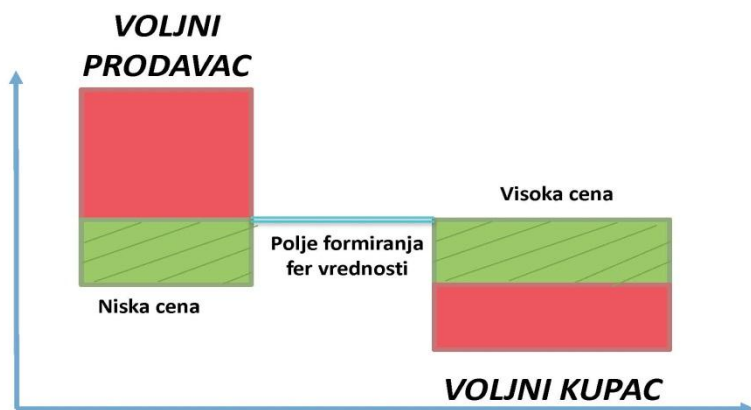
Fer vrednost se primenjivala i u uslovima istorijskog troška i to u primeni principa više i niže vrednosti, zapravo pri korišćenju principa impariteta. Računovodstvo fer vrednosti obuhvata svakodnevnu stalnu upotrebu fer vrednosti, a ne povremeno korišćenje fer vrednosti, to je u vezi sa konceptom istorijskog troška. Možemo zaključiti da računovodstvo fer vrednosti znači neprekidno korišćenje fer vrednosti, dok koncept fer vrednosti znači povremenu upotrebu fer vrednosti.

Pri sastavljanju i prezentaciji izveštaja u finansijama potrebni su podaci predstavljeni u njima koji su neophodni za korisnike. Možemo da navedemo sledeće četiri osnovne karakteristike: 1. Relevantnost; 2. Pouzdanost; 3. Uporedivost; 4. Razumljivost. Podaci su značajni kada deluju na ekonomske odluke učesnika pomažući im prilikom procene sadašnjih, prošlih i budućih događaja.

Suština poznavanja računovodstva fer vrednosti i koncepta istorijskog troška predstavlja ključnu sposobnost uočavanja razlika za njihovo razumevanje. Većina korisnika finansijskih izveštaja kao što su rukovodioci, revizori, analitičari i drugi su se školovali izučavajući računovodstvo bazirano na konceptu istorijskog troška. Ta znanja su postala nedovoljna uvođenjem u praksu i normativnu osnovu računovodstva fer vrednosti i stvaranje „mešovite“ osnove (Škarić-Jovanović, 2012).

U trenutku uvođenja u sistem finansijskog izveštavanja plan fer vrednosti postaje stvar mnogih diskusija. Svaka primena novog pravila odnosno prakse izaziva posledicu uobičajenog otpora naročito ako postoji tradicija u dužem periodu kao na primer u finansijskom izveštavanju. Dolazak finansijske krize izazvalo je brojne zamerke na račun plana fer vrednosti što je uslovalo potrebu da se primena fer vrednosti suspenduje ili možda od nje odustane (Škarić-Jovanović, 2009).

FER VREDNOST

Izvor: (Mizdraković, 2015.)

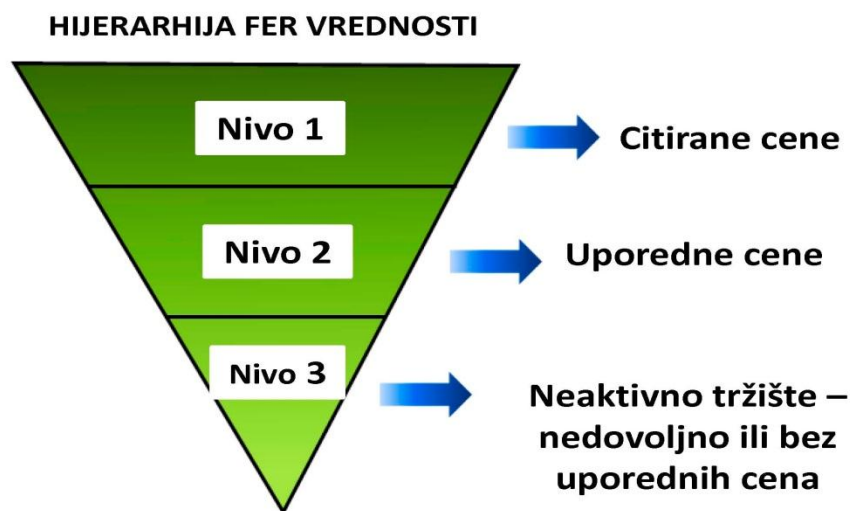
U skladu sa MSFI 13 merenje fer vrednosti:

U toku posmatranja fer vrednosti procene ulazne informacije se uvrstavaju u tri nivoa. Navedena hijerarhija kotiranim cenama pruža prednost na tržištima koja su aktivna za iste obaveze ili sredstva (ulazne informacije prvog nivoa), a najmanju važnost neprimetnim inputima (ulazne informacije trećeg nivoa).

Nivo 1 nalaze se kotirane tržišne cene sa aktivnog tržišta za akcije, obveznice sa listinga Beogradske berze, na primer.

Nivo 2 nalaze se kotirane cene sličnog instrumenta na neaktivnim tržištima, inputi kao uporedne cene sličnog finansijskog instrumenta na aktivnom tržištu, ostali inputi (stope prinosa, kamatne stope, promenljivost i sl.). Ulazne informacije drugog nivoa obuhvataju pored uporednih cena u oblasti prvih ulaznih informacija, uočljive ulazne informacije za obavezu ili sredstvo, kao indirektno ili direktno. Ulazne informacije drugog nivoa uključuju uporedne cene za slične obaveze ili sredstva na tržištu koje je aktivno, uporedne cene za sličan ili identičan imetak ili obaveze na neaktivnim tržištima.

Nivo 3 nalaze se oni inputi koji čine deo procene i odluke same uprave koje bi parametre tržišni učesnici koristili da dođu do cene nekog finansijskog instrumenta. Ulazne informacije trećeg nivoa su neprimetni inputi za obavezu ili sredstvo koji bi trebali da budu primenjeni na procenu fer vrednosti, ako nisu dostupne primetne relevantne ulazne informacije. Izlazna cena u trenutku procene iz ugla učesnika na tržištu koji duuguje obavezu ili ima sredstvo ostaje cilj odmeravanja fer vrednosti.

Izvor: (Mizdraković, 2015.)

9 ANALIZA ZAHTEVA MEĐUNARODNIH STANDARDA FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA

Međunarodni standardi (MSFI), čine profesionalnu regulativu iz oblasti finansijskog izveštavanja koji uključuju (Skupština Republike Srbije, 2013):

- Okvir za prikazivanje i pripremanje finansijskih izveštaja (Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements),
- Međunarodne računovodstvene standarde – MRS (International Accounting Standards – IAS),
- Međunarodne standarde finansijskog izveštavanja – MSFI (International Financial Reporting Standards – IFRS),
- Tumačenja, koja su izdata od Komiteta za tumačenje računovodstvenih standarda (International Financial Reporting Interpretations Committee – IFRIC),
- Povezana tumačenja sa njima i izmene tih standarda naknadno, od Odbora za međunarodne računovodstvene standarde odobreni (International Accounting Standards Board – IASB).

Sastavljanje redovnog godišnjeg finansijskog izveštaja podrazumeva finansijsko izveštavanje, ali neće svi preduzetnici / pravna lica iste finansijske izveštaje sastavljati. Finansijske izveštaje sastavljaju preduzetnici i pravna lica u zavisi od toga koje standarde finansijskog izveštavanja će primenjivati pri vođenju poslovnih knjiga, procenjivanja imovine, kapitala, obaveza, rashoda i prihoda. Pod finansijskim izveštajima se podrazumeva prikazivanje

finansijskih informacija strukturirano, one često uključuju prateće napomene iz računovodstvenih evidencija izvedene i namenjene da ekonomske obaveze ili izvore privrednog subjekta u određenom momentu vremena ili promene sadržane u izveštajnom periodu, a u skladu su sa okvirom finansijskog izveštavanja (Petrović, et al., 2016). Navedeni izraz odnosi se na veliki broj finansijskih izveštaja, kao i na pojedinačne finansijske izveštaje, na primer bilans uspeha ili bilans stanja ili napomene koje su u vezi sa njima.

9.1 Međunarodni računovodstveni standard 16 (MRS 16)

Nekretnine postrojenja i oprema

Ovaj standard ima za cilj propisivanje računovodstvenih postupaka za vrednovanje i priznavanje nekretnina, postrojenja i opreme, kao i obelodanjivanja, propisivanja u vezi sa tim sredstvima, da bi korisnici finansijskih izveštaja dobili informacije o promenama ulaganja i ulaganjima u navedena sredstva (MRS 16).

Trošak nabavke predstavlja iznos po kom se sredstvo početno vrednuje. Može da bude u obliku nabavne vrednosti ako je sredstvo kupljeno, ili cene koštanja ako je sredstvo napravljeno u izveštajnom privrednom drštvu. U bilansu stanja je navedena knjigovodstvena vrednost po kojoj je neko sredstvo priznato. Pre evidentiranja u bilansu stanja od prethodne knjigovodstvene vrednosti oduzima se akumulirana amortizacija (njegova ispravka vrednosti) i zbog obezvređenja gubitak. Kapitalizovanje je uključivanje troškova u vrednost sredstva (Petrović, 2013).

Sredstva po fer vrednosti predstavljaju iznos kojim neko sredstvo će biti zamenjeno na tržištu koje je aktivno između voljnih i obaveštenih strana u zajedničkoj razmeni. Fer vrednost obuhvata prodajnu vrednost koja je postignuta u transakciji između dobro obaveštenih strana koje reaguju u svom najboljem interesu. Neophodno je utvrditi fer vrednost sredstva prilikom primene modela revalorizovanja koji se primenjuje u slučaju za naknadno vrednovanje. Otpisivanje (amortizacija) obuhvata postupak računanja iznosa troškova na osnovu trošenja sredstva. Iznosi se raspoređuju na odgovarajuće obračunske periode. Amortizacija može da se vrši primenom linearne, degresivne i uz pomoć funkcionalnog metoda otpisivanja.

Rezidualna vrednost (ostatak vrednosti) je iznos na datum bilansa koji bi se dobio na taj dan prodajom sredstva eventualno pretpostavljajući stanje sredstva koje će imati na kraju veka njegovog korišćenja u privrednom društvu, kada se odbiju očekivani troškovi demontaže i otuđenja sredstva. Od fer vrednosti sredstva nadoknadivi iznos je viši kada se umanje procenjeni troškovi sredstva za njegovu upotrebnu ili prodajnu vrednost. Kapitalizovanje naknadnih troškova je povećanje troškova povezanih sa sredstvom, predstavlja postupak uključivanja tih troškova u knjigovodstvenu vrednost (Petrović, 2009).

9.2 Međunarodni računovodstveni standard 32 (MRS 32)

Finansijski instrumenti: prezentacija

Ovaj standard ima za cilj da ustanovi principe za prezentaciju finansijskih instrumenata kao kapitala ili obaveza i za prebijanja finansijskih obaveza i finansijskih sredstava. Na klasifikaciju finansijskih instrumenata je primenjen, sa perspektive emitenta, na finansijske obaveze, finansijska sredstva i instrumente kapitala, klasifikaciju dividendi, kamata, dobitka i gubitka u vezi sa njima, kao i na prilike u kojima treba izvršiti prebijanje finansijskih obaveza i finansijskih sredstava (MRS 32).

Instrumente kapitala predstavlja ugovor koji je dokaz rezidualnog učešća u sredstvima kada se odbiju sve njegove obaveze.

Fer vrednost predstavlja cenu na datum odmeravanja koju bi platili za prenos obaveza i naplatila za prodaju sredstva između učesnika na tržištu kada su transakcije redovne (IASB, 2014).

9.3 Međunarodni računovodstveni standard 38 (MRS 38)

Nematerijalna ulaganja

Cilj standarda je propisivanje računovodstvenih postupaka koji nisu propisani za nematerijalna ulaganja drugim Međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja (MRS 38). Značaj ovog standarda predstavlja činjenica da nematerijalna ulaganja obuhvataju sve veći deo imovine mnogih privrednih društava. U MRS 38 predviđena je mogućnost postojanja nematerijalnih ulaganja za koja se ne obračunava amortizacija, a ona se ne obračunava jer je vek trajanja tih sredstava neograničen. Nematerijalno ulaganje je sredstvo koje nema opipljivu fizičku sadržinu i koje se može ponaosob identifikovati:

- patenti
- licence
- zaštitni znakovi i trgovačka imena
- koncesije
- prava na izdavanje određenih knjiga
- računarski softver
- plaćanje zakupnine
- franšiza
- prepoznatljiva obeležja znaka
- nazivi internet domena
- baza podataka
- prototipi
- naslovi novina
- poslovne tajne (recepture, procesi, hemijske formule)

Nabavna vrednost (troškovi nabavke sredstva) predstavlja iznos novčanih ekvivalenata ili plaćenog novca, fer vrednost su naknade date za nabavku sredstva u vreme njegove izgradnje ili sticanja. Faza razvoja obuhvata poslove razvoja za period koji se posmatra. Vek upotrebe je vremenski period u toku kog se upotrebljava određeno sredstvo. Goodwill su ekonomske koristi koje potiču iz sredstava koja se ne mogu odvojeno priznati ili pojedinačno identifikovati (Petrović, 2009).

9.4 Međunarodni računovodstveni standard 39 (MRS 39)

Finansijski instrumenti: priznavanje i odmeravanje

Taj standard ima za cilj da se uspostave principi za odmeravanje i priznavanje finansijskih obaveza, finansijskih sredstava i nekih ugovora za prodaju ili kupovinu nefinansijskih stavki (MRS 39).

Prema MRS 39 nerealizovani gubici i dobiti koji nastaju prilikom promena fer vrednosti obaveza i finansijskih sredstava koje se radi trgovanja drže kao i one obaveze i sredstva koje su od strane uprave obeležena kao sredstva koja se vrednuju po fer vrednosti kroz rezultat. Tako da se nerealizovani gubici fer vrednosti u računovodstvu javljaju tada kada je fer vrednost na dan izveštavanja niža od poslednje utvrđene fer vrednosti koja može da bude njihova cena koštanja zapravo nabavna vrednost, ali to ne mora i da bude.

Problemi vrednovanja derivata definisani standardom MRS 39:

- računovodstveno prikazivanje gubitka i dobitka koji su nastali ponovnim vrednovanjem derivata na bilansni dan.
- primenom fer vrednosti derivata naknadno vrednovanje na obračunski dan.
- vrednovanje inicijalno upotrebom na dan ulaganja fer vrednosti kada derivat zauzima određene pozicije.

9.5 Međunarodni računovodstveni standard 40 (MRS 40)

Investicione nekretnine

Cilj standarda je propisivanje računovodstvenog tretmana za ulaganje u investicione nekretnine (vrednovanje i priznavanje) i o njima obelodanjivanja (MRS 40).

Nekretninu koju upotrebljava vlasnik predstavlja sredstvo u posedu vlasnika koje on koristi u nabavci proizvoda i usluga ili proizvodnji, a može i u administrativne svrhe. Investiciona nekretnina predstavlja vrste sredstava koje možemo svrstati u investicione nekretnine, a to su građevinski objekti i zemljišta. Trošak nabavke sredstava (cena koštanja

ili nabavna vrednost) predstavlja novčane ekvivalente ili plaćeni novac, fer vrednost ili druge naknade date ili utrošene za nabavku sredstva u vreme njegove izgradnje ili sticanja.

Model fer vrednosti predstavlja način naknadnog vrednovanja investicionih nekretnina, kada se one vrednuju po fer vrednosti, tako da se razlika između prethodne knjigovodstvene vrednosti i fer vrednosti odmah priznaje kao rashod ili prihod (rashod se priznaje kada fer vrednost je manja od prethodne knjigovodstvene vrednosti, a suprotno je u slučaju prihoda).

Početno vrednovanje predstavlja ulaganje u investicione nekretnine vrednuje se po nabavnoj vrednosti u toku njihovog aktiviranja, odnosno po trošku nabavke. MRS 40 investicione nekretnine za naknadno vrednovanje investicionih nekretnina omogućava između dva modela: 1. model fer vrednosti ili

2. model troška nabavke.

Čak i kada se primene uslovi (fer vrednost je moguće utvrditi) nije dozvoljeno da se izvrši promena modela za vrednovanje, odnosno prelazak sa modela troška nabavke na model fer vrednost. Posle početnog priznavanja, privredno društvo koje je odabralo model troška nabavke svu svoju investicionu nekretninu vrednuje primenom modela troška nabavke iz MRS 16 nekretnine, postrojenja i oprema, zapravo po nabavnoj ceni je vrednuje koja je umanjena za celokupan iznos ispravki vrednosti na bazi amortizacije i zbog obezvređenja za ceo iznos gubitka.

9.6 Međunarodni računovodstveni standard 41 (MRS 41)

Poljoprivreda

Cilj standarda su računovodstveni postupci za obelodanjivanje i evidentiranje poljoprivrednih delatnosti u vezi njih (MRS 41).

Podrazumeva upravljanje privrednog društva biološkom transformacijom bioloških sredstava u nova biološka sredstva ili u poljoprivredne proizvode. Pravilo za početno vrednovanje biološkog sredstva: - po neto fer vrednosti. Naknadno vrednovanje bioloških sredstava: - po neto fer vrednosti. Dok je za troškove prodaje smanjena fer vrednost. Promena neto fer vrednosti se knjiži za povećanje kao prihod, a smanjenje kao rashod. Kada se biološka sredstva vrednuju po fer vrednosti, tada nema obračuna amortizacije.

10 FORENZIČKO RAČUNOVODSTVO

Forenzičko računovodstvo se tretira u istrazi prevare kao sveobuhvatan pristup, što se utvrđuje revizijom računovodstvenih evidencija, a cilj joj je dokazivanje ili opovrgavanje prevare, kao i intervju sa svim licima koja su povezana sa prevarom, gde je forenzički računovođa veštak na sudu odnosno svedok ekspert (Vukadinović, et al., 2015).

Forenzičko računovodstvo može da se definiše kao primena analitičkih i istražiteljskih veština koje ima za cilj otkrivanje manipulacija u finansijskim izveštajima koje od računovodstvenih standarda odstupaju, poreskih zakona i ostalih zakonskih odredbi (Petrović, et al., 2016).

Forenzičko računovodstvo podrazumeva postupke metode i tehnike sa namerom i ciljem da se uoči da se u poslovanju:

- radi pogrešno,
- pogrešno izveštava i prikazuje,
- da li ima korupcije
- da li postoji namera prevare ili prevara
- da li postoje krađe (prisvajanje tuđe imovine),
- da li ima pranja novca,
- da li ima krivotvorenja.

Za forenzičko računovodstvo je potrebno znanje i iskustvo iz različitih oblasti kao što su istražiteljske veštine, poznavanje pravne regulative, informatike, statistike, ekonomike kao i revizije i računovodstva.

Jedne od najviše pomenutih prevara su:

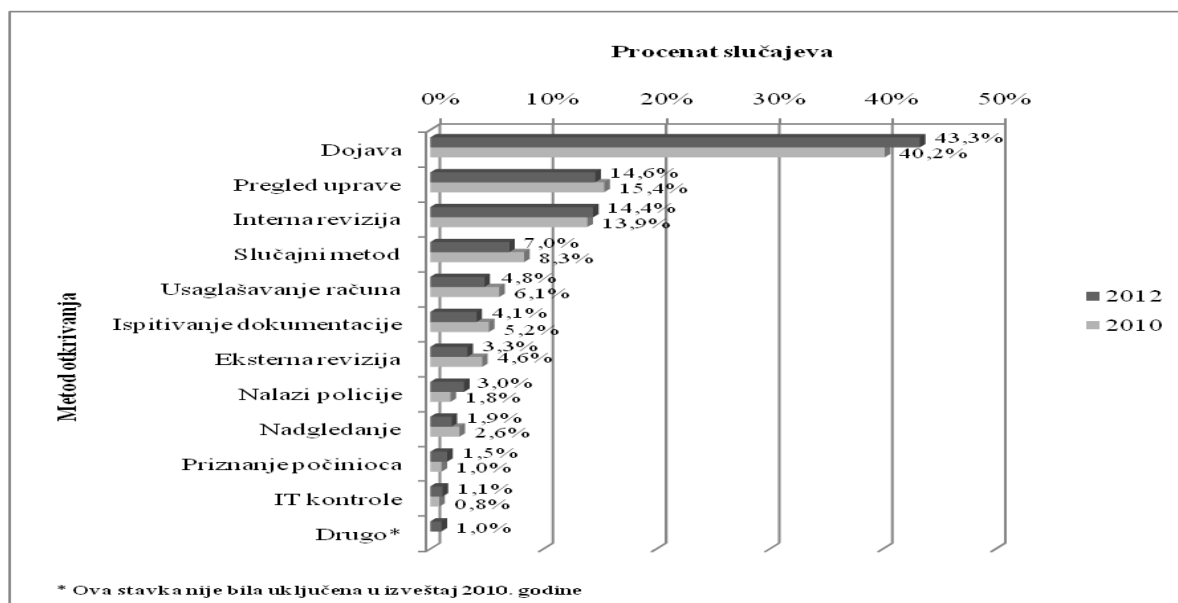
1. Enron (2001) dugovi su akumulirani u ćerkama kompanijama (cena akcije je pala na 0,12 sa 83 dolara; 11 milijardi su izgubili akcionari);
2. Parmalat (2002) prihodi od prodaje su precenjeni za 1,5 milijardi evra, dok su dugovi podcenjeni za 12,5 milijardi evra;
3. WorldCom (2002) za upotrebu nedozvoljenih metoda kreativnog računovodstva u finansijskom izveštavanju (Knežević, et al., 2015).

Prevara predstavlja nameru da se jedna strana od strane nekog drugog navede ili prevari jer se pouzdala u činjenicu na sopstvenu štetu koja je pri tome lažna. Lažno predstavljanje se javlja prilikom postojanja prećutkivanja ili davanja lažne izjave. Materijalna činjenica navodi nekoga na pogrešan zaključak i donošenje neadekvatne odluke, jer je ta činjenica materijalno značajna (Petrović, et al., 2016).

Zaposleni najčešće prijavljuju prevare jer prevara iz obavljanja delatnosti negativno utiče na privredno društvo i na sve one koji su tu zaposleni. Veliki broj prijava je anoniman zbog straha koji postoji od negativnih posledica. Polovina svih izvršenih prevara pogađa prodaju, operativu i računovodstvo (Bugarčić, 2015).

Namera postoji kada se zna da se daje lažna izjava nekoj drugoj strani. Opravdano pouzdanje se javlja kada se oštećena strana navede da veruje u lažno predstavljenu činjenicu koja je značajan faktor. Povreda ili gubitak se javljaju kao posledica prevare za osobu koja je prevarena (Petrović, et al., 2016).

Grafik 1. Najčešće metode otkrivanja kriminalnih radnji

Izvor: (Petrović, et al., 2013.)

Forenzičko računovodstvo je različito od ostalih vrsta računovodstva, sa jedne strane zbog zakonskih standarda koje ove računovođe moraju ispuniti, a sa druge strane zbog posla koji se obavlja. Računovođe najčešće učestvuju u pravljenju ili reviziji finansijskih izveštaja, a forenzičke računovođe ove izveštaje samo analiziraju, dok dokaze nalaze iz drugih izvora. Da bi se bavili forenzičkim računovodstvom potrebna su računovodstvena znanja i veštine, ali i druge stručne veštine koje dozvoljavaju forenzičkom računovođi da radi u ovoj posebnoj oblasti računovodstva (Hoopwood, et al., 2014).

Forenzičke računovođe interpretiraju, tumače, analiziraju i prezentuju međusobno povezane poslovno finansijske pozicije da bi one bile razumljive, jasne, precizne i argumentovane. Forenzički računovođa bi trebalo da pored dobrog poznavanja računovodstva i finansija poseduje sposobnost dobre pisane i usmene komunikacije, veštine slušanja, preciznosti, sposobnost poslovnog rasuđivanja, interpersonalne veštine, identifikovanja kao i uspostavljanja prioriteta u kontekstu ciljeva i pitanja (Petrović, et al., 2013).

Forenzička revizija je specijalizovana usluga koja obuhvata nezavisnu reviziju finansijskih izveštaja. Forenzička revizija uključuje dogovor o posebnom angažovanju sa revizorskim kućama i traži rad revizora koji je posebno obučen za sprečavanje i otkrivanje kriminalnih radnji. Nezavisna revizija ima ulogu u otkrivanju i sprečavanju kriminalnih radnji, posebno je potrebno istražiti i razmotriti karakteristike, ciljeve i pojam, kao i načine izveštavanja forenzičke revizije (Petković, 2010).

Forenzičari koriste istovremeno iskustvo, obrazovanje i istražiteljske veštine prilikom otkrivanja istine i formiranja mišljenja koje je nezavisno. Pri opštoj proveru ako se uoče neuobičajeni trendovi, forenzičar će testirati sumnjive bilansne pozicije i sprovesti detaljno ispitivanje s ciljem prikupljanja validnih dokaza koji bi potvrdili ili sumnju o prevari odbacili. Istraživanje po dubini prateći trag prevare, ne uzimajući u obzir materijalnost zapravo stepen njene veličine i značaja, najčešće uključuje proveru veći broj obračunskih perioda, a to je razlika u odnosu na propisanu proveru finansijskih izveštaja koja je ograničena određenim vremenskim periodom, uobičajeno kalendarsku godinu (Belopavlović, 2014).

Kriminalne radnje privlače pažnju i podrazumevaju udar na osnovne društvene vrednosti i dobra. Privredni kriminal, kao specifičan oblik kriminalnog ponašanja, ima sve osobine kriminaliteta i zbog toga ga možemo posmatrati kao određeni kriminalni događaj, čije dešavanje je bilo u prošlosti, ali njegovo otkrivanje kao i dokazivanje dešava se kasnije, uz rekonstrukciju indicija i dokaza. Porast kriminalnih radnji predstavlja osnovni društveni poremećaj, koji se dešava u krizi morala i pravnog sistema i za svaku zajednicu predstavlja značajan ekonomski teret (Arežina, et al., 2014).

Forenzičku reviziju ne propisuje zakon, po zahtevu klijenta može se obavljati periodično, kao redovna provera, uz pomoć eksterne ili interne dojave, sumnje ili zbog drugih razloga. Zakon nije propisao obaveznost ove revizorske aktivnosti, što predstavlja potrebu ili dobru volju privrednog društva. Zbog narastajućeg broja prevara i visina šteta, dolazi do potrebe da ova vrsta revizije dobije oblik zakonske obaveznosti kao u slučaju eksterne revizije (Vukadinović, et al., 2015).

10.1 PRAVNE OSNOVE FORENZIKE

Osnovni cilj finansijskog izveštavanja podrazumeva pružanje pouzdanih, razumljivih, relevantnih i uporedivih finansijskih informacija prezentovanjem finansijskih izveštaja. Mnogi finansijski skandali, početkom ovog veka praćeni su gubicima investitora koji se mere milijardama dolara, ozbiljno su doveli u pitanje poverenje investitora kao i računovodstvene javnosti u celini u finansijske informacije sadržane u finansijskim izveštajima. Prezentovanjem lažnih finansijskih izveštaja izvedene su najveće prevare investitora (Škarić-Jovanović, 2009). One su izazvale zabrinutost investitora zbog nemogućnosti postojeće prakse i regulative da onemoguću korišćenje finansijskog izveštavanja kao instrumenta za prevare i realan strah od posledica gubitka poverenja u finansijske podatke iskazane u finansijskim izveštajima pre svega, po opstanak i razvoj finansijskih tržišta, ali i globalne kao i nacionalne ekonomije u celini, dovela je do toga da su u prvi plan izbili problemi vezani za pouzdanost finansijskog izveštavanja.

Forenzičko računovodstvo se tretira kao sveobuhvatan pristup u istrazi prevare, a to se utvrđuje revizijom računovodstvenih evidencija, a cilj joj je opovrgavanje ili dokazivanje prevare, kao i intervju svih lica koja su povezana sa prevarom, gde je na sudu veštak forenzički računovođa odnosno svedok ekspert (Vukadinović, et al., 2015).

Forenzičko računovodstvo se definiše kao primena analitičkih i istražiteljskih veština sa ciljem otkrivanja zloupotreba u finansijskim izveštajima koje nisu usklađene sa poreskim zakonima, računovodstvenih standarda, i ostalih zakonskih propisa (Petrović, et al., 2016).

Forenzičko računovodstvo podrazumeva postupke tehnike i metode sa ciljem i namerom da se uoči da se u poslovanju:

- pogrešno radi,
- pogrešno prikazuje i izveštava,
- ima li korupcije,
- postoji li prevara ili namera prevare,
- postoje li krađe (prisvajanje tuđe imovine),
- ima li pranja novca,
- ima li krivotvorenja.

Za forenzičko računovodstvo je potrebno iskustvo i znanje iz različitih oblasti kao što su poznavanje pravne regulative, istražiteljske veštine, statistike, informatike, ekonomike kao i revizije i računovodstva.

Neke od najviše pomenutih prevara su:

1. Enron (2001) dugovi su akumulirani u ćerkama kompanijama (11 milijardi su izgubili akcionari; cena akcije je pala na 0,12 sa 83 dolara);
2. Parmalat (2002) dugovi su podcenjeni za 12,5 milijardi evra, dok su prihodi od prodaje precenjeni za 1,5 milijardi evra;
3. WorldCom (2002) u finansijskim izveštajima upotrebljena je nedozvoljena metoda kreativnog računovodstva (Knežević, et al., 2015).

Dosta jakih investicionih banka je bilo umešano u korporativne skandale korporacija koje su predstavljale netačne podatke vezane za stanje svojih finansija, kao što su WorldCom, Enron i druge. Mnoge banke optužuju za previđanje odobravanja enormnih, neopravdanih neadekvatnih pozajmica ovim društvima a u pojedinim primerima bile su i ponekad saučesnik u odobravanju prijave o prevari za ove zajmove. Pored navedenog, banke se okrivljuju i za pomaganje formiranja nelegalnih i kontroverznih struktura, kao što su razna vanbilansna partnerstava „na crno”. U ovim bankama visoko pozicionirani službenici bili su okrivljeni za stavljanje investitora u zabludu po pitanju mogućnosti telekomunikacionih kompanija za uspeh poslovanja. Podbacile su takođe i investicione kuće u dužnosti vršenja nadzora nad trgovinskim računima, što je imalo za posledicu nestanak velikih suma novca (Friedrichs, 2014).

Prevara je namera da se jedna strana od strane nekog drugog ubedi ili navede na prevaru jer se pouzdala u činjenicu koja je pri tome lažna na sopstvenu štetu. Lažno predstavljanje se javlja prilikom davanja lažne izjave ili postojanja prećutkivanja. Materijalna činjenica navodi nekoga na donošenje neadekvatne odluke i na pogrešan zaključak, jer je ta činjenica materijalno značajna (Petrović, et al., 2016).

Istraživanje koje je sproveo Udruženje ovlašćenih ispitivača prevara (ACFE) 2014. godine, uključilo je iskustvo više od 1.400 eksperata iz oblasti borbe protiv prevara u profesiji (Occupational Fraud), gubitak na svetskom nivou usled ove vrste prevara u organizacijama procenjuje se na 3.700 milijardi dolara. Najveći broj prijavljenih slučajeva je prosleđen organima

pravosuđa (61%) prosečan gubitak za ove slučajeve je iznosio oko 200.000 dolara (Arežina, et al., 2014).

Najčešće prevare prijavljuju zaposleni jer prevara iz obavljanja delatnosti negativno utiče na sve one koji su tu zaposleni i na privredno društvo u celini. Najveći broj prijava je anoniman radi straha koji postoji zbog mogućih negativnih posledica. Polovina svih izvršenih prevara pogađa operativu, prodaju i računovodstvo (Bugarčić, 2015).

Sama činjenica da je anonimna neka optužba za prevaru ne bi trebalo da bude razlog da ne bude razmatrana. Upravo suprotno od toga treba im pristupiti sa najvećom pažnjom. Možemo navesti barem dva važna razloga za to. Prvo na anonimni poziv ne trebamo odugovlačiti sa reakcijom što može dovesti do toga da se optužbe proslede medijima ili regulatornim telima kao što je Komisija za hartije od vrednosti. Što može naneti ozbiljnu štetu reputaciji privrednog društva. Drugo Sarbans Oxley Act, kao i njemu ekvivalentni zakonski propisi u ostalim zemljama zahtevaju da optužbe za takozvani kriminal belog okovratnika razmotre odmah i sa punom pažnjom (Škarić-Jovanović, 2009).

Namera je evidentna kada se zna da se daje lažna izjava nekoj drugoj strani. Opravdano pouzdanje može da se javi kada se oštećena strana navede da veruje u lažno predstavljenu činjenicu koja je značajan faktor. Gubitak ili povreda se javljaju kao posledica prevare za osobu koja je prevarena (Petrović, et al, 2016).

U vezi sa ovom analizom, Goldman Saks bio je deo u tzv. investicionoj piramidi propasti, a realizovao ju je uveravanjem naivnih investitora da ulažu u projekte koji su unapred bili rizični i da će njihova vrednost biti u budućnosti izmenjena negativno. Običajno „vođstvo i nadzor” je napušteno, radi u praksi prodaje deonica koje je bilo dosta brzo u novoformiranim privrednim društvima, iako se unapred znalo da će uspeh izostati. Ovde je bilo uključeno i zloupotrebljavanje cenama akcija, ali i prodaja akcija direktorima privrednih društava po veoma povoljnim cenama za njih, zbog ugovaranja zajedničkog poslovanja u budućnosti. Ovakvo poslovanje uslovalo je nastanak tzv. internet mehura, a te manipulacije su izvukle oko 5 milijardi dolara dobiti od investiranja. Kazne sa kojima su se suočila privredna društva poput Goldman Saksa zbog poslovanja koje je bilo kriminalno bile su simbolično male u odnosu na profit koji su prisvojile, može se uočiti da nisu ispunile očekivano (Friedrichs, 2014).

Različito od ostalih vrsta računovodstva je forenzičko računovodstvo, sa jedne strane zbog posla koji se obavlja a sa druge strane zbog zakonskih standarda koje ove računovođe moraju ispuniti. Računovođe najčešće učestvuju u reviziji ili pravljenju finansijskih izveštaja, dok forenzičke računovođe ove izveštaje samo analiziraju, a dokaze nalaze iz drugih izvora. Da bi se bavili forenzičkim računovodstvom potrebna su računovodstvene veštine i znanja, kao i druge stručne veštine koje forenzičkom računovođi dozvoljavaju da radi u ovoj posebnoj oblasti računovodstva (Hoopwood, et al., 2014).

Forenzičke računovođe tumače, proveravaju, predstavljaju i prezentuju uzajamno povezane finansijsko poslovne pozicije kako bi one bile jasne, precizne, razumljive i argumentovane. Forenzički računovođa bi trebalo da pored dobrog poznavanja finansija i računovodstva ima sposobnost dobre pisane i usmene komunikacije, preciznosti, veštine slušanja, interpersonalne veštine, sposobnost poslovnog rasuđivanja, identifikovanja kao i uspostavljanja prioriteta u kontekstu ciljeva i pitanja (Petrović, et al., 2013).

Verovatno jedna od prvih čuvenih žrtava forenzičkog računovođe je Al Capone, iako se u to vreme nije koristio taj naziv, na osnovu dokaza pribavljenih istraživanjem knjigovodstvenih evidencija o njegovim poslovima osuđen je zbog utaje poreza (Škarić-Jovanović, 2009). Forenzički računovođa sastavlja izveštaj koji mora biti blagovremen, sa relevantnim i tačnim informacijama, mora biti jasan, jer na osnovu njega se donose odluke strane koja je pokrenula istragu, kao što je pokretanje sudskog postupka, otpuštanje ili premeštanje zaposlenih, usavršavanje do tada važećih kontrola i procedura i sl.

Specijalizovana usluga je forenzička revizija koja obuhvata nezavisnu reviziju finansijskih izveštaja. Forenzička revizija obuhvata dogovaranje specijalnog angažmana sa kućama za reviziju i traži rad revizora koji je posebno obučen za otkrivanje i sprečavanje kriminalnih radnji. Nezavisna revizija ima ulogu u zaustavljanju i nalaženju kriminalnih radnji, posebno je potrebno istražiti i sagledati ciljeve, karakteristike i pojam, kao i načine izveštavanja forenzičke revizije (Petković, 2010).

Kada revizor posumnja da je doveden u zabludu namerno time što je menadžment dao pogrešne informacije namerno, takvu sumnju će teško otkloniti sam. Kada pojedinci budu suočeni sa činjenicom da su dali pogrešne informacije najčešće uz velika izvinjenja pokušavaju da nađu opravdanje za takav postupak. Forenzičke računovođe imaju na raspolaganju druge metode za razrešenje ove dileme za razliku od revizora. Oni najčešće prate reakciju određenih lica kada im se saopšte ili kada čuju umesto do tada plasiranih pogrešnih neosporivo tačne činjenice koje se odnose na strateška pitanja (Škarić-Jovanović, 2009).

Forenzičari koriste istovremeno obrazovanje, iskustvo i istražiteljske veštine prilikom formiranja nezavisnog mišljenja i otkrivanja istine. Tokom opšte provere ako se uoče neuobičajeni trendovi, forenzičar će sprovesti detaljno ispitivanje i testirati sumnjive bilansne pozicije s ciljem prikupljanja validnih dokaza koji bi odbacili ili potvrdili sumnju o prevari. Istraživanje po dubini uz praćenje prevarnih tragova, zanemarujući materijalnost kao i nivoa njenog značaja i veličine, najčešće obuhvata proveru većeg broja obračunskih perioda, a to se razlikuje u odnosu na standardnu proveru finansijskih izveštaja koja je ograničena određenim vremenskim periodom, uobičajeno kalendarsku godinu (Belopavlović, 2014).

Kriminalne radnje podrazumevaju udar na osnovna društvena dobra i vrednosti i dodatno privlače pažnju. Privredni kriminal, predstavlja specifičan oblik kriminalnog ponašanja, poseduje sve osobine kriminaliteta i zbog toga se može posmatrati kao određeni kriminalni događaj, a dešavanje mu je bilo u prošlosti, dok se njegovo otkrivanje i dokazivanje dešava kasnije, uz rekonstrukciju dokaza i indicija. Osnovni društveni poremećaj predstavlja porast kriminalnih radnji, koji se dešava u krizi pravnog sistema i morala i za svaku zajednicu predstavlja značajan ekonomski teret (Arežina, et al., 2014).

Zakon ne propisuje forenzičku reviziju, može se obavljati periodično po zahtevu klijenta, kao redovna provera, uz pomoć interne ili eksterne dojave, sumnje ili zbog drugih razloga. Ovu revizorsku aktivnost zakon nije propisao kao obavezu, što predstavlja dobru volju ili potrebu privrednog društva. Zbog narastajućih visina šteta i broja prevara, postoji potreba da ova vrsta revizije dobije oblik zakonske obaveznosti kao i u slučaju eksterne revizije (Vukadinović, et al., 2015).

Kriminalitet belog okovratnika kao termin često se upotrebljava u literaturi (engl. white collar crime). Kriminalitet belog okovratnika najčešće se ispoljava u vidu manipulacijama na berzi, lažnog prikazivanja finansijskih izveštaja korporacija, podmićivanjem javnih funkcionera ili komercijalnim podmićivanjem na indirektan ili direktan način sa ciljem da se usvoje željeni propisi i obezbede povoljni ugovori kako navode autori. Zatim i u vidu obmanjujuće prodaje i reklamiranja, nenamenskog korišćenja sredstava fondova i pronevera, zloupotrebe prilikom korišćenja sredstava prinudnih i stečajnih fondova i utaje poreza (Arežina, et al., 2014).

Daleko je veće društveno zlo, stagnacija i šteta koji nastaju iz finansijskog zločina kada se vrši poređenje sa različitim vrstama kriminaliteta bele kragne, a u ove zločine se uključuje izuzetno uhodana mreža učesnika, i vertikalno i horizontalno posmatrano. Ako smatramo da se u pozadini nekih velikih zločina u finansijama uključuju finansijske ustanove kao što su najveće investicione banake, uočava se da profitiraju vodeći službenici u ovim banakama iz pomenutog načina kriminaliteta daleko više nego na primer izvršni korporacijski direktori u korporativnom kriminalitetu. Smatra se da su ovi zločini po finansijama srž krize u finansijama, a da su istovremeno i najsloženija forma kriminaliteta u koji su uključene bele kragne. Takva složenost vodi besmislenoj činjenici da ovi zločini imaju najviše štete za društvo njih je veoma teško jasno definisati kao i uspešno regulisati zakonom, o njima presuđivati i pravno goniti (Friedrichs, 2014).

Počinioc prevarnih radnji najčešće odaju: porodični problemi, finansijske poteškoće, život iznad svojih mogućnosti, prevelika bliskost sa klijentom ili kupcem i odbijanje da se dele dužnosti. Pozicija zaposlenog u organizaciji omogućava da počini prevaru kako smatraju pojedini autori. Uočeno je da postoji pozitivna korelacija između mogućnosti i prilike da se počini prevara, kao i veština da se ona prikrije. Pravdanje postupka počinioca često se odnosi na osobe koje smatraju da su uhvaćene u lošim okolnostima i situaciji i za koje se smatra da su poštene. Opravdanja za nezakonite postupke počinioci mogu iskazati na neki od sledećih načina:

- duguje mi novac kompanija,
- pozajmljujem novac i vratiću ga,
- više zaslužujem itd.

PWC istraživanje ukazuje da su najčešći počinioci kriminalne radnje visoko obrazovani muškarci starosti od 31 do 40 godina, koji su u organizaciji zaposleni tri do pet godina. Smatra se da je potrebno da počinitelj provede određeni period na radnom mestu, kako bi razumeo funkcionisanje sistema i samim tim uočio njegove slabe tačke (Arežina, et al., 2016).

Na dva načina novac se može uprljati. Prvi od mogućnosti utaje poreza je kod kog se poreskim organima manje prijavi nego što se zaradi. Novac stvoren kroz ilegalne – nezakonite aktivnosti (kocka, prodaja droge, prevare) može biti prljav. Da bi se prljav novac oprao treba ga prebaciti u legitiman oblik prividno, pre nego što se uloži ili potroši mora da se opere. Kako bi se pojavio legitimni prihod kroz proces pranja novca kojim se sakriva izvor koji je nelegalan. Financial Action Task Force (FATF) je organizacija za borbu protiv pranja novca. Da bi kriminalci sebi omogućili korišćenje tako ostvarenog profita bez ugrožavanja njegovog izvora način (sakrivanja) je veoma važan. Ovoj štetnoj i negativnoj pojavi zvanoj pranje novca veliki značaj takođe pridaje i Evropska unija. Pranje novca definiše detaljno u svojoj direktivi (91/308/EEC) u radnjama i postupcima koja su obeležja ovog krivičnog dela (Vukadinović, 2016).

Propisi o privrednom ili finansijskom poslovanju RS:

- Krivični zakonik,
- Zakonik o krivičnom postupku,
- Zakon o krivičnoj odgovornosti pravnih lica,
- Zakon o privrednim prestupima,
- Zakon o prekršajima,
- Ostali zakoni koji regulišu pojedinačne oblasti.

Značajan doprinos rasvetljavanju kriminaliteta visoko pozicioniranih službenika imaju novinari i reporteri – istraživači koji su dali, koristeći specijalnom pristupu i izvorima za istraživanje ove oblasti. Mediji koji su se bavili sektorom finansija nisu uvek verovali u tvrdnje date od strane portparola finansijskih korporacija. Ne bi trebalo da apolgetski pristupaju kriminolozi koji izučavaju kriminalitet belog okovratnika radu onih novinara u vezi sa obelodanjivanjem finansijskih prevara u svetu koji su oduvek bili u prvom planu (Friedrichs, 2014).

Koristeći zakonske propise, vodič za primenu standarda korporativnog upravljanja, etički kodeks, menadžment na svim nivoima dosledno i uporno treba činiti jasnim da će svaka prevara biti kažnjena i otkrivena (Škarić-Jovanović, 2009).

11 RIZIK POSLOVANJA I EVALUACIJA RIZIKA

Prema nekim teoretičarima pojam rizika je ekvivalentan pojmu neizvesnosti pri čemu se smatra da profit nije sa potpunom sigurnošću poznat unapred, ali mogućnost investiranja (mogući profiti) zato su poznati i njima pripadajuće verovatnoće (Stanišić & Stanojević, 2009).

Uporedo sa razvojem savremenih privrednih društava, u poslovanju raste mogućnost različitim oblicima rizika. Pravovremeno definisanje svih oblika rizika i zaštitne mere koje su adekvatne bivaju važan faktor u prilikama poslovanja koje su sve komplikovanije. Iskustva iz prošlosti predstavljaju važan deo znanja neophodnih za kontrolu i identifikaciju svih rizika, u smislu da se rizični događaj razume (Matić, 2008).

Suština svakog posla, kao i investiranja i posredovanja u finansijama može dovesti do rizika. Kada se ulaže u neku vrednosnu hartiju, javlja se rizik koji dovodi do situacije da uložena sredstva donesu dobit koja je manja od željene ili da bude ostvaren gubitak. Rizik postoji u mnogim segmentima finansijskih institucija i aktivnosti poslovanja banaka, jer se njihovo poslovanje temelji na potencijalnim rizicima (Cvetinović, 2008).

Zajednički elementi svih definicija rizika su dve osnovne odrednice (karakteristike) rizika (Barjaktarović, 2013):

- Gubitak kao jedan od mogućih ishoda,

- Neodređenost ishoda

Stepen rizika je vezan za verovatnoću nastanka rizika. Dešavanja koja sadrže veću verovatnoću gubitka su rizičnija od onih dešavanja čija je verovatnoća niža. Sama nam intuicija govori da je jedna situacija rizičnija od druge. Obično se rizik meri očekivanom verovatnoćom nepovoljnog ishoda. Stepenn rizika se može kvantifikovati odnosno meriti putem različitih statističkih i matematičkih metoda.

Rizik se može posmatrati kao vrednost dobijena na osnovu verovatnog ishoda nepovoljnog događaja učestalosti pojavljivanja i posledica koje su najčešće ozbiljne (oboljenja, povrede, smrt). Poslodavci su obavezni da procene rizik sa gledišta zdravlja i bezbednosti njihovih zaposlenih. Poslodavci su obavezni da provere da li su mere zaštite i bezbednosti na radu zadovoljavajuće, za njihovu primenu da preduzme potrebne radnje, zapravo da primenjuje preventivne mere, a ako procene štetnost i opasnost poslodavac je obavezan da preduzme mere za njihovo dovođenje u propisano stanje (Žižović & Damjanović, 2015).

Tržišni rizik predstavlja rizik kada promene na tržištu dovode do gubitka na vrednosti investicija (valutni i kamatni). Tržišni rizik podrazumeva rizik od pojave efekata koji negativno utiču na rezultat u finansijama i kapital u vlasništvu banke usled promene iznosa portfolija instrumenata u finansijama, a sadrže rizik vezan za devizna sredstva i druge rizike vezane za tržište. Rizik vezan za valute nastaje prilikom promene kursa vezanih za domaću valutu i drugih valuta vezano za domaće i međunarodno tržište. Kamatni rizik čini rizik vezan za pad vrednosti na tržištu portfelja prilikom promene kamatnih stopa koje su neizvesne (Barjaktarović, 2013).

Ciljevi upravljanja rizikom:

- da se sa zakonskim propisima uredi poslovanje,
- da efikasno posluje u rizičnom okruženju,
- da privredno društvo može da prebrodi gubitke i nakon toga postigne rast zapravo maksimizira profit.

Pravila za upravljanje rizikom bi bila:

- ne reskiraj puno za malo,
- treba uzeti u obzir i slučajnost,
- ne reskiraj iznad svojih mogućnosti.

Sistematski rizik je rizik koji pogađa sve, najjednostavnije rečeno. To je poremećaj u finansijskom sistemu sa mogućnošću ozbiljnih negativnih posledica na realnu ekonomiju i interno tržište. Sistematski rizik predstavlja verovatnoću pojavljivanja negativnih događaja na nivou celog finansijskog sistema (Drvendžija, 2015).

Sistematski (eksterni) rizik kojem su izložena privredna društva bez mogućnosti kontrole ili uticaja, stalno se povećava. Pametno upravljanje rizikom kao ključni alat za efikasno i efektivno upravljanje u javnim privrednim društvima. Kada se inteligentno upravlja rizikom nije samo izbegavanje rizika, nego i prihvatanje rizika kao mogućnosti za ostvarivanje većih prinosa u budućnosti (Đuričin & Vuksanović, 2012).

Procena tržišnog rizika je veoma važan i kompleksan zadatak za svaku kreditnu ustanovu. Ova povećana usmerenost na upravljanje rizicima je dovela do razvoja različitih alata i metoda za merenje rizika sa kojim se finansijske institucije suočavaju. Rizik menadžeri nastoje da menjaju ranije metode, jer pretpostavljaju da je jedan od najbitnijih uzroka prethodne krize pogrešno rukovođenje rizikom (Terzić, et al., 2015).

Tabela br. 3 Pristupi merenju tržišnom riziku po C. Marisson-u

Savremene metode merenja tržišnog rizika	Karakteristike
Analiza osetljivosti	Posmatra promene vrednosti portfelja usled male promene faktora rizika
Testiranje ekstremnih događaja	Daje ocenu mogućih gubitaka na tržištima koja se ne podvrgavaju normalnoj raspodeli
Testiranje scenarija	Testiranjem se pruža odgovor kakva bi bila vrednost portfelja kada bi se događaji dana odigrali ponovo
CAPM (Capital Asset Pricing Model)	Koristi se za određivanje teoretski adekvatne u finansijskom poslovanju stope prinosa
Rizična vrednost (VaR)	Procenjuje maksimalnu količinu novca koja se može izgubiti na neodređenom portfelju u toku datog perioda vremena, sa nekim imajućim nivoom poverenja

Izvor: (Barjaktarović, 2013).

Premija za rizik je materijalno priznanje za uspeh koji investitor priželjkuje zbog preuzetog rizik iznad bezrizične stope prinosa. Nespremnost investitora da preuzme rizik ulaganja zove se averzija ili nenadoknadivost zbog rizika i kod pojedinačnog investitora može da bude veća ili manja. Faktorski model je statistički model i on povezuje sistematski rizik sa specifičnim rizikom stope prinosa određene akcije. Polazimo od već iznetog podatka da rizike delimo na dve osnovne vrste: tržišni rizik ili sistematski, na koji se diversifikacijom ne može ispoljiti uticaj, i specifični rizik koji je u vezi sa svakom akcijom u portfoliju, a možemo ga minimizirati kroz optimizaciju prinosa i rizika (Jeremić, 2013).

Analiza vremenskog perioda tokom aktuelne i neposredno pre aktuelne finansijske krize i recesije (2007-2012) ukazala je da su nesigurni krediti glavni pokretač sistematskog rizika u realnom i finansijskom sektoru Srbije. Uporedna analiza je pokazala iste rezultate kako u razvijenim zemljama, tako i u zemljama u tranziciji. Pošto je sistematski rizik ogromna direktna pretnja finansijskoj stabilnosti i ekonomskom prosperitetu svake zemlje potrebne su smernice koje predstavljaju značajan pokazatelj kreatorima ekonomske politike (Vuković & Domazet, 2013).

Pravi investitor stalno ima želju da ulaže uz najpovoljniji odnos prinosa i rizika. Kroz diversifikaciju nije moguće smanjiti ukupan rizik portfolija. Zbog toga rizike treba pojedinačno razmatrati kroz dva sastavna dela koje obuhvataju specifični i tržišni rizik. Specifični rizik se može otkloniti diversifikacijom, a tržišni rizik ne može (Jeremić, 2013).

Model CAPM i njegova očekivana stopa prinosa koju investitori traže vezana je sa nadoknadm za vremensku vrednost novca i premije rizika.

$$E_r = r_f + \beta (r_m - r_f)$$

Očekivana stopa prinosa prema CAPM modelu = stopa prinosa na bezrizičnu aktivu + premija za rizik.

Model CAPM u stvarnom svetu kao i drugi modeli pojednostavljaju dešavanja, oni su dobri za izvođenje drugih modela i mera performansi, ipak treba znati da se radi o teoretskoj postavci (Jeremić, 2013).

Beta koeficijent predstavlja osetljivost akcija na tržišna kretanja. Akcija čiji je beta koeficijent veći od jedan su posebno osetljive na promene na tržištu. Akcije čiji je beta koeficijent manji od jedan nisu toliko osetljive na tržišna kretanja. Za sve akcije prosečan beta koeficijent je jedan. Ekstra prinos koji investitori očekuju za preuzimanje rizika poznat je kao premija rizika (Brili, et al., 2009).

Po definiciji vrednost $\beta = 1$ ima samo tržište, a pojedinačne vrednosne hartije se kategoriziraju u skladu sa veličinama odstupanja od tržišta. Treba znati da veće vrednosti beta koeficijenta za vrednosne hartije označavaju veću promenljivost i tako su podložnije riziku, i ako imaju mogućnost donošenja većih prinosa. U drugu ruku, niže vrednosti beta koeficijenta predstavljaju umanjen rizik i smanjen prinos za vlasnika HOV (Barjaktarović, 2013).

Kada svaka akcija sa Beogradske berze ne bi bila u korelaciji sa drugim akcijama, svaka akcija bi u tom slučaju imala $\beta = 0$. U tom slučaju bi diversifikacijom potrebnog obima bilo moguće formirati portfolijo bez rizika. U postojećem svetu sve investicije poseduju tendenciju korelacije koja je najveća u okviru istih privrednih delatnosti. Beta kojom se meri korelirani rizik predstavlja celokupni rizik diversifikovanog portfolija (Cvetinović, 2008).

Tako se objektivnije sagledava rizik ulaganja u konkretno privredno društvo. Uporediva privredna društva se selektuju po kriterijumima koji su unapred definisani (Stanišić & Stanojević, 2009):

- pripadnost istoj delatnosti ili privrednoj grani (kupci, proizvođači, tržište i sl.)
- približan stepen finansijskog rizika (likvidnost, struktura kapitala, i dr.)
- uporedivost veličina (dobit, obim prodaje i dr.)
- geografska rasprostranjenost ili lokacija.

Bazični činioci za evaluaciju specifičnih rizika ulaganja u konkretno privredno društvo u vezi sa prosekom ili nekom drugom uporedivom veličinom, sadrže suštinske finansijske pokazatelje (likvidnost, profitabilnost, stepen zaduženosti, učešće na tržištu, menadžment, stepen diversifikovanosti i dr.). Rizik koji se posebno ocenjuje proizilazi iz veličine privrednog društva, koji je svakako veći ako privredno društvo dosta se razlikuje od uporedivih privrednih društava ili proseka za granu (Stanišić & Stanojević, 2009).

Svrha Međunarodnih računovodstvenih standarda obuhvata smanjenje rizika u prezentaciji i pripremi finansijskih izveštaja privrednih društava različitih država, u nameri uklanjanja prepreka na putu međusobnog komuniciranja i razumevanja. Cilj uvođenja MRS/MSFI nije

zahtevao zamenu profesionalne ili zakonske regulative računovodstva. Primena MRS/MSFI razvijaju se i nastali su na bazi najboljih iskustava razvijenih država i njihovog finansijskog izveštavanja. To su države koje poseduju razvijene privrede gde su tržišta aktivna za sve vrste obaveza i sredstava i zanemarivom inflacijom i razvijenim tržištima hartije od vrednosti (Jeremić & Bogdanović, 2014).

Kada se vrši po fer vrednosti vrednovanje nekretnina, postrojenja i opreme u finansijskim izveštajima povremeno dolazi do mešanja primene različitih vrednosti, može se dogoditi da više pozicija bude vrednovano po različitim vrednostima u finansijskim izveštajima, pa zbog toga u znatnoj meri opada upotrebna vrednost finansijskih izveštaja. U Republici Srbiji nije obavezna primena Međunarodnih standarda procenjivanja, jer ne postoji zanimanje ovlašćeni profesionalni procenitelj, što može dovesti u pitanje tačnost procena koje su izvršene po fer vrednosti (Rupić & Bonić, 2015).

Možemo reći da je jedan veoma složen proces procena vrednosti imovine, koji predstavlja jednim delom praksu, a drugim delom nauku. Kada profesionalni procenitelj vrednuje predmet procene mora izneti svoje stručno mišljenje, pri čemu upotrebljava sva znanja i svoju stručnost iz oblasti procene, o lokalnom tržištu mora biti dobro informisan i mora imati iskustva. Procena vrednosti imovine, mislimo na nekretnine, ali i druge oblike imovine kao što su finansijski instrumenti, imala je značajnu ulogu u prethodnim svetskim ekonomskim krizama (Ilić & Mizdraković, 2014).

12 SPECIJALNI BILANSI

Imajući u vidu da je tržišna vrednost ona koja se uzima kao fer vrednost, a tržišna vrednost se koristi za dobijanje likvidacione vrednosti. U ovom delu rada objasnićemo specijalne bilanse imajući u vidu da se likvidaciona vrednost koristi za sastavljanje nekih od njih. Specijalni bilansi su bilansi koji se sastavljaju prilikom određenih specifičnih događaja u životu privrednog društva (bilans otvaranja, bilans sanacije, fuzija, promena pravne forme). Određuju se sa ciljem sastavljanja koji proizilaze iz tog događaja – uz praćenje otpočinjanja tih aktivnosti, toka i okončanja (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014). Cilj predstavlja potrebu uprave da upravlja tim događajima i da ih kontroliše, da obezbedi informacije potrebne za donošenje odluka o pokretanju, praćenju njihovog toka, ulasku u ove događaje i za ocenu uspeha po okončanju tih događaja. Događaji koji uslovljavaju potrebu za specijalnim bilansima su:

- Bilans osnivanja,
- Bilans fuzije,
- Bilans promena pravne forme,
- Bilans statusne promene izdvajanja,
- Bilans statusne promene podele privrednog društva,
- Stečajni bilans,
- Likvidacioni bilans.

Pomoću specijalnih bilansa ostvaruje se informisanje o toku događaja koji je razlog sastavljanju bilansa, na primer o stečaju, nadzor i kontrola nad tokom događaja i daje osnova za odlučivanje. Razlozi zašto se ovakvi bilansi nazivaju specijalni su sledeći:

1. Posebne prilike određuju njihovo sastavljanje,
2. Njihovi ciljevi su različiti od ciljeva redovnih bilansa. A različiti ciljevi uslovljavaju različitu formu bilansa kao i primenu različitih pravila procenjivanja.

Specijalni bilansi mogu da se podele prema obaveznosti na:

- Dobrovoljni obuhvata bilans sanacije,
- Obavezni prema zakonskim propisima, obuhvataju bilans stečaja, bilans fuzije, bilans otvaranja, bilans promene pravne forme.

Prema vezama sa knjigovodstvom specijalni bilansi mogu da se podele na:

- Specijalne bilanse sa karakterom uspeha nastaju sistematskim zaključivanjem knjiga što vodi očuvanju formalnog kontinuiteta.
- Status bilansi obuhvataju prekid formalnog kontinuiteta i sastavljaju se na osnovu inventara.

Načela pri sastavljanju specijalnih bilansa su načela koja su relevantna za sastavljanje redovnih bilansa, a razlog su različiti ciljevi. Načela uvek moraju biti podređena ciljevima izveštavanja. Načela merodavna i za specijalne i za redovne bilanse su (Knežević, 2016):

- Princip impariteta,
- Principi realizacije,
- Princip razgraničenja prema vremenu i predmetu ili matching princip.

Načela merodavna za specijalne bilanse:

- Načelo istinitosti,
- Načelo jasnosti,
- Načelo materijalnosti,
- Načelo ekonomičnosti,
- Načelo pojedinačnog vrednovanja.

12.1 POJAM, VRSTE , UZROCI KRIZE I REORGANIZACIJA

Kada se identifikuje kriza u poslovanju javlja se problem sanacije privrednog društva. Neželjeno vanredno stanje se shvata kao kriza. Ako se kriza prevlada odgovarajućim merama – postoje šanse za preživljavanje, međutim u suprotnom slučaju jedini ishod je likvidacija (gašenje). Proces u kome je ugrožena egzistencija privrednog društva se najčešće definiše kao kriza (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014):

- Krajnji stadijum neželjenog procesa je kriza privrednog društva u čijem se toku potencijali likvidnosti ili uspeha tako nepovoljno razvijaju, da je akutno ugrožena egzistencija privrednog društva.
- Kada postoji konkretna opasnost zbog krize privrednog društva za dalji opstanak celog privrednog društva ili kada se ne ostvaruju ciljevi njegovih značajnih operativnih delova.
- Kriza se definiše i kao neželjeni i neplanirani vremenski ograničen proces koji ugrožava dalje postojanje privrednog društva ili ga čini potpuno neodrživim.

Potencijali uspeha obuhvataju ukupnost u privrednom društvu pretpostavki za ostvarenje rasta imovine (po pravilu ove pretpostavke deluju dugoročno). Sa pravnog aspekta se

konkretizuje ugroženost privrednog društva, kao i stvaranje uslova za gubitak pravne samostalnosti. Fenomen krize ispoljava se kroz:

- 1). Ugrožavanje autonomije privrednog društva – unutrašnji aspekt krize privrednog društva.
- 2). Smanjivanje raspoložive moći vlasnika nad sopstvenim privrednim društvom.

Ishod krize u poslovanju

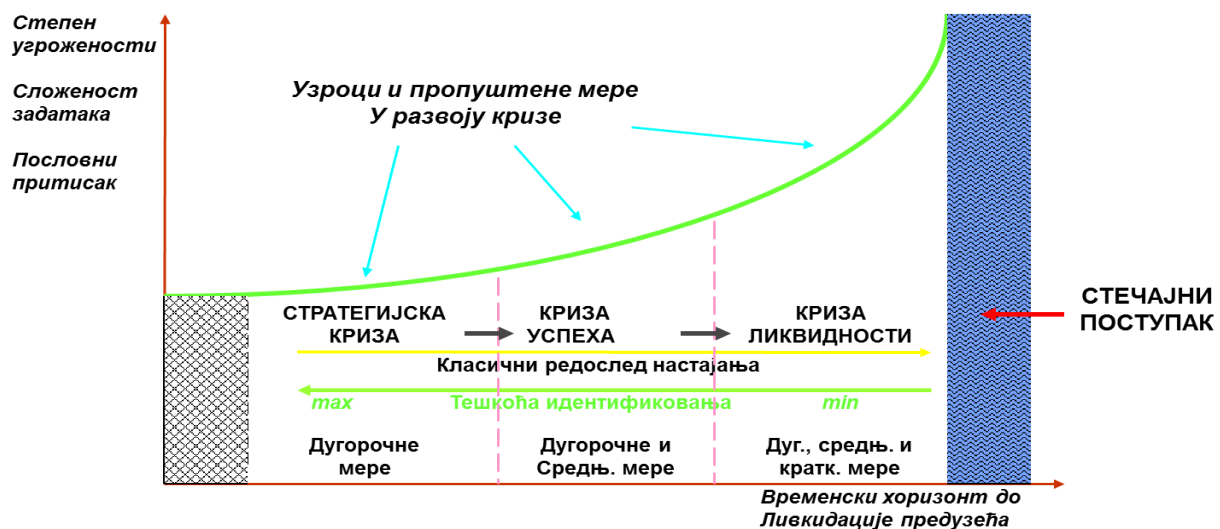
Izvor: (Knežević, 2016.)

Vrste krize, korišćeni kriterijumi i na osnovu njih izvršene podele su:

- Stadijum u životnom ciklusu privrednog društva (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014):
 - Kriza prilikom osnivanja privrednog društva,
 - Kriza rasta privrednog društva,
 - Kriza starosti privrednog društva.
- Strategijski razvoj privrednog društva:
 - Kriza rasta (nagla ekspanzija u kratkom roku),
 - Kriza stagnacije (opadanje konkurentnosti),
 - Kriza smanjivanja (prestanak tražnje za proizvodima).

- Vremensko trajanje krize:
 - Munjevite (kratke) krize,
 - „Puzajuće“ krize.
- Uzroci krize:
 - Endogeno izazvana kriza,
 - Egzogeno izazvana kriza.
- Mogućnost izbegavanja (savladavanja krize):
 - Potencijalna kriza (vezuje se za kvazi – normalno stanje privrednog društva),
 - Latentna kriza (postojeća kriza čije dejstvo još nije vidljivo),
 - Akutna prevladiva kriza (počinje sa neposrednim otkrivanjem destruktivnog dejstva već postojeće krize),
 - Akutna neprevladiva kriza (posledica ubrzanja destruktivnog dejstva uzroka krize).
- Ugroženost ciljeva privrednog društva:
 - Strategijska kriza,
 - Kriza uspeha,
 - Kriza likvidnosti.

Faze u krizi poslovanja i njihovo otkrivanje

Izvor: (Knežević, 2016.)

Prilikom izbora adekvatnih sanacionih mera i za njihovo sprovođenje neophodno je najpre identifikovati uzroke krize u poslovanju. Osnovu za mogućnost predviđanja krize predstavlja izučavanje uzroka krize i sprovođenje preventivnih mera i iznuđenih sanacionih mera. Istraživanje uzroka može biti u (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014):

- Kvalitativnom smislu – ovo ispitivanje zasniva se na izvođenju zaključaka i ocene rezultata sprovedenih anketa u samom privrednom društvu i van njega.

- Kvantitativnom smislu – podrazumeva upotrebu statističkih metoda i pokazatelja za ocenu položaja u grani, veličine i starosti privrednog društva, održavanje sopstvenog kapitala. Vrednost podataka koji su dobijeni može se više ceniti sa aspekta utvrđivanja simptoma, a manje kao pokazatelj uzroka krize.

Naše opredelenje je za dvodimenzijalnu klasifikaciju uzroka krize shodno:

- Vrstama krize prema ugroženosti ciljeva (strategijska, kriza uspeha i kriza likvidnosti).
- Žarištima krize (endogeno i egzogeno izazvana kriza),

Simptomi krize najčešće se definišu kao pojave koje ukazuju na postojanje krizne situacije. Karakteristični simptomi:

- Strategijske krize – gubitak tržišnog učešća,
- Kriza uspeha – smanjenje rentabilnosti ispoljava se u nagomilavanju gubitaka sve dok kumulirani iznos ne prevaziđe sopstveni kapital i nastane stanje prezaduženosti.
- Kriza likvidnosti – smanjenje novčanih priliva vodi ka ovoj krizi.

Stadijumi krize:

- 1) Strategijska kriza – svaka kriza počinje ugrožavanjem strategijske pozicije privrednog društva pre svega potencijala njegovih uspeha. Gubljenje konkurentske prednosti dovodi do krize uspeha kao narednoj fazi u razvoju krize. Direktno iz računovodstva nemoguće je identifikovati simptome strategijske krize.
- 2) Kriza uspeha – nastaje kao posledica izostanka odgovarajućih mera za suzbijanje strategijske krize, a njena obeležja su: smanjenje dobitka, gubitak tržišnog učešća, razaranje sopstvenog kapitala.
- 3) Kriza likvidnosti – za slučaj da se kriza uspeha potraje duži vremenski period zbog povećanja zaduženosti i pada rentabilnosti, privredno društvo počinje sve teže da izmiruje dospele obaveze. Osnovna obeležja ovog stadijuma su: zastoje u plaćanju, smanjenje ili negativni *cash-flow*, kumuliranje gubitaka. Kriza likvidnosti može se prevladati u početnoj fazi nastajanja primenom raznih sanacionih mera.

Dosta problematičan segment čine privredna društva u restrukturiranju u srpskoj privredi, kojima je zbog prilično loših rezultata poslovanja, narušena finansijska struktura i imaju velike finansijske teškoće, zašto im je potrebna direktna ili indirektna podrška države, da bi se osposobila za uspešnu privatizaciju ili oporavila za dalje poslovanje (APR, 2015). Pod pojmom sanacije privrednog društva podrazumeva se proces prevazilaženja nastale krize u poslovanju (*sanare* – ozdravljenje). Ima veći broj definicija sa različitih aspekata.

- a) Posmatrano pravno – pozitivni propisi predviđaju restrukturiranje, odnosno reorganizaciju kao meru prevladavanja krize u određenim okolnostima, u skladu sa Zakonom o stečaju i Zakonom o privatizaciji.
- b) Naši poreski propisi ne tangiraju pojam sanacije.
- c) Ekonomska nauka pruža određenije definicije sanacije. U užem smislu uključuje sve finansijske mere koje služe ozdravljenju privrednog društva u krizi. U širem smislu sanacija uključuje skup svih mera, a ne samo finansijskih, koje dovode do prevazilaženja krize.

Sveobuhvatnu definiciju dao je Bockenforde (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014): Sanaciju posmatramo kao zbir svih, sa strategijskog aspekta proisteklih organizacionih, finansijskih, rukovodećih, socijalnih i proizvodnih mera koje će, sa jedne strane doprineti eliminisanju nastalih gubitaka kapitala i nelikvidnosti i sa druge strane imati za posledicu

obnavljanje za egzistenciju neophodne inovacione snage, rentabilnosti, odnosno produktivnosti, tako da se osigura zarađivačka sposobnost, tj. sposobnost preživljavanja privrednog društva na srednji i dugi rok.

Osnovni cilj sanacije je eliminisanje uzroka koji su doveli do krize u poslovanju u onim merama koje će obezbediti opstanak privrednog društva, po mogućnosti bez promene pravnog statusa. Pravne osnove sanacije privrednog društva čine normativnu osnovu restrukturiranja (reorganizacije) privrednog društva u Republici Srbiji čini primarno:

- Zakon o privatizaciji,
- Zakon o sporazumnom finansijskom restrukturiranju privrednih društava,
- Zakon o stečaju,
- Zakon o privrednim društvima.

Primarni zakon kojim se reguliše način prevazilaženja krize pod okriljem suda i uz značajno učešće poverilaca je Zakon o stečaju. Mogući ishodi stečajnog postupka shodno Zakonu su reorganizacija ili bankrotstvo (gašenje privrednog društva). Reorganizacija u smislu Zakona, predviđa izmirenje finansijera prema prihvaćenom planu reorganizacije i to redefinisana dužničko – poverilačkih osnova, promenama stanja u kojim se dužnik nalazi ili na drugačiji način predviđen planom reorganizacije. Reorganizacija se realizuje prema planu reorganizacije koji se obrazuje u pisanoj formi. Plan sadrži (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014):

- Kratak uvod u kom se objašnjavaju prilike koje su dovele do problema u finansijama,
- Popis sredstava i mera za sprovođenje plana,
- Potpunu listu poverilaca,
- Obim novčanih iznosa ili imetak koji će se koristiti za izmirenje finansijera,
- Opis postupka prodaje imovine,
- Rokove za izvršenje plana reorganizacije,
- Spisak članova organa upravljanja,
- Nezavisno stručno lice sa imenom koje prati realizaciju plana,
- Spisak svih angažovanih stručnjaka,
- Finansijske izveštaje po godinama za protekle 3 godine uz mišljenje revizora,
- Finansijske projekcije,
- Procena novčanog dela koji bi se pribavio unovčenjem imetka,
- Primena plana reorganizacije sa datumom početka,
- Izvršenje plana sa vremenom trajanja.

Zakonodavac je pobrojao i moguće mere za sprovođenje plana reorganizacije. U pitanju su sledeće mere:

- Mogućnost vraćanja u ratama,
- Namirenje potraživanja,
- Gašenje pogona ili izmena delatnosti,
- Prekid ili promena ugovora,
- Oprost duga,
- Pretvaranje potraživanja u kapital,
- Statusne promene,
- Promene pravne forme.

Plan reorganizacije podnose stečajni dužnik, stečajni upravnik, stečajni poverioci. Sam predlagač izmiruje troškove izrade i podnošenja plana reorganizacije. Plan reorganizacije dostavlja se stečajnom sudiji najduže 90 dana od dana pokretanja stečajnog postupka. Ročište

zakazuje stečajni sudija najkasnije za 20 dana od dana dostavljanja predloga. Na ročištu se glasa o predloženom planu reorganizacije i on je usvojen ako se slažu sve klase poverilaca. Kada nema dovoljan broj glasova, stečajni sudija ima pravo da odobri predlagaču da najduže za 30 dana izvrši izmenu plana. Osim Zakona o stečaju, merodavni su i Nacionalni standardi za upravljanje stečajnom masom, jedan od 8 standarda odnosi se na reorganizaciju u stečajnom postupku – Nacionalni standard 6: Nacionalni standard o podacima koje treba da sadrži plan reorganizacije.

12.2 METODE ISPITIVANJA KRIZE, OCENA PODOBNOSTI I FINANSIJSKE MERE SANACIJE

Finansijska i globalna ekonomska kriza sa početkom 2007. godine, da bi na jesen 2008. godine došla do svog najvišeg nivoa, opisivana je kao najteža ovakva kriza još od Velike depresije koja se dogodila u tridesetim godinama prošlog veka. Finansijsko rastakanje ili sunovrat obuhvata mnoge dimenzije i doprinosi mu mnogo faktora, ipak može se istaći da se u središtu ove propasti nalazi lažno prikazivanje zastupljeno na raznim nivoima i u različitim oblicima (Friedrichs, 2014). Od stabilnosti finansijskih tržišnih struktura u velikoj meri zavisi razvoj privreda, a cilj državnih organa je da stabilnost finansijskog sistema mora da bude najviša. Dok u suprotnom ekonomija ne može da se samostalno izbori sa finansijskom krizom. Banke se okrivljuju zbog ograničavanja kreditiranja da su na taj način onemogućile ekonomski oporavak. Veliki događaji, kao što je stečaj finansijske korporacije ili nekog velikog fonda nikada se nisu desili istog dana tako da je na vreme izbegnut strah (Mijoković, 2016). Marta 2009. godine, berze su dodirnule dno krize pokušano je sprečavanje pojave dobre vesti, a pad hipotekarnih stopa je bila dobra vest (Hajek, et al., 2015). Za analizu uzroka krize možemo koristiti različite pristupe (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014):

- a) Upotreba klasičnih metoda analize bilansa – sastoji se iz analize pokazatelja preuzetih iz godišnjih obračuna (bilansa uspeha, bilansa stanja, napomena, izveštaja o tokovima gotovine, izveštaja o promenama na kapitalu) i izveštaja o poslovanju. Pronalaženje uzroka krize moguće je kada se izvrši detaljna analiza finansijskih izveštaja. Podatke treba dopuniti i informacijama iz internog obračuna. Analiza treba obuhvatiti vremenski period od najmanje tri do pet godina. Pokazatelji pomoću kojih možemo identifikovati krizu u poslovanju mogu se klasifikovati u više grupa:
 - Pokazatelji strukture imovine (analiza investiranja),
 - Pokazatelji strukture kapitala (analiza finansiranja),
 - Pokazatelji poslovne aktivnosti,
 - Analiza likvidnosti,
 - Analiza uspeha.

Krajnji cilj treba biti istovetan utvrđivanju činjeničnog stanja ekonomskog položaja privrednog društva:

- b) Upotreba savremenih metoda analize bilansa – u vezi sa tim da se uobičajena analiza bilansa zasniva na istorijskim činjenicama, a da indikatori potekli iz nje upozoravaju na već postojeću krizu, savremene metode analize razvijaju se u novije vreme, a to su:
 - Regresivna analiza,

- Diskriminaciona analiza,
- Dijagnoza krize pomoću „fuzzy“ pravila,
- Dijagnoza krive pomoću veštačkih neuronskih mreža,
- Primena kvalitativnih metoda analize.
- Primena ekspertskih sistema u dijagnozi krize,

Ove metode imaju za cilj da što ranije, u ranim fazama latentne krize, ukažu menadžmentu na negativne tokove u poslovanju.

c) Upotreba kvalitativnih metoda analize – prethodne metode baziraju se na kvantitativnim podacima iz računovodstva i svodnih finansijskih izveštaja privrednog društva. Za prepoznavanje posebno početne faze krize, u praksi i literaturi razvijen je sistem ranog strategijskog otkrivanja krize. Rano strategijsko otkrivanje krize ima dvostruki zadatak:

- Prepoznavanje egzogenih faktora koji dugoročno utiču na buduće rezultate poslovanja,
- Rano uočavanje mogućih unutrašnjih (internih) promena potencijala uspeha.

Ansoff je osmislio sistem slabih signala, slabi signali se definišu kao nejasno strukturirane i loše definisane informacije koje upućuju na strategijske diskontinuitete (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014). Zanimarivanje slabih signala za posledicu bi moglo da ima pojavu strategijske krize i uprava bi odmah trebala da reaguje preventivnim sanacionim merama. Navode se u literaturi i drugi instrumenti strategijskog ranog otkrivanja krize (portfolio analiza, funkcija difuzije i dr.)

Spremnost za sanaciju u krizu zapalog privrednog društva postoji ako primena sanacionih mera trajno može da otkloni nastale poteškoće u poslovanju i tako na dugi rok omogući njegovo normalno funkcionisanje. Ocena i utvrđivanje raspoloživosti potencijala uspeha nalazi se u centru ispitivanja. Potencijali uspeha omogućuju sposobnost preživljavanja, a ona može biti zasnovana na novim tehnologijama, razvoju i istraživanju, na novim proizvodima i sl. Na ispitivanje podobnosti za sanaciju utiču i dodatni faktori kao što su (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014):

- Problemi su višeslojni i komplikovaniji od uobičajene analize,
- Finansijski izveštaji na kojima se zasniva analiza su nepotpuni,
- Sužen vremenski prostor za delovanje.

Za uspešnu sanaciju potrebno je definisati opšti koncept. Uopšte je prihvaćeno da mogućnost za sanaciju postoji ako:

- Privredno društvo ima prinosni potencijal,
- Ako polazni ekonomski položaj i finansijski položaj, uz određene sanacione mere omogućuje korišćenje tih potencijala i održavanje privrednog društva na srednji i dugi rok.

Kako bi se sprečila opasnost od fiktivno prikazanih uslova za otvaranje stečaja, koristi se posebno sastavljen bilans otvaranja sanacije kao izvor informacija. Potreba sastavljanja koncepta sanacije opravdava se u stručnoj literaturi zahtevom za jasnoću postupka ozdravljenja privrednog društva. Konceptu sanacije dodeljuju se 4 funkcije: a) Funkcija argumentacije, b) Savetodavna funkcija, c) Dokumentaciona funkcija, d) Informaciona.

U praksi koncept sanacije se najčešće raščlanjuje u tri globalne celine:

- Poslovni plan,
- Planirane sanacione mere,
- Opšti podaci o privrednom društvu.

Kriterijumi za ocenu podobnosti saniranja imaju polaznu pretpostavku pri oceni podobnosti saniranja koju čine dva moguća ishoda: 1) Prevladavanje krize i nastavak poslovanja, 2) Likvidacija privrednog društva.

Plan sanacije predstavlja rezultat ispitivanja podobnosti privrednog društva za sanaciju. Shodno izabranoj strategiji sadržinu plana sanacije treba da čine mere za prevladavanje krize. Za uspešnu sanaciju pretpostavke ne mogu biti ispunjene u jednom trenutku, one se moraju ostvarivati tokom čitavog procesa ozdravljenja – korak po korak. Kada se polazi od ugroženosti ciljeva poslovanja i od faza u razvoju krize, sanacijone mere se grupišu u (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014):

- 1) Strategijske mere sanacije,
- 2) Sanacione mere usmerene ka poboljšanju uspešnosti poslovanja,
- 3) Finansijske mere sanacije.

Finansijske mere sanacije (reorganizacije) – u velikom broju slučajeva postojanje krizne situacije uočava se najpre u sferi finansija. Da se otklone razlozi za pokretanje stečajnog postupka u relativno kratkom roku treba da doprinesu mere finansijske sanacije. Sinteza parcijalnih ciljeva je ustvari globalni cilj finansijskog saniranja. Definišu se kao:

- Obezbeđenje dovoljne kapitalne baze kroz pribavljanje potrebnog kako sopstvenog tako i pozajmljenog kapitala,
- Pročišćenje strukture bilansa,
- Smanjenje troškova finansiranja,
- Finansijska nezavisnost i fleksibilnost finansiranja,
- Poboljšanje boniteta privrednog društva,
- Obezbeđenje likvidnosti.

Finansijske mere sanacije za ishod imaju ili poboljšanje nepovoljne finansijske strukture bez privlačenja likvidnih sredstava ili privlačenje likvidnih sredstava, pri čemu mogu biti ili heteronomne (uz pomoć zainteresovanih grupa van privrednog društva) ili autonomne (interne). Za prevladavanje nelikvidnosti kao najčešći način unutar samog privrednog društva javljaju se: povećanje kapitala, doplate vlasnika, unovčavanje aktive i dr.

Naši zakonski propisi ne propisuju obavezu sastavljanja vanrednih izveštaja, zapravo specijalnih bilansa za slučaj sanacije privrednog društva. Zbog razloga preglednosti kao i jednostavnijeg merenja efekata primenjenih sanacionih mera, potrebno je sastaviti dodatne interne, sanacione bilanse. Provodioci procesa sanacije, imaju interes da prate promene u finansijskom, imovinskom i rentabilnom položaju, zbog toga i potreba za sastavljanjem (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014):

- Bilans otvaranja sanacije – na početku procesa sanacije sastavlja se ovaj bilans, koji se još definiše kao sanacioni bilans u užem smislu. Sastavlja sa ciljem otkrivanja uzroka krize i utvrđivanja dubine krize. Bilans otvaranja sanacije uzima se iz poslednjeg, redovnog bilansa ili međubilansa. Otkrivanje skrivenih gubitaka i latentnih rezervi doprinosi njegovom osnovnom cilju – tačno prikazivanje finansijskog i imovinskog položaja.
- Sanacioni međubilansi – sastavljaju se ako proces ozdravljenja traje duži vremenski period, međubilansi se mogu sastavljati i nakon sprovođenja određenih ključnih sanacionih mera, da bi se ocenio efekat njihovog sprovođenja na prinost i finansijski položaj. Za obavezno sastavljanje međubilansa sanacije kao povod navodi se:

sanacija putem odricanja od potraživanja, sanacija putem konverzije kratkoročnih u dugoročne obaveze i sanacija putem povećanja kapitala.

- Zaključni bilans sanacije – sastavlja se po okončanju procesa sanacije. On prikazuje ukupni efekat svih primenjenih sanacionih mera kroz novouspostavljenu strukturu kapitala i imovine.

Karakter sanacionih bilansa – ovi bilansi pripadaju grupi specijalnih, dobrovoljnih neredovnih bilansa. Oni imaju mešoviti karakter, posebno bilans otvaranja sanacije. Sanacija koja ima za cilj nastavak poslovanja ne podrazumeva prekid niti bilansnog niti poslovnog kontinuiteta (bilans sa karakterom uspeha). Cilj bilansa otvaranja sanacije je da prikaže ekonomski položaj privrednog društva u krizi tj. tačan finansijski i imovinski položaj ima i karakter status bilans (imovinskog bilansa).

12.3 PRESTANAK POSTOJANJA PRIVREDNIH DRUŠTAVA I FINANSIJSKO IZVEŠTAVANJE

Prilikom sastavljanja bilansa otvaranja sanacije javljaju se problemi vrednovanja pojedinih bilansnih pozicija (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014). Od vrste sanacionog postupka zavisi procenjivanje u sanacionom bilansu, zapravo da li se sprovodi u okviru sudskog postupka ili autonomno. Pošto znamo da je krajnji cilj sanacije održanje privrednog društva a ne njegova likvidacija, tokom procenjivanja polazi se od „Going concern“ premise. Procenjivanje bilansnih pozicija treba da bude kao i u redovnom izveštaju, specijalni tretman imaju posebni događaji. Kada se uzme u obzir cilj bilansa otvaranja sanacije kao i njegov interni karakter, za imovinske delove namenjene prodaji dozvoljeno je odustati od principa istorijskog troška. Zatim će ova imovina biti procenjena u visini iznosa mogućeg unovčenja. Prilikom procenjivanja imovine koja će biti predmet prodaje u postupku sanacije koristimo likvidacionu vrednost i to u visini prodajne cene. Vremenski je ograničen sam proces sanacije.

Termin likvidacije privrednog društva se u literaturi i praksi upotrebljava za označavanje prinudnog ili dobrovoljnog gašenja privrednog društva kao celine. Uspešno privođenje kraju poslovanja privrednog društva postaje primarni cilj. Nisu ugroženi interesi poverilaca, jer je imovina privrednog društva veća od njegovih obaveza u trenutku ulaska u proces likvidacije. Ne mora značiti obavezno da je dato privredno društvo izgubilo potpuno prinosnu snagu, u okolnostima ako su vlasnici odlučili da pristupe likvidaciji privrednog društva. Ukoliko je privredno društvo u mogućnosti da nastavi sa poslovanjem, može se prodati privredno društvo kao celina umesto da se prodaju pojedinačni imovinski delovi privrednog društva. Postoje (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014):

1. Formalna likvidacija – utiče samo na pravno-formalnu stranu društva, njome nije tangirana ekonomska suština. Dobar je primer takve likvidacije promena pravne forme.
2. Formalna i suštinska – posledica toga je da privredno društvo prestaje da postoji ne samo u ekonomskom već i u pravnom smislu. Tada dolazi do prodaje imovine, isplate obaveza i do potpunog prekida poslovanja privrednog društva.

Sazreli su uslovi za pokretanje stečajnog postupka ako privredno društvo postane nesposobno da trajno izmiruje svoje obaveze (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014). Stečaj je prinudni pravni postupak kojem je cilj zaštita interesa poverilaca nesolventnog društva. Stečajni postupak za ishod može imati bankrotstvo ili reorganizaciju. Bankrotstvo je ishod stečaja koji nastaje ako se utvrdi da nastavak poslovanja privrednog društva nije moguć. Poslovanje nesolventnog privrednog društva se okončava bankrotstvom. Brisanje privrednog društva iz registra privrednih subjekata je konačni ishod bankrotstva. Iako reorganizacija i bankrotstvo imaju dosta zajedničkih osobina (prinudni postupci), ključna razlika je u načinu na koji se nastoji osigurati ispunjenje zajedničkog cilja. Reorganizacija ima za cilj da se insolventno privredno društvo održi i zaštititi interese poverilaca izbegavanjem bankrotstva. Kroz unovčavanje imovine privrednog društva ili kroz prodaju privrednog društva kao celine obezbeđuje se ravnoopravan tretman neosiguranih poverilaca.

Uzroci za bankrotstvo predstavljaju razloge radi kojih se nad privrednim društvom pokreće stečajni postupak. Najčešći razlozi za pokretanje stečajnog postupka su (Sl. glasnik RS br. 104/2009, 2014):

- Trajnija nesposobnost plaćanja - nepostojanje likvidnih sredstava kao ni mogućnost da se ona pribave je posledica potpune obustave plaćanja.
- Prezaduženost privrednog društva - nastaje kada društvo izgubi ceo sopstveni kapital i počinje da gubi sredstva poverilaca zbog nerentabilnog poslovanja. Nesprovođenje usvojenog plana reorganizacije.
- U slučaju da je na nezakonit ili prevaran način izdejstvovan plan reorganizacije i u novije vreme preteća nelikvidnost (postoji kada likvidna sredstva kojim društvo raspolaže i očekivani prilivi gotovine neće biti dovoljni za izmirenje dospelih obaveza).

Formalni postupak stečaja – primarni cilj stečaja je zaštita interesa poverilaca i da bi se ostvario neophodno je potpuno normativno urediti ceo postupak. Sam stečajni dužnik može podneti nadležnom sudu predlog o pokretanju stečajnog postupka, likvidacioni upravnik ili neko od njegovih poverilaca. Najvažnije pitanje u postupku stečaja za njegovo pokretanje je ocena o postojanju razloga za njegovo pokretanje, jer njegovo pokretanje ima izuzetno ozbiljne posledice po privredno društvo. Odmah po podnošenju predloga može se utvrditi postojanje razloga za otvaranje stečajnog postupka u slučaju ako je predlog podneo sam stečajni dužnik ili je razlog za pokretanje postupka pretpostavka trajnije nesposobnosti plaćanja. Stečajni upravnik, stečajni sudija, odbor poverilaca i skupština su organi stečajnog postupka čije su nadležnosti precizno određene. Sprovođenje stečajnog postupka se poverava stečajnom upravniku. Pretpostavlja se da stečajni upravnik za ispunjenje ovog zadatka:

- Odmah po postavljanju, otpočne sa inventarisanjem imovine stečajnog dužnika,
- Sastavi plan stečajnog postupka,
- Sastavi početni stečajni bilans,
- Sve obavesti o otvaranju stečajnog postupka,
- Radi zaštite obezbedi imetak stečajnog dužnika parcijalno ili kao celinu,
- Da tromesečno izveštava stečajnog sudiju,
- Unovči imovinu stečajnog dužnika, napravi predlog rešenja za glavnu podelu stečajne mase,
- Na osnovu rešenja izvrši isplatu poveriocima.

Skupština poverilaca donosi odluku o bankrotstvu. Kontrola rada odbora poverilaca se takođe nalazi u njenoj nadležnosti. Odbor poverilaca ima zadatak da interese poverilaca štiti tako što će davati mišljenje ili saglasnost. Na sve ključne aktivnosti koje preduzima stečajni upravnik odbor poverilaca ima zadatak da štiti interese poverilaca tako što će davati saglasnost ili mišljenje. U mnogim slučajevima, u momentu otvaranja stečajnog postupka nije moguće sa preciznošću odrediti kako će on biti okončan. Uz pomoć informacija o prinosnom i finansijskom položaju stečajnog dužnika, koji je ishod procenjuje stečajni upravnik – bankrotstvo ili reorganizacija. Pristupa se samo onda bankrotstvu kada je nemoguće reorganizacijom doći do povoljnijeg namirenja poverilaca od onog kojim se ostvaruje bankrotstvo. Rešenje o sprovođenju bankrotstva se može doneti pod uslovima koje propisuje Zakon o stečaju Republike Srbije da:

- Se odmah izjasne za bankrotstvo stečajni poverioci koji poseduju najveći deo potraživanja prema stečajnom dužniku.
- Ako u zakonom predviđenom roku stečajni dužnik ne pokaže interes i ne podnese predlog reorganizacije.

12.4 PREVARE U POSLOVANJU I FINANSIJSKO IZVEŠTAVANJE PRIVREDNIH DRUŠTAVA

Popis imovine stečajnog dužnika čini osnovu za izradu bilansa otvaranja stečaja (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014). Popis imovine stečajnog dužnika i bilans otvaranja stečaja razlikuju se po tome što su u popisu imovine i obaveze iskazane pojedinačno po formi, sadržini i vrsti. Imovina koja se zatekne kod stečajnog dužnika na dan otvaranja stečaja, a nije u njegovoj svojini (izlučna imovina) i sa tom imovinom povezane obaveze ne iskazuju se u bilansu otvaranja stečaja. Samo ona imovina čijim unovčenjem se mogu nabaviti sredstva potrebna za namirenje obaveza stečajnog dužnika prema razlučnim i ostalim poveriocima treba da bude iskazana u bilansu otvaranja stečaja. Na osnovu informacija o obavezama i imovini stečajnog dužnika koji su prikazani u ovom finansijskom izveštaju određuje se stečajna kvota, kojom se prikazuje stepen pokrića obaveza stečajnog dužnika prema neosiguranim poveriocima. Poverioci koji su neosigurani procenjuju deo koji mogu očekivati od naplate potraživanja koju imaju prema stečajnom dužniku na osnovu visine stečajne kvote. Imovinski predmeti koji ne mogu biti prodati ili poslužiti neposredno za izmirenje obaveza biće isključeni iz bilansa otvaranja stečaja. Pozicije kojih nema u popisu stečajnog dužnika naći će se u bilansu otvaranja stečaja, reč je o obavezama odnosno rezervisanjima za obaveze stečajne mase i rezervisanjima za troškove stečajnog postupka. One obaveze koje će nastati tokom stečajnog postupka kao i obaveze koje već postoje na dan stečaja će biti iskazane u bilansu otvaranja stečaja. U navedeni finansijski izveštaj uključuje se razlučna imovina i sa njom povezane obaveze. Odvojeno od slobodne imovina će biti prikazana razlučna imovina. Na različite načine je regulisana eksterna revizija stečajnih bilansa. Zakon o stečaju ne propisuje obavezu, ali dopušta mogućnost da Stečajni upravnik ima pravo da odredi revizora za ocenu završnog i početnog bilansa stečaja iako Zakon o stečaju ne propisuje to kao obavezu ali dozvoljava kao mogućnost.

Donošenje odluke od strane poverilaca da se stečaj završi bankrotstvom stečajnog dužnika predstavlja početak postupka čije sprovođenje zahteva i preduzimanje niza poslovnih

transakcija koje tangiraju obaveze i imovinu stečajnog dužnika. Kako bi se osigurala informaciona osnova potrebno je otvoriti i voditi knjige. Posle otvaranja stečajnog postupka otvaraju se i vode knjige privrednog društva u stečaju, a zato je odgovoran stečajni upravnik ili lice koje on odredi. Za kontrolu stečajnog postupka od strane skupštine, stečajnog sudije i odbora poverilaca se svodi na kontrolu rada stečajnog upravnika. Potrebno je otvoriti knjige pomoću bilansa otvaranja stečaja preuzimanjem likvidacionih vrednosti u njemu iskazane obaveza i imovine i knjigovodstvenim iskazivanjem svih poslovnih transakcija nastalih tokom postupka stečaja. Ekonomske promene koje se javljaju tokom sprovođenja bankrotstva su i koje dovode do promene u imovini i obavezama stečajnog dužnika su (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014):

- Naplata potraživanja,
- Vraćanje izlučne imovine izlučnim poveriocima,
- Unovčenje imovine koja pripada stečajnoj masi,
- Zakonom dopuštena kompenzacija potraživanja i obaveza,
- Izmirenje obaveza stečajne mase na teret odgovarajućeg rezervisanja,
- Izmirenje obaveza prema stečajnim dužnicima,
- Ostale ekonomske promene

Pošto je ograničeno trajanje stečajnog postupka polaganje računa mora da se obavlja prezentacijom finansijskih izveštaja u kraćim vremenskim intervalima. Izveštaji treba da sadrže sledeće informacije o:

- Imovini koja je u datom izveštajnom periodu prodana,
- Povećanje imovine koje je posledica naknadnog uključivanja u stečajnu masu,
- Visini obaveza stečajne mase,
- Ostvarenim prilivima gotovine,
- Ostvarenim odlivima gotovine,
- Visini troškova stečajnog postupka,
- Isplata obaveza prema stečajnim poveriocima.

Kada se stečajni postupak okončava bankrotstvom stečajnog dužnika smatra se da je završen kada je unovčena njegova imovina, troškovi stečajnog postupka pokriveni, obaveze stečajne mase izmirene, stečajni poverioci isplaćeni saglasno usvojenom planu deobe. Pri zaključnom bilansu njegova tačnost zavisi od tačnosti preuzetih podataka iz bilansa otvaranja stečaja i od ispravnog knjigovodstvenog uzimanja svih nastalih ekonomskih događaja. Prezentacijom i sastavljanjem završnog računa na kraju stečajnog postupka, polaže račune stečajni upravnik o (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014):

- Visini priliva gotovine ostvarene prilikom prodaje imovine stečajnog dužnika,
- Visina priliva gotovine koji su nastali po osnovu prihoda tokom bankrotstva,
- Visini isplaćene gotovine u cilju izmirenja obaveza po osnovu nastalih troškova,
- Visini gotovine isplaćene na osnovu izmirenja obaveza prema poveriocima.

Završni račun sadrži odlive i prilive gotovine, gde raščlanjivanje po osnovama nastanka korisnicima treba da omogući potpun uvid u izvore gotovine kao i namene za koje je korišćena. Stopa namirenja koja se iskazuje u ovom izveštaju je konačna i pokazuje stepen isplate obaveza prema stečajnim poveriocima. Formalnom okončanju bankrotstva prethodi sastavljanje završnog računa, nakon glavne deobe sastavlja se završni račun, a pre izvođenja zadnjeg ročišta gde se o njemu vodi rasprava. Stečajnim zakonima se propisuje procedura za njegovo usvajanje i obaveza izrade završnog računa, ali ne i njegova sadržina i forma.

Tabela 4. Stečajni postupci koji traju deset i više godina

Naziv pravnog lica	Datum pokretanja
Sportsmen kompani	16.02.1996. (P)
Jugokomerc	10.06.1997. (D)
Kolor	12.11.1998. (D)
Zevelon DP	21.01.1999. (D)
Grocka AD	15.10.1999. (P)
Ineks napredak DP	15.12.1999. (D)
Obod DOO	06.03.2000. (P)
HI Zorka	19.01.2001. (D)
ZZ Dubona	23.01.2001. (P)
Stara Moravica	09.02.2001. (D)
Brodotehnika brodogradilište DD	12.02.2001. (D)
Jes Jugoeksport modna odeća	12.03.2001. (D)
GP Rad	13.03.2001. (D)
GP Rad internacional	13.03.2001. (D)
Sport star	26.06.2001. (D)
Jes Jugoeksport sistem korporacija	19.07.2001. (D)
Jes Jugoeksport nameštaj	19.07.2001. (D)
Hidrotehnika Pomoravlje inženjering	17.08.2001. (D)
Sloboda PMT	15.10.2001. (D)
Čoka Industrija mesa stečajna masa	26.11.2001. (P)
Merilin komerc	20.12.2001. (P)
ZZ Deli Jovan u reorganizaciji	26.03.2002. (P)
Robne kuće Beograd	15.05.2002. (D)
ZZ Pčela	11.06.2002. (D)
Ineks intereksport	30.08.2002. (D)

Izvor: Agencija za licenciranje stečajnih upravnika. *Privatna svojina (P) **Društvena svojina (D)

Praksa je pokazala da se zbog finansijskih prevara privrednog društva često nađu u situaciji u kojoj je njihov stečaj neizbežan. Radi se o prevarama izvršenim putem predstavljanja lažnih finansijskih izveštaja, čije otkrivanje dovodi do drastičnog pada njihove tržišne vrednosti. Zloupotrebe stečajnog postupka po pravilu označavaju ne samo aktivnosti vlasnika privrednog društva i menadžmenta, nego i aktivnosti poverilaca čiji je cilj dobijanje koristi na štetu stečajnog dužnika. Zloupotrebe stečaja mogu nastati (Škarić-Jovanović & Spasić, 2014):

- Pre pokretanja stečajnog postupka (vlasnici i menadžment privrednog društva).
 - Namerno izazvani stečaj - ovim postupkom žele da oštete poverioce bilo tako što će smanjiti imovinu koja bi mogla poslužiti za pokriće obaveza prema poveriocima ili na neki drugi način. Prenosjenjem imovine na druga fizička i pravna lica namerno se vrši smanjenje imovine koja se prodaje u bezcenje, gde se zaključuju ugovori o prodaji sa platežno nesposobnim kupcima. Ovaj način prevare mogu da čine i nova privredna društva čiji cilj vlasnika je nedugoročno

poslovanje privrednog društva već upravo prevara. U našem zakonodavstvu namerno izazvani stečaj kvalifikuje se kao krivično delo. Neki od simptoma ove vrste prevare su: preterane isplate bonusa i zarada, nagli rast potraživanja, skorašnja promena vlasnika, značajne promene u novčanim tokovima i u tokovima rentabiliteta.

- Lažni stečaj – pojavljuje se kao posledica delovanja vlasnika i rukovodstva za razliku od stečaja koji je namerno izazvan da putem stvarnog smanjenja ili prividnog smanjenja svog imetka i nestvarnog zaduživanja privrednog društva ostave osećaj da su uslovi stečaja ispoštovani, i da izostane izmirenje svojih dužnosti kroz proces stečaja (fiktivni ugovori o poklonu, prividna prodaja, priznavanje nepostojećih obaveza). Ove aktivnosti se smatraju krivičnim delom pošto mogu da nanesu veliku štetu poveriocima.
- Nakon pokretanja stečajnog postupka - kada je već pokrenut stečajni postupak, nedostavljanjem potpunih informacija stečajnom upravniku o obavezama i imovini stečajnog dužnika interesi poverilaca mogu biti ugroženi. Radi neažurne i nepotpune knjigovodstvene evidencije, nepotpunosti podataka unetih u dokumenta i nepostojanja dokumentacije, stečajni upravnik do potpunog stanja imovine može doći ako su mu dostupni drugi izvori podataka, mogu biti ozbiljno ugroženi interesi poverilaca ako prilikom otvaranja i u toku stečajnog postupka izostane profesionalno i odgovorno ponašanje stečajnog upravnika i stečajnog sudijske.

13 METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA PRIMENE FER VREDNOSTI

Sproveli smo istraživanje na uzorku od 310 privrednih društava, od ukupno 312 koja su bila listirana na dan 16.10.2015, koja rade na području Republike Srbije i evidentirana su kod Agencije za privredne registre. Navedena privredna društva imaju dužnost da izrađuju i podnose finansijske izveštaje, a uzeti su zbog istraživanja sa sajta Agencije za privredne registre. Korišćeni su javno objavljeni finansijski izveštaji za 2013. i 2014. godinu. Iz redovnih godišnjih finansijskih izveštaja koji su bili dostupni na sajtu APR-a, preuzimane su vrednosti iz bilansa stanja i bilansa uspeha, zatim iz napomena uz finansijske izveštaje, revizorskih izveštaja, kao i dostupne dokumentacije sastavljane prema članu 31 prethodnog Zakona o računovodstvu i reviziji i izveštaja o obavljenoj reviziji. Pored analize revizorskih izveštaja uzeto je u obzir da li je reviziju vršilo neko privredno društvo iz velike četvorke. Iz bilansa stanja su, između ostalog, preuzete vrednosti za nekretnine, postrojenja i opremu, biološka sredstva, kratkoročni finansijski plasmani (HOV), nematerijalna ulaganja, ukupna imovina i vrednosti revalorizacionih rezervi. A iz bilansa uspeha su preuzeti prihodi od prodaje, neto rezultat i EBIT (poslovni rezultat). U radu ćemo prikazati izračunate finansijske pokazatelje koje smo dobili na osnovu pozicija preuzetih iz APR-a, kako bismo dokazali navedene hipoteze.

Uspešnost poslovanja meri se uz pomoć poslovnog rezultata, neto rezultata, EBIT-a. Poslovni rezultat prikazuje razliku između poslovnih prihoda i rashoda društva u vremenu perioda izveštavanja (Knežević, et al., 2015). Neto rezultat obuhvata razliku između ukupnih prihoda i rashoda (uključujući i porez) društva u vremenu perioda izveštavanja. Poslovni rezultat se često identifikuje sa EBIT-om. Ispravan put računanja EBIT-a je ako se na neoporezovan neto rezultat dodaju rashodi kamata. Zatim profitabilnost koja je jedna od najpromenljivijih osobina, jer se tu nalaze implikacije svih odluka u poslovanju koje je u prethodnim periodima uvelo privredno društvo. Sledeće parametre obuhvata profitabilnost stopa prinosa na imetak, neto margina i bruto margina. Stopa prinosa na imovinu (ROA) predstavlja delilac rezultata poslovanja i poslovnog imetka. Stopa neto dobitka predstavlja udeo neto rezultata u prihodima poslovanja. Zatim stopa poslovnog dobitka je deo poslovnog dobitka u prihodima poslovanja.

14 REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U posljednjem poglavlju ovog rada fokusiraćemo se na sprovedeno istraživanje i rezultate istraživanja. Na osnovu preuzetih podataka o uzorkovanim privrednim društvima, izračunali smo finansijske pokazatelje, kako bismo dokazali navedene hipoteze H_2 i H_5 . U tabeli koja sledi, prikazali smo između ostalog, apsolutne vrednosti pojedinih pozicija: prihod od prodaje, neto rezultat i EBIT. Zatim smo izračunali i tri racia ROA, stopu neto dobitka i stopu poslovnog dobitka. Za ove vrednosti izračunali smo prosečnu vrednost i medijanu za 2013. i 2014. godinu.

Pri objašnjenju hipoteze broj pet, odabrali smo jedan pokazatelj kojim smo želeli da proverimo verovatnoću odlaska u stečaj uzorkovanih privrednih društava, odnosno kolika je njihova očekivana održivost poslovanja. Jedan pokazatelj koji ima značaj u stečajnoj prognozi je M-score kao apsolutna promenjiva, a nije u obliku odnosa. Ovaj pokazatelj je prilagođen tržištu Republike Srbije. Ako je više zaposlenih prema formuli, verovatnije je da će se pokrenuti stečajni postupak nad društvom u privredi. Svaki model u predviđanju stečaja može pogrešiti na dva načina može svrstati privredno društvo koje neće otići u stečaj u grupu privrednih društava sa visokim rizikom što je greška tipa jedan ili da privredno društvo koje će najverovatnije otići u stečaj proglasi za privredno društvo kod kojeg je rizik pokretanja stečajnog postupka mali što je greška tipa dva. Sa gledišta očekivanja oba tipa greške mogu naneti štetu. Ako banka privrednom društvu zbog greške tipa jedan ne odobri kredit može da ugrozi rad privrednog društva i izgubi kamatu, a ako privrednom društvu zbog greške tipa dva odobri kredit gubi ceo kredit i kamatu. U nastavku prikazujemo kako se računa ovaj pokazatelj (Mizdraković, 2012.):

$$\text{M-score} = -0,00039 \cdot X_1 + 0,003786 \cdot X_2 + 0,997167 \cdot X_3 - 1,900213 \cdot X_4$$

X_1 -EBITDA

X_2 -broj zaposlenih

X_3 -ratio zaduženosti

X_4 -odnos prihoda od prodaje i poslovne imovine

Tabela 5. Finansijski pokazatelji analiziranih privrednih društava

Finansijski pokazatelji	0 – privredno društvo koristi fer vrednost; 1 – ne koristi fer vrednost	Prosečna vrednost		Medijana	
		2013	2014	2013	2014
Prihod od prodaje	0	2.855.935,68	2.058.562,222	271.462,5	289.780
	1	1.199.093,51	1.298.698,119	449.616	562.274,5
Neto rezultat	0	274.750,64	198.616,61	4.561,50	5.012,50
	1	23.994,61	78.729,60	13.937,00	15.266,50
EBIT	0	333.417,04	257.573,60	14.202,50	10.981,00
	1	102.141,95	104.808,41	19.957,00	24.912,00
ROA	0	/	4,32%	/	1,81%
	1	/	4,43%	/	2,32%
Stopa neto dobitka	0	-0,85%	0,75%	2,25%	2,33%
	1	0,04%	1,92%	2,62%	3,22%
Stopa poslovnog dobitka	0	2,39%	0,93%	6,08%	4,30%
	1	0,07%	1,53%	4,44%	5,19%
M - score	0	/	19,41%	/	0,001137%
	1	/	3,54%	/	0,000061%
Ukupno		254	43	254	43

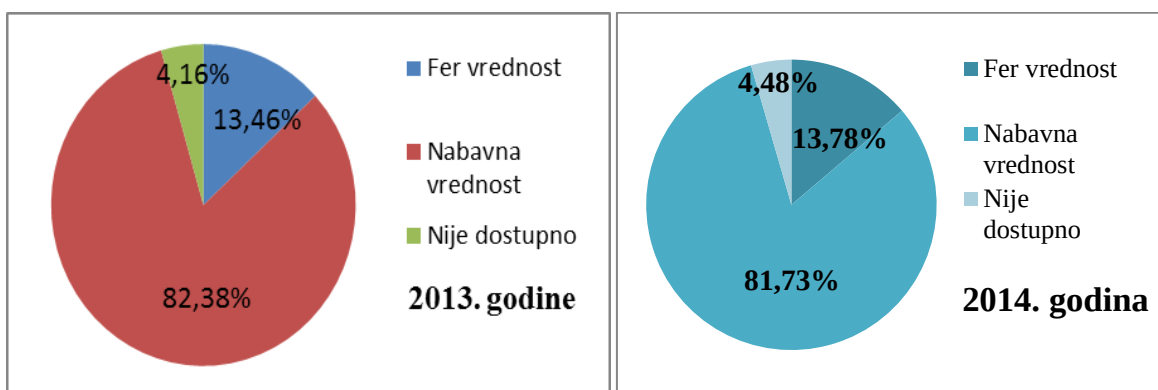
Uz pomoć tabele 5. u kojoj su prikazane izračunate vrednosti dolazimo do zaključka da je prosečna vrednost za prihod od prodaje privrednih društava koja koriste fer vrednost u 2013. godini iznosila više nego u 2014. godini, dok je medijana veća 2014. godine u poređenju sa 2013. godinom. Prosečna vrednost i medijana prihoda od prodaje su veće u 2014. godini u poređenju sa 2013. godinom za privredna društva koja ne koriste fer vrednost. Prosečna vrednost neto rezultata je smanjena u 2014. godini u poređenju sa 2013. godinom, dok medijana ima veću vrednost u 2014. godini u poređenju sa 2013. godinom za privredna društva koja koriste fer vrednost.

Prosečna vrednost i medijana za neto rezultat privrednih društava koja ne koriste fer vrednost je veća u 2014. godini u poređenju sa 2013. godinom. Prosečna vrednost i medijana EBIT-a u 2013. godini povećala se u poređenju sa 2014. godinom što važi i za medijanu za privredna društva koja koriste fer vrednost. Prosečna vrednost i medijana EBIT-a za privredna društva koja ne koriste fer vrednost su veće 2014. godine u poređenju sa 2013. godinom. Ovi rezultati su prikazani kao apsolutne vrednosti, zatim tumačimo tri racia u procentualnim vrednostima.

Prosečna vrednost i medijana ROA privrednih društava koja koriste fer vrednost u 2014. godini je manja u poređenju za istu godinu privrednih društava koja ne koriste fer vrednost.

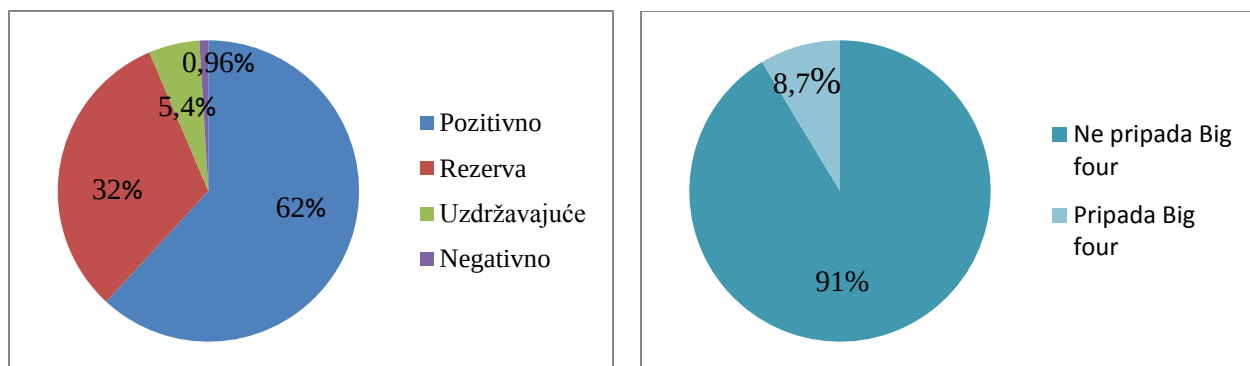
Prosečna vrednost stope neto dobitka je negativna u 2013. godini, a pozitivna je u 2014. godini za privredna društva koja koriste fer vrednost. Dok je medijana za navedena društva porasla 2014. godine u poređenju sa 2013. godinom. Prosečna vrednost i medijana stope neto dobitka rastu u 2014. godini u poređenju sa 2013. godinom za privredna društva koja ne koriste fer vrednost.

Prosečna vrednost i medijana stope poslovnog dobitka za privredna društva koja koriste fer vrednost su manje 2014. godine u odnosu na 2013. godinu. Prosečna vrednost i medijana za privredna društva koja ne koriste fer vrednost rastu u 2014. godini u poređenju sa 2013. godinom. Sledeći parametar je M-score koji ima značaj u stečajnoj prognozi i apsolutna je promenljiva. Ovaj pokazatelj nam otkriva da privredna društva koja ne koriste fer vrednost za naknadno vrednovanje nekretnina, postrojenja i opreme imaju veću verovatnoću prestanka poslovanja, u odnosu na ona privredna društva koja je koriste. Međutim, na osnovu izračunatih i prikazanih rezultata u tabeli uočavamo da su verovatnoće veoma male i da će privredna društva koja koriste fer vrednost i ona koja je ne koriste otići u stečaj što je znak da uzorkovana privredna društva u proseku bolje posluju od ostatka privrede.

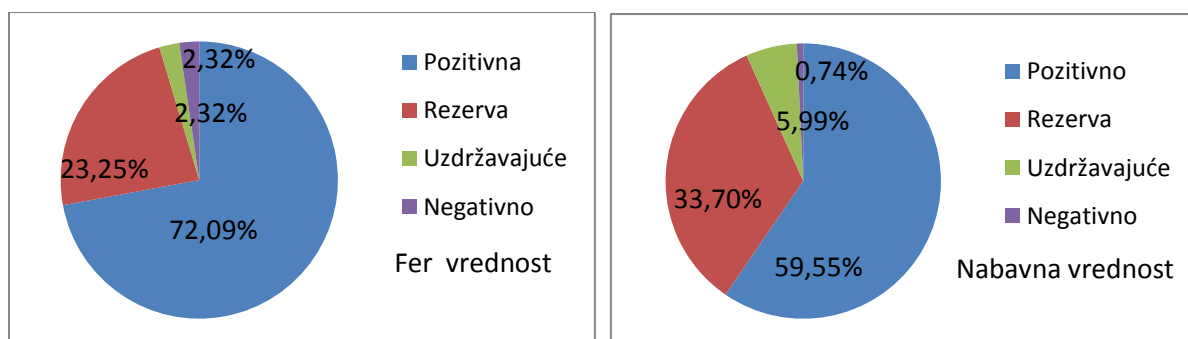
Slika 5. Pregled korišćenja plana fer vrednosti, nabavne vrednosti na analiziranim privrednim društvima u 2013. i 2014. godini – izveštajni deo

Možemo zaključiti na osnovu izračunatih rezultata da privredna društva koja su kotirana na Beogradskoj berzi više koriste nabavnu vrednost oko 82%, a dok fer vrednost koriste u nižem procentu oko 14%. Procentualno su mali nedostupni podaci za 2013. godinu 4,16% i 4,48% za 2014. godinu, a ne utiču negativno na rezultate našeg istraživanja. Ako uzmemo u obzir promene na metodu nije bilo značajnih promena u 2013. i 2014. godini. Ovi podatci su potrebni za potvrđivanje ili odbacivanje hipoteze H_1 .

Slika 6. Prikaz revizorskih mišljenja na uzorkovanim privrednim društvima i vrste revizorske kuće

Možemo zaključiti na osnovu dobijenih podataka da su privredna društva dobila sledeća mišljenja revizora: pozitivno 62%, rezerva 32%, uzdržavajuće 5,4% i negativno 0,96%. Na osnovu obrađenog uzorka koji obuhvata celi skup i dostupnih izveštaja navodimo procentualni iznos da li su reviziju vršile kompanije koje pripadaju ili ne pripadaju velikoj četvorci, i ustanovili da pripada velikoj četvorci 8,7% i ne pripada velikoj četvorci 91%.

Slika 7. Prikaz revizorskih mišljenja na uzorkovanim privrednim društvima za fer vrednost i nabavnu vrednost

Možemo zaključiti na osnovu dobijenih podataka da su privredna društva koja su poslovala po fer vrednosti dobila sledeća mišljenja revizora: pozitivno 72,09%, rezerva 23,25%, uzdržavajuće 2,32% i negativno 2,32%. Zatim uočavamo na osnovu dobijenih podataka da su privredna društva koja su poslovala po nabavnoj vrednosti dobila sledeća mišljenja revizora: pozitivno 59,55%, rezerva 33,70%, uzdržavajuće 5,99% i negativno 0,74%.

15 ZAKLJUČAK

Za donošenje racionalnih ekonomskih odluka korisnici finansijskih podataka nadaju se tačnim finansijskim izveštajima. Moderni poslovni ambijent i pored pozitivnih očekivanja karakterišu različite nepravilnosti u poslovanju, nepoštovanje zakonske i profesionalne računovodstvene regulative i neadekvatne računovodstvene tehnike. Forenzičko računovodstvo razvijeno je radi zaštite interesa investitora, a usmereno je na otkrivanje i sprečavanje prevara u finansijskim izveštajima, forenzički računovođa ima u nadležnosti potpuno istraživanje spornih transakcija u privrednim društvima i pronalaženje dokaza koji osporavaju ili potvrđuju pretpostavke o prevari. Za uvođenje fer vrednosti stvaraoci računovodstvenih standarda usvojili su novi MSFI 13 Odmeravanje fer vrednosti. Navodimo stvarna tržišna vrednost, je ta oko koje se kupac i prodavac dogovore slobodnom voljom, odmeravajući svoje potrebe i interese u konkretnom momentu. Standard daje direktive za utvrđivanje fer vrednosti obaveza i imovine privrednih društava i određuje direktive za iznošenjem potrebnih podataka, sa ciljem da finansijsko izveštavanje bude što realnije. Cilj upotrebe fer vrednosti predstavlja imovinsku i finansijsku poziciju privrednog društva da se prikaže što realnije, zapravo da u bilansu stanja prikaže stvaranu finansijsku i imovinsku poziciju koja će investitorima prikazati realn položaj o imovini koju poseduju. Investitor koji je racionalan uvek će želeti da ulaže uz najpovoljnije stanje rizika i prinosa ali uvećan rizik treba doneti veći dobitak, ali u suprotnom može da dovede do apsolutnog gubitka. Uvođenjem i primenom zakonskih regulativa i Međunarodnih računovodstvenih standarda podignuto je na viši nivo ispravno knjigovodstveno evidentiranje. Računovodstveni standard fer vrednosti u ogromnoj meri je doprineo stvaranju tačnih rezultata u finansijama, dobiti i dividendi u finansijskim izveštajima privrednih društava koja posluju. Smatramo da u realnosti korišćenje fer vrednosti mora doći više do izražaja da bi finansijski izveštaji bili što realniji. Radi poboljšanja objektivnosti finansijskih izveštaja, kao i zbog prikazivanja kvalitetnijih informacija u njima potrebno je forenzičko računovodstvo uvesti kao zakonsku obavezu i omogućiti forenzičkim računovođama i uvid u finansijske izveštaje i u toku njihove izrade. Ukoliko se ne primenjuje fer vrednost u finansijskim izveštajima to dovodi do neadekvatne procene i može dovesti do povećane doze rizika za investitore.

Prethodno smo u uvodu u ovom radu definisali hipoteze:

H₁: Imajući u vidu značaj koji imaju u ekonomiji jedne privrede, javna društva uglavnom koriste fer vrednost za vrednovanje imovine.

H₂: Javna društva koja primenjuju fer vrednost u poslovanju su rentabilna, imaju pozitivan rezultat i veću vrednost ukupne imovine.

H₃: Imajući u vidu značaj koji imaju u ekonomiji jedne privrede, javna društva imaju pozitivno mišljenje revizora.

H₄: Velika četvorka je u najvećem broju odabrano revizorsko društvo javnih društava.

H₅: Analiza odabranih finansijskih pokazatelja javnih društava ukazuje na održivost poslovanja.

Uzimajući u obzir hipotezu H_1 rezultatima našeg istraživanja ova pretpostavka nije potvrđena. Jer veći broj javnih privrednih društava u svom poslovanju primenjuje nabavnu vrednost u odnosu na primenu fer vrednosti. Razlog za ovo su veći troškovi poslovanja u slučaju primene fer vrednosti.

Imajući u vidu hipotezu H_2 podaci pokazuju da je ona potvrđena sa aspekta izračunatih pokazatelja. A sa aspekta apsolutnih vrednosti privredna društva koja ne koriste fer vrednost su profitabilnija od druge grupe privrednih društava. Definisana hipoteza H_2 rezultati pokazuju da su bolja privredna društva koja koriste fer vrednosti za naknadno vrednovanje pozicije nekretnine, postrojenja i opreme u odnosu na one koji vrednuju istu poziciju po nabavnoj vrednosti.

Na osnovu našeg istraživanja i mišljenja revizora hipoteza H_3 je potvrđena što pokazuju rezultati da javna društva imaju pozitivna mišljenja revizora i da je to značajno za ekonomiju jedne privrede.

Razmatrajući hipotezu H_4 uz pomoć rezultata našeg istraživanja došli smo do zaključka da se naša pomoćna hipoteza odbacuje jer velika četvorka nije u najvećem broju odabrano revizorsko društvo.

Hipoteza H_5 se odnosi na održivost poslovanja, odnosno na verovatnoću da će uzorkovana privredna društva prestati da posluju. Ova hipoteza je takođe potvrđena imajući u vidu da privredna društva koja koriste metod revalorizacije, odnosno fer vrednost, imaju nižu verovatnoću da će prestati da posluju u naredne dve godine od posmatranog izveštajnog perioda, od onih koja ih ne primenjuju. Ova hipoteza je potvrđena iako je procentualno mali broj privrednih društava koja koriste fer vrednost za finansijsko izveštavanje nekretnina, postrojenja i opreme. M-score je jedan pokazatelj koji ima značaj u stečajnoj prognozi u našoj državi, pa smo ga koristili za testiranje ove hipoteze. Na osnovu naše analize smo zaključili da je mala verovatnoća da nastane stečaj generalno svih testiranih privrednih društava bez obzira da li koriste fer vrednost ili nabavnu. Ova privredna društva u proseku uspešno posluju. Možemo zaključiti da su analizirani rezultati relativno pouzdani, a način provere izvodljiv ponovo, a to je cilj svih naučnih istraživanja.

Literatura

- APR. (2015). *Saopštenje o poslovanju privrede u Republici Srbiji u 2014-preliminarni podaci za statističke i druge potrebe*. Beograd: Agencija za privredne registre.
- Arežina, N., Knežević, G., Simeunović, N., & Vukićević, S. (2014). Forenzički računovođa: Urođena osobina ili veština koja se stiče. *Međunarodna naučna konferencija FINIZ 2014* (S. 131-134). Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Arežina, N., Mizdraković, V., & Knežević, G. (2016). Profesionalne prevare kao pretnja funkcionisanju privrednih društava. *Međunarodna naučna konferencija FINIZ 2016* (S. 209-213). Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Arežina, N., Stefanović, D., Mizdraković, V., Džamić, V., & Alčaković, S. (2014). Zastupljenost krivičnih dela protiv privrede i privrednih prestupa u Republici Srbiji. *Sinergija*, (S. M-33). Bijeljina.
- Aryan, L. (2016). The Quality of Fair Value Measurements for Non-Financial Assets. *Global Advanced Research Journal of Management and Business Studies*, 11-17.
- Barjaktarović, L. (2013). *Upravljanje rizikom*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Barth, M., Landsman, W., & Lang, M. (2008). International Accounting Standards and Accounting Quality. *Journal of Accounting Research*, 46 (3) doi:10.1111/j.1475-679X.2008.00287.x, 467-498.
- Belopavlović, G. (2014). Uloga forenzičkog računovodstva u detekciji računovodstvenih prevara. *Međunarodna naučna konferencija FINIZ 2014* (S. 128-130). Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Brili, R., Majers, S., & Markus, A. (2009). *Osnovi korporativnih finansija*. Zagreb: MATE.
- Bugarčić, U. (2015). Otkrivanje prevare u privrednim društvima. *Međunarodna naučna konferencija FINIZ 2015* (S. 206-209). Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Chen, E., & Gavigous, I. (2016). Unrealized earnings, dividends and reporting aggressiveness: An examination of firms behavior in the era of fair value accounting. *Accounting and Finance*, 217-250.
- Chiqueto, F., Silva, R., Colossal, G., & Carvalho, L. (2015). Relevance of fair value of Brazilian Banks securities in the financial crisis. *International Journal of Emerging Markets*, 684-696.
- Cvetinović, M. (2008). *Upravljanje rizicima u finansijskom poslovanju*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Drvendžija, J. (22. jun 2015). Sistemski rizik-igra sočiva i satova. *Bankarstvo*, 4 (1), str. 116-134.

- Du, N., McEnroe, J., & Stevens, K. (2014). The joint effects of management incentive and information precision on perceived reliability in fair value estimates. *Article in Accounting Research Journal*, 188-206.
- Đuričin, D., & Vuksanović, I. (22. august 2012). Reduction of systemic risk in Serbia through intelligent risk management in state - owned enterprises. *Ekonomika preduzeća*, 60 (5-6), str. 229-247.
- Egger, S. (2010). Die Fair - Value - Bewertung der IFRS und ihre Auswirkungen auf das Controlling. *Hochschule mittweida*, 1-5.
- Fahnestock, R., & Bostwick, E. (2011). An analysis of the Fair Value controversy. *Journal of Finance and Accountancy*, 1-12.
- Friedrichs, D. (2014). Kapitalističke banke kao kriminalni preduzetnici slučaj Volt Strita. *Crimen (V)*, 18-34.
- Gelen, P. (2010). *Fair Value Bilanzierung in der finanzmarkt krise: Eine empirische Analyse von Bankenbilanzen*. Hamburg: Diplomica Verlag GmbH.
- Hadžić, M. (2013). *Bankarstvo*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Hajek, P., Maitah, M., & Čadil, J. (2015). Destabilizing Effects of Fair Value accounting During US Banking Crisis. *Canadian Center of Science and Education* (S. 222-231). Toronto: Review of european studies; Vol. 7, No 11. doi: 10.5539/res.v7n11p222.
- Hoopwood, W., Leiner, J., & Young, G. (2014). *Forenzičko računovodstvo*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Hsu, P., & Lin, Y. (2016). Fair Value Accounting and Earnings Management. *Eurasian Journal of Business and Management*, 41-54.
- IASB. (2014). *Međunarodni standard finansijskog izveštavanja 13 - Merenje fer vrednosti*. Von Deloitte: <http://www2.deloitte.com/hr/hr/pages/audit/articles/ifrs-news-2014-06.html> abgerufen
- Ilić, D., & Mizdraković, V. (2014). Značaj i zastupljenost profesionalnih procenitelja u finansijskom izveštavanju. *Međunarodna naučna konferencija FINIZ 2014* (S. 88-90). Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Jeremić, N., & Bogdanović, J. (2014). Teškoće u upravljanju finansijskim rizicima i primeni MRS/MSFI realnog sektora u Republici Srbiji. *Međunarodna naučna konferencija FINIZ 2014* (S. 76-80). Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Jeremić, Z. (2013). *Finansijska tržišta i finansijski posrednici*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Jeremić, Z., & Terzić, I. (2014). Finansijsko izveštavanje kompanija listiranih na berzama u Evropskoj uniji i Jugoistočnoj Evropi. *Međunarodna naučna konferencija FINIZ 2014* (S. 64-66). Beograd: Univerzitet Singidunum.

- Kawshalya, P. (2014). Determining the Fair Value of Investment Properties in the Absence of Valuation Obtained from a Qualified Valuer. *International Journal of Scientific Engineering and Research (IJSER)*, 27-28.
- Knežević, G. (2016). *Prezentacije sa predavanja Specijalni bilansi*. Von Singidunum: www.singidunum.a.crs.abgerufen
- Knežević, G., Stanišić, N., & Mizdraković, V. (2015). *Analiza finansijskih izveštaja*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Kouki, M., Hsini, M., & Tabassi, F. (2016). The Value and Risk Relevance of Fair Value: The Case of French Frms. *International Journal of Accounting and Financial*, 15-26.
- Krsmanović, B. (16. i 17. jun 2011). Uloga eksterne revizije u korporativnom upravljanju. *FINRAR* (S. 173-185). Banja Vrućica: Savez računovođa i revizora Republike Srpske.
- Kuba, L., & Koking, D. (2004). *Metodologija izrade naučnog teksta*. Banja Luka: Pomanov.
- Liu, X., & Cao, S. (2016). The Rent-Seeking Behavior of the Fair Value under the New Accounting Standards-Based on the Theory of Accounting for Rent-Seeking. *American Journal of Industrial and Business Management*, 97-101.
- Matić, V. (2008). *Operativni rizici*. Beograd: Institut za poslovna istraživanja MBA.
- Mijoković, M. (2016). Prikaz i zastupljenost upotrebe koncepta fer vrednosti u kompanijama koje se kotiraju na Beogradskoj berzi. *Međunarodna naučna konferencija FINIZ 2016* (S. 254-260). Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Mizdrakovic, V., & Stanisic, N. (2016). Revisiting Fair Value Accounting as Magnifier of Financial Crises. *International Scientific Conference Sinteza 2016* (S. 382-388). Belgrade: Singidunum University.
- Mizdraković, V. (2012.). *Komparativna analiza ekonomskih aspekata stečaja*. Abgerufen am 8. Janury 2017 von from Singipedia, Naučno-istraživački portal:<http://www.singipedia.com/content/3276-Komparativna-analiza-ekonomskih-aspekata-ste%C4%8Daja>
- Nicolae, T., & Pepi, M. (2013). Fair value versus historical cost inforecast of income for banking companies. *Public profiles for Economics researchers*, 1-10.
- Petković, A. (2010). *Forenzička revizija*. Bečej: Proleter.
- Petrović, Z. (2009). *Priručnik za primenu Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja-MRS / MSFI*. Beograd: Informativno poslovni centar.
- Petrović, Z. (2012). *Upravljačko računovodstvo*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Petrović, Z. (2013). *Finansijsko izveštavanje*. Beograd: Univerzitet Singidunum.

- Petrović, Z., & Stanišić, M., Vićentijević, K. (2016). *Revizijska regulativa*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Petrović, Z., Knežević, G., & Milojević, M. (2016). *Računovodstveni informacioni sistemi*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Petrović, Z., Vićentijević, K., Arežina, N., & Mizdraković, V. (2013). Značaj forenzičkog računovodstva u upravljanju pravnim licima. *Međunarodna konferencija Uspon* (S. 8-15). Valjevo: Univerzitet Singidunum.
- Poznanić, V., & Cvijanović, J. (2011). *Metode vrednovanja preduzeća*. Beograd: Ekonomski institut.
- Rossi, F., Allini, A., Macchioni, R., & Ronen, J. (2015). Discussing the usefulness of Fair Value from the lenders perspective. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 198-210.
- Rupić, B., & Bonić, Lj. (2015). Specifičnosti koncepta fer vrednovanja u finansijskom izveštavanju i reviziji. *Ekonomске teme* (S. 123-145). Niš: Ekonomski fakultet.
- Skupština Republike Srbije. (2013). *Zakon o računovodstvu*. Von Skupština Republike Srbije: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2013/2276-13Lat.pdf> abgerufen
- Skupština Republike Srbije. (2013). *Zakon o reviziji*. Von Skupština Republike Srbije: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2013/2270-13.pdf> abgerufen
- Sl. glasnik RS br. 104/2009, 9.-d. z.-o. (2014). Abgerufen am 15. Januar 2017 von Zakon o stečaju: http://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_stecaju.pdf
- Sl. glasnik RS, b. 3. (2016). Abgerufen am 15. Januar 2017 von Zakon o tržištu kapitala: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_trzistu_kapitala.html
- SRRS. (2015). *Međunarodni standardi i saopštenja revizije, kontrole kvaliteta, pregleda, ostalih uveravanja i srodnih usluga*. Beograd: Savez računovođa i revizora Srbije.
- Stamenković, S. (22. Oktobar 2015). *Master rad: Procena vrednosti preduzeća „Telekom Srbija“ a.d.* Abgerufen am 28. Mart 2016 von Singipedia: <http://www.singipedia.singidunum.ac.rs/content/4195-Procena-vrednosti-preduze%C4%87a-Telekom-Srbija-A.D.>
- Stanišić, M., & Stanojević, L. (2009). *Evaluacija i rizik*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Stanišić, N., Popović, S., Mizdraković, V., & Djeniđ, M. (2013). Mark to Market Accounting as a Magnifier of Financial Crises. In R. Mirdala, *Financial Aspects of Recent Trends in the Global Economy. 1st edition*. (S. 110-126). Craiova: ASERS Publishing.
- Škarić-Jovanović, K. (2007). *Finansijsko računovodstvo*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.

- Škarić-Jovanović, K. (2008). Forenzičko računovodstvo - instrument zaštite interesa računovodstvene javnosti. *Finrar, Banja Vrućica*, 1-24.
- Škarić-Jovanović, K. (2009). Finansijska kriza-povod za preispitivanje osnova vrednovanja u finansijskim izveštajima. *40. Simpozijum 40 godina računovodstva i poslovnih finansija-dometi i perspektive* (S. 414-432). Zlatibor: Beograd: Saveza računovođa i revizora Republike Srbije.
- Škarić-Jovanović, K. (2009). Forenzičko računovodstvo - instrument zaštite interesa računovodstvene javnosti. *FINRAR* (S. 11-31). Banja Vrućica: Kongres Saveza računovođa i revizora Republike Srpske.
- Škarić-Jovanović, K. (2011). Izmjene u definiciji fer vrijednosti i hijerarhijski nivoi fer vrijednosti prema MSFI 13 - mjerenje fer vrijednosti. *FINRAR* (S. 5-10). Banja Vrućica: Savez računovođa i revizora Republike Srpske.
- Škarić-Jovanović, K. (2011). Izveštaj o poslovanju preduzeća. *FINRAR* (S. 265-278). Banja Vrućica: Savez računovođa i revizora Republike Srpske.
- Škarić-Jovanović, K. (2012). Implikacije primene fer vrednosti na iskaznu moć izveštaja o rezultatu. *Zbornik radova 43. Simpozijuma* (S. 21-43). Zlatibor: Savez računovođa i revizora Republike Srbije.
- Škarić-Jovanović, K., & Spasić, D. (2014). *Specijalni bilansi*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.
- Terzić, I., Jeremić, Z., & Milojević, M. (2015). Metode validacije modela za merenje tržišnog rizika - backtesting. *Međunarodna naučna konferencija FINIZ 2015* (S. 161-166). Beograd: Univerzitet Singidunum.
- U.S. Securities and Exchange Commission. (2009). Report and Recommendations Pursuant to Section 133 of the Emergency Economic Stabilization Act of 2008: Study on Mark-to-Market Accounting. *Office of the chief accountant division of corporation finance*, 179-184.
- Vićentijević, K., & Stefanović, D. (5. decembar 2014). Eksterni revizor kao "prijatelj" klijenta revizije: Kako troškove revizije pretvoriti u korisno ulaganje? *Međunarodna naučna konferencija FINIZ 2014* (S. 37-39). Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Vijayalakshmi, V. (2012). Fair Value Accounting in Banking-Issues in Convergence to IFRS Fair Value. *African Journal of Accounting, Auditing and Finance*, 1-19.
- Vukadinović, P. (2016). Definicije i empirijske šeme pranja novca. *Međunarodna naučna konferencija FINIZ 2016* (S. 214-220). Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Vukadinović, P., Knežević, G., & Mizdraković, V. (2015). Karakteristike forenzičke revizije i razlike u odnosu na eksternu reviziju. *Međunarodna naučna konferencija FINIZ 2015* (S. 202-205). Beograd: Univerzitet Singidunum.

- Vuković, V., & Domazet, I. (2013). Non-performing Loans and Systemic Risk: Comparative Analysis of Serbia and Countries in Transition CESEE. *Article history* (S. 59-73). Beograd: Industrija.
- Zi, T., Hassan, M., & Emdong, Z. (2014). Value Relevance of Investment Properties Fair Value and Board Characteristics in Malaysian Real Estate Investment Trust. *Asian Journal of Accounting and Governance*, 1-13.
- Žižić, M., Lovrić, M., & Pavličić, D. (2007). *Metodi statističke analize*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.
- Žižović, M., & Damjanović, N. (2015). Analiza formule za izračunavanje nivoa rizika. *Međunarodna naučna konferencija FINIZ 2015* (S. 167-169). Beograd: Univerzitet Singidunum.